

Inhoud

11de jaargang no. 3, juni 1979

H. A. van Foreest Het Huis van Foreest te Koudekerk aan de Rijn	149
J. Belonje Hertenjacht in Noord-Kennemerland	166
Rob Rentenaar en Ellen Palmboom Regionaal-historische bibliografie van Holland over 1978 (met aanvullingen uit voorgaande jaren)	173
Boekennieuws	196
Actualiteiten	202

Aan dit nummer werkten mee:

Dr. J. Belonje, rechtshistoricus. Adres: Nassaulaan 39, 1815 GJ Alkmaar.

Jhr. H. A. van Foreest, vice-admiraal b.d., beoefenaar van de zeegechiedenis en van de geschiedenis van zijn geslacht in ruime zin. Adres: Prof. Gerbrandyweg 127, 2584 CB 's-Gravenhage.

Drs. R. Rentenaar, hoofd van het Bureau Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis. Adres: Keizersgracht 569-571, 1017 DR Amsterdam.

Drs. E. N. Palmboom, medewerkster aan het Bureau Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis. Adres: Keizersgracht 569-571, 1017 DR Amsterdam.

Het Huis van Foreest te Koudekerk aan de Rijn

H. A. van Foreest

In *Holland* 1977, p. 264, gevolgd door meer bijzonderheden in december 1978, p. 309/10 doet H. Sarfatij mededeling van enkele vondsten te Koudekerk in de Hoge Waard aldaar (er staat bij vergissing 'Lage Waard') betreffende het 'Huis van Foreest'. Daar ik mede schuldig sta aan het terugvinden van zijn grondvesten en destijds de eigenlijke ontdekker, mijn goede vriend Kees de Jong, een kort artikel heb beloofd over dit huis en zijn historie, maak ik gebruik van deze gelegenheid om van die sedert lang verdwenen, altijd onvolledig beschreven¹ en aan velen nog onbekende, middeleeuwse edelmanswoning, een paar nieuwe details te geven.

De opvatting dat het geslacht Van Foreest eertijds grote belangen had in Koudekerk aan de Rijn, werd ik voor het eerst gewaar na de laatste Wereldoorlog, uit een artikel van Beelaerts van Blokland in *De Nederlandsche Leeuw*², waarin onder meer werd medegedeeld dat zekere *Willem van Foreest* in 1349 bij opdracht zijns vaders met land aldaar was beleend, terwijl zijn oudere broeder *Herpert* in dit ambacht 14 morgen van de graaf in leen had gehouden³. Een wettige afstamming van mijn familie uit deze middeleeuwen werd echter door Beelaerts in twijfel getrokken⁴. Dit laatste wekte de ergernis op van wijlen mijn neef en goede vriend Jonkheer *Herpert van Foreest*, die mij in 1935 al aanspoorde in het geweer te komen tegen dergelijke dwaasheden. Toen ik daartoe gelegenheid kreeg en ten slotte een boek ging bewerken, gewijd aan ons verre voorgeslacht⁵, waarin ik de afstamming zeker stelde naar het algemene oordeel⁶, kwam ik vanzelf het familiebezit te Koudekerk aan de Rijn weer tegen. Belangwekkender evenwel was een wenk van mijn oude vriend, nu wijlen kol. J. P. de Man, dat een woning van mijn voorouders genoemd wordt in 1378, liggende in de Hoge waard. Ik vond dit stuk inderdaad terug⁷ maar zonder een adequate omschrijving, waaraan ik details had kunnen ontlenu voor een nauwkeurige localisatie. Mijn boek moest intussen worden voltooid en aan de uitgever afgedragen; ik liet er een schetskaart in reproduceren, waarin de vermoedelijke ligging van het huis is aangegeven⁸, bij toeval ongeveer op de plaats, waar wij het aanstonds terug zullen vinden.

De ligging van deze versterking wordt klaarblijkelijk bepaald door haar taak en de aard van haar omgeving, thans de polder De Hoge Waard, in het ambacht Koudekerk. Men verbindt dit laatste gewoonlijk met de edelen van Poelgeest die er lang gezeteld hebben en gaat dan voorbij aan de feitelijkheid dat Poelgeest daar pas gezag heeft verworven in 1331, toen Dirk van Poelgeest het ambacht kocht en er mee werd beleend door de graaf⁹. Wat eerder, in 1326, had hij het slot 'te Hoorne' verworven, sindsdien Groot-Poelgeest genaamd en droeg hij ook dit op aan de

1 Zie laatstelijk S. J. Fockema Andreae, J. G. N. Renaud en E. Pelinck, *Kastelen, ridderhofsteden en buitenplaatsen in Rijnland*. Leiden 1952; blz. 75.

2 W. A. Beelaerts van Blokland, 'De bakermat van het geslacht van Foreest', in: *De Ned. Leeuw*; jaargang 1935, kol. 171-176.

3 Idem, kol. 172 naar A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6461, fol. 319 v. en S. Muller Hz., 'Het Oude Register van Graaf Florens', in: *Bijdragen en Meded. Historisch Genootschap XXII* - 1901, blz. 246.

4 Idem, kol. 171; zie ook *De Ned. Leeuw*, jaargang 1918, kol. 211-214.

5 H. A. van Foreest, *Het oude geslacht Van Foreest 1250-1570*. Assen 1950.

6 Zie b.v. *Nederland's Adelsboek* 1974 en de recensie van W. W. van Valkenburg in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1952, kol. 89-90. Daaraan kan de ietwat vage verdachtmaking in S. J. Fockema Andreae, J. G. N. Renaud en E. Pelinck, *Kastelen* blz. 17, noot 3, weinig afdoen.

7 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6461, fol. 321. Het jaar is in feite 1379 naar onze tijdrekening.

8 H. A. van Foreest (als in noot 5), Plaat IV naast blz. 48.

9 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Leenkamer Holland inv. no. 1, fol. 73; inv. no. 2, fol. 89.

grafelijkheid¹⁰. Het moet het eigendom zijn geweest van een geslacht van deze naam, waarvan de historie nooit is beschreven, maar waaraan veldnamen in de omgeving nog lange tijd zijn blijven herinneren¹¹. Vergeleken met Foreest, was Poelgeest hier derhalve een nieuwkomer, zij het al dadelijk één met invloed, zoals in 1328, toen Dirk van Poelgeest en *Jan van Foreest* opkwamen voor de belangen der inwoners¹². Dit was niet zo vreemd, want eerder reeds had een andere Poelgeest, ook Dirk genaamd, gehuwd met een dochter van Brederode¹³, in dit ambacht zijn naam gevestigd. Zij had dit vermoedelijk van haar vader geërfd, want noemde zich vrouwe van Koudekerke, en stichtte in 1305 in de parochie een kapellanie voor haar gestorven echtgenoot¹⁴.

Haar vader, heer Willem van Brederode, gestorven in 1285, was zelf een zoon van de eerste Dirk (drossaat), met wie de zo bekende zijtak, van Teylingen was afgesplitst¹⁵. Het rijke bezit van deze familie is door Obreen eveneens beschreven, waaronder het hier bedoelde gebied aan of nabij de Oude Rijn, met zijn goederen en rechten¹⁶. Wij missen daar echter een beschrijving van de hierna te noemen kasteeltjes, die wellicht al door Willem van Teylingen of door diens vader zijn gebouwd en aan verwanten in leen gegeven, zoals destijds gebruikelijk was¹⁷. Hiertoe zal mogelijk ook het huis te Hoorne moeten worden gerekend, al was het dan eigendom bij de verkoop en is van zijn oude geschiedenis, gelijk wij al zagen, niets overgeleverd¹⁸. Meer weten wij van het huis de Tol, dat ca 1300 – ‘of vroeger’ zegt zijn beschrijver voorzichtig¹⁹ – aan Floris van Tol gekomen is, door huwelijk met Marcelien van (de) Rijn, die het van Gheerlant, haar vader, geërfd had en die nog meer goederen bezat in leen van de Heeren van Teylingen²⁰. Dit blijkt duidelijk uit de verklaring voor Gheerlant van (de) Rijn van zijn leenheer, heer Dirc van Teylingen, die hem in 1272 toestemming gaf

10 Idem inv. no. 1, fol. 51 v.; no. 2, fol. 64.

11 Zoals ‘Ghijsbrechts were van der Hoirn’ en de ‘Hornenweer’, waarin ook de Poelgeesten land bezaten, bij lenen van het geslacht van der Hoorn tot in de 15de eeuw: A.R.A. ’s-Gravenhage, Archief Leenkamer Holland inv. no. 23, fol. 21 v., 23, 28 v.; inv. no. 42, fol. 7. Dirc van der Horne kocht de tiende van Koudekerk in 1334: H. G. Hamaker, *De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis*, I. Utrecht 1875; blz. 169. Vergel. nog W. van Gouthoven, *D’oude Chroniecke ende Historien van Holland . . . ’s-Gravenhage* 1636; blz. 81. S. J. Fockema Andreae, J. G. N. Renaud en E. Pelinek (als in noot 1), blz. 84.

12 A.R.A. ’s-Gravenhage, Archief abdij Leeuwenhorst, reg. no. 84.

13 H. Obreen, ‘De Heeren van Teylingen en van Brederode’, in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1926, kol. 236, 238. Zie voor deze dochter, Alverade, blijkbaar vernoemd naar haar grootmoeder Alverade van Heusden, ald. kol. 234, 236. Vergel. ook A. W. E. Dek, ‘Genealogie der Heren van Brederode’, in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* XIII – 1959, blz. 107, 109.

14 H. Obreen (als in noot 13), kol. 238-239.

15 Idem, kol. 234-235.

16 Idem, kol. 259-266. Hoewel niet uitdrukkelijk vermeld, lijkt het waarschijnlijk dat het gebied Koudekerk, evenals Alphen, na de dood van heer Willem van Teylingen in 1244, aan de tak Brederode is geraakt. Vgl. Obreen (alsvoren), kol. 203, 205, 234.

17 Dit zou dan in het begin van de 13de eeuw zijn geschied, want heer Willem van Teylingen, de oudere broeder van de eerste Brederode, is overleden in 1244: Obreen (alsvoren), kol. 203-205.

18 Zie hiervoor noot 10 en 11. ‘Hoom’ of ‘Horn’ beduidde hoek en het huis zal dus wel vernoemd zijn naar zijn plaats aan de samenvloeiing van de Oude en de Lutteke Rijn of Lagenwaardse wetering. Het geslacht zou zijn naam dan aan het huis hebben ontleend en niet omgekeerd.

19 D. van Tol, ‘De goederen van het huis Tol te Koudekerk’, in: *Leids Jaarboekje* 1957, blz. 66.

20 Idem, blz. 66-98. Het huis Tol was in later tijd leenroerig aan het geslacht van Naaldwijk, als erfgenaam van Teylingen.

Afb. 1 Topografische kaart no. 31 C 'Alphen aan den Rijn' schaal 1 : 25000, waarop de Hoge Waard te Koudekerk en de ligging van het huis Foreest ten aanzien van Alphen a. d. Rijn en van de toenmalige ambachten (blokken) Spoelwijk, Nieuwkoop, Foreest en Middelburg zijn afgebeeld.

Overzicht van enkele bezittingen van Foreest

△	Versterkt huis
⊙	Bijbehorende hof of riddersgoed
○	Kerk te Alphen aan de Rijn
S, N, F, M	Spoelwijk, Nieuwkoop, Foreest, Middelburg; blokken van het ambacht Middelburg
B	Leen genaamd De Baten

het Teylingse leengoed aan zijn dochter na te laten²¹. Wij kennen de relatie niet van Teylingen tot het geslacht van de Rijn, om te kunnen beoordelen of een familieband tussen beiden bij deze belening een rol heeft gespeeld. Andere, naaste buren, zoals Jan van de Rijn 'van Coudekerk' (een typerende naamsverbinding) hielden weer grafelijke lenen in ons meergenoemde ambacht, maar het huis 'te Rijnenburg', in het ambacht Hazerswoude, aan de overkant van de rivier, behoorde blijkbaar aan Jan van der Mye, die het in 1315 al had verkocht aan Gooswijn van Rossem²². Wat Marcelien en haar huis betreft, het laatstgenoemde moet zijn herbouwd ter gelegenheid van haar huwelijk en 'Tol' zijn gedoopt naar haar echtgenoot²³. Daarbij is het zeker opmerkelijk dat Floris van Tol, gezien zijn wapen, moet stammen uit een zijtak van Teylingen, van welk geslacht hij reeds lenen hield, die hij van zijn ouders geërfd had²⁴. Hij was dus door zijn huwelijksband uiteindelijk terechtgekomen op een post, die hem al competeerde, dat is op een daar verzezen versterking, geplaatst door zijn leenheer en verwant, die op zijn trouw gerust kon zijn.

Zulks was mij goeddeels al bekend toen ik werkte aan mijn boek over de tijd van de oudste Foreesten, die blijkbaar in Koudekerk geogoed waren, maar wier ambacht Middelburg wat verder oostwaart was gelegen. Men vindt het tussen Alfen en Gouda, aan alle zijden ingeklemd door land van Brederode en Teylingen²⁵. *Jan van Foreest* bezat het ambacht in 1327, dat zijn vader *Herpert* al hield in 1283, terwijl het in 1278 door *heer Willem van Foreest* aan genoemde *Herpert* bij testament was nagelaten en in 1250 behoorde aan *Machteld van Foreest*, nobilis mulier getiteld²⁶. Onder Koudekerk aan de Rijn hield Jan meer grafelijke lenen, in wat thans als 'bottinggebied' is beschreven, waarbij in de Lage Waard 'De Baten', die hij in 1347 van Harmzen van Swieten had overgenomen²⁷ terwijl hij in dezelfde polder (ogenschijnlijk al posthuum) in 1349 een ander perceel heeft opgedragen aan de toenmalige heer van Polanen, die er *Willem van Foreest*, Jans jongere zoon, mee

-
- 21 Idem, blz. 66, 67, 82. Gheerlant was ook leenman van de grafelijkheid van Holland, al kennen wij de betrokken gegevens slechts uit het Oude Register van Graaf Florens, uit L. Ph. C. van den Bergh, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, II. Amsterdam-'s-Gravenhage 1873; no. 303 en uit het leenbezit van Floris van Tol.
- 22 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Leenkamer Holland inv. no. 1, fol. 5 v., 58; inv. no. 2 fol. 7, 71. Vgl. ook F. van Mieris, *Groot Charterboek*, II. Leiden 1754; blz. 161 en 491 alsmede A. P. van Schilfhaarde, 'Het adellijke geslacht van Rossem', in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1953, kol. 136. Jan van der Mye komt voor in 1311 als leenman van Egmond te Leiderdorp: J. van Leeuwen in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1919, kol. 130; P. A. Meilink, *Het archief van de Abdy van Egmond*, II. 's-Gravenhage 1951; reg. nrs. 158, 159.
- 23 D. van Tol, 'Wapendiploma en oorsprong van de naam van het huis Tol te Koudekerk', in: *Leids Jaarboekje* 1969, blz. 144. Tol had zijn naam ontleend aan een woning onder Voorburg, die een leen van Wassenaar was: D. van Tol, 'Het ambacht van Philips van Wassenaar', in: *Holland*, 3de jaargang 1971, blz. 144-147 met de noten 56, 57, 61. Floris gaf deze naam aan het herbouwde huis te Koudekerk, dat hij met Marcelien ging bewonen.
- 24 D. van Tol, 'Wapendiploma' (alsvoren), blz. 142. Het wapen was een klimmende leeuw van rood met een lambel van zilver, op een schild van goud, bezaaid met rode blokjes. Zie nog S. Muller Hz. (als in noot 3), blz. 175; noot 27; W. van Gouthoven (als in noot 11), blz. 208.
- 25 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 29-33, Plaat IV. Hier afb. 1.
- 26 Idem, blz. 20, 31, 36-38 passim; Bijlage I. Vgl. H. van der Linden, *De Cope*. Assen 1955; blz. 89.
- 27 Idem, blz. 50, noot 6. Het land had in de afgelopen jaren enkele malen van leenman gewisseld: A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Leenkamer Holland inv. no. 1, fol. 62, 69, 89; inv. no. 2, fol. 49 v., 56 v., 73. Vgl. ook Beelaerts (als in noot 2), kol. 172. Over het 'bottinggebied': I. H. Gosses, *Verspreide Geschriften*. Groningen-Batavia - 1946; blz. 293-305 met kaart.

heeft beleend²⁸. Er zijn in ons familiearchief slechts enkele sporen achtergebleven van dergelijke oude goederen in het voormalige baljuwschap Rijnland. Het enige, z.g. 'Huis van Foreest', dat aan mijn familieleden bekend was, had betrekking op 'Oosterwijk', in de buurt van Beverwijk, hetwelk een latere afstamming, mijn voorvader *Adriaan van Foreest*, omstreeks 1410 geërfd heeft van zijn moeders vader, heer Coen Cuser van Oosterwijk²⁹. Ook Beelaerts heeft zich het hoofd niet gebroken over een mogelijke woonplaats van Foreest te Koudekerk, omdat hij de 'bakermat' onzer familie zocht onder Naaldwijk in het Westland³⁰. Dit zou immers aansluiten bij zijn opvatting dat de eerste Van Foreest een *Herpert van der Woert* is geweest, vermeld in 1230 als jongere zoon van zijn geslacht, voor welke suggestie inderdaad meer indicaties werden gevonden³¹, al kwam daar geen stamhuis aan het licht. Het bleef bij een grondstuk 'Foreest' geheten, dat onder Naaldwijk was gelegen en waarnaar zich een boerengeslacht, dat met het onze in geen verband stond, sinds de 16de eeuw heeft genoemd³².

Zelf was ik al tot het inzicht gekomen, dat het weinig zin zou hebben naar ons oudste stamslot te zoeken in het ambacht Middelburg en dan vooreerst in het deel ervan, dat nog steeds als 'Foreest' bekend staat³³. Dit was destijds een nieuwe ontginning, gelijk andere in die buurt, en het lag dus meer voor de hand in het oude land te gaan speuren. Daarbij bleek mij dat de uitdrukking 'hofstede van Foreest' in 1325 voor de eerste maal werd gebruikt in de belending van een leen, dat de heer van Wateringen te Warmond uitgaft³⁴. Wel moet deze hofstede in die dagen een soort centrum zijn geweest, waarvan een zekere invloed uitging, als wij letten op de wijze, waarop onze voorouders in hun tijd, als leenmannen van de grafelijkheid, indien gevorderd, hun plichten vervuld hebben. Zo was Jan bij de tocht in het Sticht onder leiding van Duivenvoorde in 1332, waarbij de brand in Het Gein werd gezet en waarvoor hij met zijn medestanders in de ban werd gedaan, tot zijn excommunicatie op 18 januari '34 weer door de bisschop werd opgeheven³⁵. Kort daarop werd dienst gedaan in de 'orloghe te Brabant' met de 'anti-Brabantse liga'³⁶, waarbij graaf Willem III, na enig afwachten, zich ten slotte had aangesloten. Naar Jans huis hebben ongetwijfeld 's graven boden hun schreden gericht, die op 25 maart 1334: *voertliepen toet Jan van*

-
- 28 Idem, blz. 51, 55; A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6461 Repertorium van de Leck en Polanen, fol. 319 v. Vergel. ook mijn correctie in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1957, kol. 246-247.
- 29 Idem, blz. 62 passim en H. A. van Foreest, 'Oosterwijk in Kennemerland', in: *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, jaargang 1960-1961, blz. 522-524.
- 30 Beelaerts (als in noot 2), kol. 173.
- 31 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 36-41.
- 32 Idem, blz. 28; Beelaerts (als in noot 2), kol. 176. Zie ook A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6524 Leenboek van Naaldwijk I, fol. 5 v., 17, 17 v. met vervolg; alsmede Repertorium Hontshol en Begraaflijsten Naaldwijk in: *Ons Voorgeslacht*, resp. jaargang 1972, blz. 161 en jaargang 1973, blz. 263-314. Een genealogie van deze 'Foreesten' is mij niet bekend.
- 33 Idem, blz. 31-33.
- 34 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6525 Leenboek Naaldwijk II, fol. 390; Repertorium Wateringen in: *Ons Voorgeslacht*, jaargang 1966, blz. 519. Voor het begrip 'hofstede' zie H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 34, noot 6.
- 35 J. W. Berkelbach van der Sprenkel, *Regesten van Oorkonden betreffende de Bisschoppen van Utrecht uit de jaren 1301-1340*, Utrecht 1937; blz. 424 onder no. 1113.
- 36 R. R. Post, *Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis der Nederlanden, I. De Middeleeuwen*, 's-Gravenhage 1959; blz. 165. Vergel. o.m. J. P. Arend, *Algemeene Geschiedenis des Vaderlands*, II Tweede stuk. Amsterdam 1846; blz. 98-101 en vlg.

Foreest³⁷. Zij kwamen uit het naburige Leiden, dat te voet bereikbaar was; wanneer een boodschapper uit de stad op deze wijze de woning bezocht van een edelman op het land, wees zulks er op dat de laatstgenoemde zich niet op grote afstand bevond³⁸. Wat eerder had *Herpert van Foreest*, Jans oudste zoon en aanstaande leenvolger, zich aangesloten bij vijftien edelen, die reden naar St. Geertruidenberg, wat dichterbij de grens met Brabant³⁹. Er volgt nog een enkel, later bericht uit 1343, toen een bode werd uitgezonden met brieven: *an Janne van Foreest* op gezag van heer Jan van Beaumont⁴⁰, die optrad als stadhouder van de graaf, wanneer de laatste, wat meermalen voorkwam, op zijn reizen buitenslands was.⁴¹

Nu wij van Jan daarna niets meer horen uit de streek waar hij heeft gewoond, komt onwillekeurig de vraag naar voren, op welke plaats hij heeft vertoefd vóór zijn reeds gemeld overlijden in 1347. Bij de studie van mijn geslacht heb ik hem dan ook gekwalificeerd als een eenvoudige landedelman, zonder veel meer dan lokale ambities⁴². Tot mijn leedwezen ben ik daarbij – vertrouwend op de gedrukte bronnen, gepubliceerd door bekende historici – afgeweken van mijn stelregel: slechts af te gaan op originelen, wanneer die tenminste beschikbaar zijn. Op een lezing, gehouden te Delft en bij meer gelegenheden, heb ik die eis nog eens onderstreept, onder het aanhalen van een paar voorbeelden van wat mij was overkomen. Een van deze betrof het gebruik van H. G. Hamakers *Rekeningen* en wat minder die van zijn opvolger H. J. Smit, *Rekeningen der Graven uit het Henegouwsche Huis*⁴³, waarbij het volgende zich voordeed.

De tweede rekening van Heynric den Rode, rentmeester van Kennemerland in 1344⁴⁴ geeft op p. 342 voor de land- en huishuur aldaar: 'I. Eerst van der huere in Hairlem ende daer ommetrent'. – In plaats van de oorspronkelijke tekst, die men vindt in het Algemeen Rijksarchief onder Grafelijke Rekeningen no. 795, volgt in *curatief* een samenvatting daarvan, waarin (met een verwijzing naar het gestelde in het daaraan voorafgaande jaar) gesproken wordt over een klein verschil in geldsbedrag tussen deze beide. Voortgaande volgt dan: '*met uitzondering daarvan vinden wij hier alles onveranderd terug. Wij hebben om die reden de nieuwe lijsten niet geplaatst; de lezer kan desverkiezende alles daarvan vinden in de voorgaande rekening*'. Minder bont, maar toch ook misleidend, maakt het Smit, de volgende uitgever, die in de houtvestersrekening van Heer Simon van Teylingen (1344/1345)⁴⁵ stelt onder: 'ontfang van der afterstal van wintvallen houten van den jare XLIII . . . In Haarlem . . . Ontvangen van acht personen voor dertien stukken hout', zonder de namen van deze personen te noemen, zulks in tegenstelling met de rekening van zijn voorganger, Heer

37 H. J. Smit, *De Rekeningen der Graven en Gravinnen uit het Henegouwsche huis*, II. Utrecht 1929; blz. 39. Dat er wel enig verband tussen de Utrechtse en Brabantse oorlog heeft bestaan, valt af te leiden uit een rekeningpost aangaande de Utrechtse oorlog met Brabant: *Item 's-Vridaeghes na sente Mathijsdach . . . dat hij liep mit brieven den vrede mede te bewaren twischen dien van Holland ende den biscoep van Utrecht*.

38 W. Wijnaendts van Resandt, 'De eerste generaties van het geslacht van Boecop', in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1927, kol. 195-196.

39 H. J. Smit II (als in noot 37), blz. 38.

40 H. G. Hamaker, *De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis*, II. Utrecht 1876; blz. 66.

41 S. A. Waller Zepet, *Jan van Henegouwen heer van Beaumont*. 's-Gravenhage 1914; blz. 171. 239-240. J. P. Arend (als in noot 36), blz. 152. F. van Mieris, *Groot Charterboek*, II. Leiden 1754; blz. 679.

42 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 51.

43 H. G. Hamaker II (als in noot 40), blz. 342; H. J. Smit II (als in noot 37), blz. 164.

44 H. G. Hamaker II (als in noot 40), blz. 341 en vlg.

45 H. J. Smit II (als in noot 37), blz. 163-164.

Simon van Benthem (1337-1339), waar op overeenkomstige posten⁴⁶ alle verkochte stukken hout, op namen van kopers zijn verantwoord. Gewaarschuwd door vroegere ervaring, ging ik (helaas geruime tijd na het uitgeven van mijn boek) de bewuste posten eens na en mij bleek dat onze geleerden zich geen oogenblik hadden bekommerd over de namen van huurders of kopers in de jaren 1344/1345. Blijkbaar waren in hun opvatting alleen economische gegevens (de bewuste geldsommen dus in een zekere periode) voor de geschiedschrijving van belang, maar niet de betreffende personen, die ze betaald hadden of ontvangen. Evenzeer echter als de stoutmoedigen, hebben ook de wantrouwendens soms het goed geluk aan hun zijde en zo trof ik dan het mijne, toen ik geheel onverwacht in het met de eerste rekening corresponderende lijstje van Heynric den Rode⁴⁷ mijn voorvader *Jan van Foreeste* aantrof⁴⁸, die blijkt in 1344 het huurhuis te hebben overgenomen dat Daniel d'Asighe het jaar tevoren had gebruikt⁴⁹. Ook in de achterstal van de genoemde houtvestersrekening, aangaande de verkoop van hout, dat in 1343 was gevallen en een jaar later werd verzilverd, vond ik in 1344 op de opengelaten plaats *Jan van Foreest*, als koper van de twee stukken hout, die 24 schellingen doen⁵⁰. Duidelijk volgt daaruit dat Jan omstreeks die tijd naar Haarlem verhuisd is, waarmee zijn contact met Koudekerk wat op de achtergrond moet zijn geraakt⁵¹. Klaarblijkelijk heeft Jan van Foreest, gelijk ook wel aannemelijk is, de verhuizing niet lang overleefd, te weten tot 1347 en niet tot 1349, zoals ik destijds door een mislezing, in mijn boek heb overgenomen, maar ten slotte heb kunnen verbeteren⁵². Zijn oudste zoon *Herpert* volgde hem op, die wij al zelfstandig zagen handelen en die zich ook spoedig een positie in de nieuwe omgeving verwierf. In 1356 neemt hij deel aan de hoge vierschaar in het baljuwschap Kennemerland en fungeert als schepen van Haarlem in 1356/1357⁵³. Toch kan men niet zeggen dat na hun vertrek de rol der Foreesten was uitgespeeld in het bewuste deel van Rijnland. Zij bleven immers in het bezit van hun steenhuis te Koudekerk en van hun ambacht bij de Gouwe, met de aan beide verbonden verplichtingen. Trouwens al eerder, in 1334, hield *Herpert* land te Moordrecht in erfhuur⁵⁴ en nog vele malen nadien, zal hij als 'edel ende schiltboortigh' in deze streek ter sprake komen⁵⁵. Hij bemoeit zich met waterstaatswerken in 1352, 1357 en 1361, gelijk de Alphens of Alphener wetering, die *streckende* was aan *Harpers ambacht van Foreest*, dat *gheheten is Spoelwijck*⁵⁶. Zijn broeders volgen dit voorbeeld niet; *Dirk van Foreest* is op oudere leeftijd nog te Haarlem schepen geweest⁵⁷, terwijl de jongste van hen, *Willem*, die door Polanen was

46 Idem, blz. 89-90; A.R.A. 's-Gravenhage, Grafelijke rekeningen no. 2027.

47 H. G. Hamaker II (als in noot 40), blz. 223-228.

48 A.R.A. 's-Gravenhage, Grafelijke rekeningen no. 795, fol. 5.

49 H. G. Hamaker II (als in noot 40), blz. 228.

50 A.R.A. 's-Gravenhage, Grafelijke rekeningen no. 2030, fol. 7.

51 Zie voor de oorzaak en het gevolg van de verhuizing in deze tijd van edelen naar het stadsgebied, met een beter beschermde omgeving (militair en economisch): H. A. van Foreest (als in noot 5), Hoofdstuk III en dezelfde, 'Foreest en Hodenpijl', in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1957, kol. 243-245.

52 H. A. van Foreest, 'Foreest en Hodenpijl' (als in noot 51), kol. 246-247; vgl. ook Beelaerts (als in noot 2), kol. 172, destijds overgenomen in H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 51, noot 4 en blz. 82.

53 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 53, noot 3 en 6.

54 H. G. Hamaker I (als in noot 11), blz. 216.

55 W. van Gouthoven (als in noot 11), blz. 395.

56 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 53-54, noot 1, 2 en 3.

57 Idem, blz. 54 noot 7.

beleend met een stuk land onder Koudekerk in 1349⁵⁸, later zuidwaarts naar Delft is vertrokken, waar hij beïnvloed door zijn leenheer, en in afwijking van zijn broeders, de Hoekse partij moet hebben omhelsd⁵⁹.

De afstand, die in de 15de eeuw de leden van onze familie scheidde van hun stamland te Koudekerk, moet langzamerhand wel hebben geleid tot verminderde belangstelling en ten slotte tot vervreemding, zij het dan dat het oude erf, als leengoed eindelijk werd geruimd tegen een gelijkwaardig stuk van de leenheer (destijds Naaldwijk), dat wat dichterbij de buurt lag van het toenmalige hoofd der familie, weer een *Willem van Foreest* (1451-1473), baljuw van Geervliet en van Putten, betachterkleinzoon van Jan van Foreest, die wij het eerst als leenman aantreffen⁶⁰. Zijn echtgenote, bovendien, Adriana Hart van der Woert, hoorde van haar moeders zijde, Catharina van Abbenbroek, van oudsher thuis in deze streek⁶¹. Al was Willem, als oudste loot van een middeleeuws geslacht door vererving ook eigenaar van het eerder genoemde Huis van Foreest, gelegen onder Beverwijk, toen een allodiaal bezit⁶², hij was daarbij zijn oude oom, *Herpert van Foreest* (IV) in 1459 opgevolgd in diens Naaldwijkse lenen en daartoe behoorden, als gezegd, nog altijd de tien morgen lands, gelegen in de Hoge Waard: *met de timmeringhe dairop staende, welke hijzelve: ende zijn ouders over lange jaren plagen te houden van der hoffstede te Wateringen*⁶³. Hier vinden wij dan toch de sleutel tot de oorsprong der Foreesten, voor wat betreft de Hoge Waard; mogelijk een voormalig eiland, ingesloten door twee rivierarmen (de Oude en de Lutteke Rijn) en dank zij die gunstige plek en gesteldheid een onzer oudste cultuurlandschappen⁶⁴.

Nog steeds vertoont het kaartbeeld ervan de ouderwetse blokverkeveling⁶⁵ met name het middelste gedeelte (bovendien het hoogste punt) en aan het eind, bij het huis Groot-Poelgeest. Mogelijk had die wat hogere ligging, in verband met het waterpeil, zekere voordelen bij de verdediging van de daar gebouwde huizen. Het lijkt aannemelijk dat wij Foreest ook in deze streek gaan zoeken en dat het eenzelfde herkomst had als het reeds vermelde Tol, waarvan wij de oudste naam niet kennen. Een slot dus uit de 13de eeuw, eigendom van de ambachtsheer, die het in leen had uitgegeven aan een aan hem verknochte vazal, vermoedelijk een familielid, als zeker later is geschied met het huis dat toen Tol werd gedoopt. Zulke huizen vormden daar een rand van zeer bescheiden versterkingen, gelegen dicht bij de Lutteke Rijn of Lagenwaardse wetering, waaruit de slotgrachten werden bevoloed en die voor communicatie kon dienen, zodat men de tussengelegen ruimten vrij gemakkelijk kon beheersen. Het geslacht van der Wateringhe moet het later hebben geërfd uit de rijke nalatenschap van heer Dirk heer van Teylingen, die naar men weet is overleden op

58 Zie hiervoor, noot 3.

59 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 55.

60 Idem, blz. 86, 138.

61 Idem, blz. 87, 138.

62 Zie hiervoor, noot 29.

63 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 88; noot 4. 'Timmeringhe' is de aanduiding voor elk soort gebouw.

64 Ik heb ten deze niet veel kunnen leren uit 'Historisch-geografische bijdragen betreffende Laag-Nederland ten afscheid aangeboden aan dr. M. K. Elisabeth Gottschalk' in: *Geografisch Tijdschrift*, Nieuwe reeks XI 1977-5 en evenmin uit het bekende werk van T. Vink, *De Lekstreek*. Amsterdam 1926; blz. 381-382, waar een vroegere periode over het ontstaan en de geschiedenis van deze polder behandeld wordt.

65 Zie kaartblad 31 C van de Topografische Dienst te Delft ('Alphen aan den Rijn') ed. 1969: afb. 1. Een duidelijker beeld krijgt men nog van de luchtfoto, die ik destijds ten geschenke ontving van de toenmalige directeur van de Topografische Dienst, Ir. C. A. J. van Frijtag Drabbe: afb. 2.

Abb. 2 Luchtfoto van het noordelijk gedeelte van de Hoge Waard te Koudekerk, grenzende aan de Lutteke Rijn (thans Lagenwaardse wetering), met duidelijke contouren van het riddergoed van Foreest en daar bezuiden van enkele kenbare blokken van de z.g. Grote of Hoge Buick. Ontvangen ca 1952 van de toenmalige Directeur van de Topografische Dienst, Ir. C. A. J. von Frijtag Drabbe.

19 november 1282⁶⁶, van wie een dochter was gehuwd aan heer Gerrit, heer van der Wateringhe⁶⁷ aan wiens oudste zoon en stamhouder dit nog steeds allodiale bezit van rechtswege moet zijn aangekomen, de (achter)leenmannen inbegrepen. Zo kwamen de latere van Foreesten terecht in het leenboek van Wateringhen, dat zou opgaan in dat van Naaldwijk⁶⁸.

Als dit juist is, blijft nog de vraag in welk tijdvak ongeveer het huis van Foreest moet zijn opgericht, wie zijn eerste bewoners waren en hoe hun verhouding was tot Teylingen. Wat dit laatste geslacht betreft, er zijn voldoende indicaties voor een nauwe verwantschap met Woert, de waarschijnlijke stam van Foreest en tevens voor een directe band tussen latere loten van Teylingen en de oude van Foreesten. Wat de eerste aanbelangt, willen wij allereerst teruggaan tot de borgen van Brederode in 1285, toen zoon en vader van der Woert gezamenlijk voor deze optraden, die zelf een achterneef was geweest van de laatste heer Willem van Teylingen⁶⁹, terwijl vrouw Kerstine van Teylingen, abdis van het klooster Leeuwenhorst, een moei heet van Henric van der Woert⁷⁰. Van directer en meer belang zijn de blijkbaar nauwe

66 H. Obreen (als in noot 13), kol. 203, 205.

67 Idem, kol. 203, 206.

68 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6525 VI; zie ook C. Hoek 'Repertorium op de lenen van de Hofstad van der Wateringe', in: *Ons Voorgeslacht*, jaargang 1966, blz. 481 en vlg.

69 Beelaerts (als in noot 2), kol. 175.

70 W. A. Beelaerts van Blokland, 'De maatschappelijke stand van de oude van der Woert's en van Foreesten', in: *De Nieuw Leeuw*, jaargang 1935, kol. 201; A.R.A. 's-Gravenhage, Archief abdij Leeuwenhorst, reg. no. 63.

betekkingen tussen Foreest en een jongere tak van het geslacht van Teylingen, die direct na Brederode van de hoofdstam was afgesplitst⁷¹. Daarin was de voornaam Simon gewoon en het zal wel geen toeval wezen, dat er in de abdij van Egmond, naast een *Herpert van Foreest* (de gangbare voornaam in ons geslacht) een *Simon van Foreest* is geweest. De eerstgenoemde was er monnik en werd vermoord in 1393⁷², terwijl Simon ook monnik was en priester van 1344 tot 1375⁷³. Wie vertrouwt op overeenkomst van niet te algemene voornamen als aanwijzing van een familie-relatie⁷⁴, kan ook terecht bij het archief van de abdij van Leeuwenhorst, dat aangeeft hoe een voornam dame – vrouw Perniel van Teylingen, mogelijk een nicht van Kerstine, de hiervoor genoemde abdis⁷⁵ – haar goed in de 'Hollanders acker' inbrengt ten gerieve van het klooster⁷⁶, nadat *Herpert van Foreest* in 1349, tegelijk met Simon van Teylingen, afstand heeft gedaan van zijn rechten⁷⁷, met een voor beiden gelijke verklaring. Het goed was blijkbaar een Teylings leen, dat was gelegen onder Warmond en dat op Naaldwijk blijkt overgegaan, toen het in 1475 aan een naneef werd verleend, ook *Herpert van Foreest* geheten⁷⁸.

Het zou te ver gaan hier alle contacten tussen Teylingen en de zijnen met het klooster vast te leggen, maar zelfs bij de vermelde aanzegging, waarmee Poelgeest en Foreest in 1328 gezamenlijk voor de inwoners optreden, laat de abdij met Kerstine zich horen⁷⁹. In later tijd vraagt vooral de aandacht, hoezeer Foreest zich heeft bemoeid met de zaken der abdij, toen daar geen Teylingens meer heersten. Wij denken met name aan het ogenblik dat *Jan van Foreest*, het hoofd der familie, in 1412 overleed en de regerende abdis, destijds Heilwich van Oosterwijk, zijn zoon een rouwvisite bracht om te diens huize te worden onthaald⁸⁰, een eer waarvan de rekeningen voorlopig geen tweede voorbeeld tonen⁸¹. Bij deze, zelfde gelegenheid, misschien als troost of compensatie, treedt de abdis als meter op voor de nog jonge *Clemeys van Foreest*⁸², de dochter van Adriaan voornoemd, een der jongere zoons van Jan, met wie later de rechte stam van Foreest zich zou blijven voortzetten⁸³. Men vindt in bewaard gebleven belendingen, vooral te Warmond en daaromtrent, waar

71 H. Obreen (als in noot 13), kol. 204, 205-207.

72 H. van Wijn, 'Necrologium Egmondense', in: *Huiszittend Leeven*, IIe deel, Ie stuk. Amsterdam 1812, blz. 122, Vergel. H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 66, noot 8.

73 P. A. Meilink, *Het archief van de Abdij van Egmond*, I. 's-Gravenhage 1951; blz. 21. J. Hof, *De abdij van Egmond van de aanvang tot 1573*. 's-Gravenhage-Haarlem 1973; blz. 183, 418, 483. A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Abdij van Egmond inv. no. 3, fol. 71 v.; inv. no. 180.

74 Zoals R. Fruin in *Verspreide Geschriften* VI. 's-Gravenhage 1902; blz. 61 en elders.

75 Zie hiervóór, noot 70; H. Obreen (als in noot 13), kol. 206, noot 50 en S. Muller Hz. (als in noot 3), blz. 296. De bemerking van Obreen over Pernela lijkt mij overbodig, want zij kan haar titel *ver* ontleend hebben aan een vorig huwelijk.

76 In de vele artikelen, die aan de jongere tak van Teylingen zijn gewijd, trof ik haar niet aan bijv. bij R. Fruin, *Verspreide Geschriften* VIII. 's-Gravenhage 1903; blz. 157 en vlg. Laatstelijk: P. G. F. Vermast in *De Ned. Leeuw*, jaargang 1950, kol. 207 en vlg.

77 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief abdij Leeuwenhorst, reg. nrs. 173, 174.

78 Zie A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad, inv. no. 6525, fol. 399 en H. A. van Foreest (als in noot 5) blz. 52, 120, alwaar door een misstelling op blz. 52 enige verwarring is ontstaan.

79 Zie hiervóór, noot 12.

80 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief abdij Leeuwenhorst, Rekening no. 19, fol. 36 v.

81 Ik heb daartoe alle volgende rekeningen tot en met 1538 nagezien.

82 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief abdij Leeuwenhorst, Rekening no. 19, fol. 39 v. Het netnetje is in 1427 'ingekleed' en overleed in 1449: Rek. no. 28, fol. 19; no. 48, fol. 31 v. De bemerking over haar in H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 136, noot 2, berust op gemis aan gegevens.

83 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 78 en vlg., blz. 83 en de Stamboom.

Teylingen twee huizen bezat⁸⁴, de naam van Foreest bij herhaling genoemd⁸⁵, soms samen met die van aanzienlijke bastaarden, in het Teylingen-nest verwekt – onder wie Foycken en Foyckenzoon, als voornaam en patronymicum⁸⁶ – ten bewijze hoezeer de Teylingens zich met hun familie vereenzelvigden. Want behalve dat de Foreesten ook in de streek der nieuwe ontginningen door deze verwanten werden omringd⁸⁷, hebben zij in het bottinggebied, langs de oevers van de Rijn, daarvan sporen achtergelaten.

Genoeg, naar mij voorkomt, om aan te nemen dat tussen Teylingen en Foreest een nauwe familieband heeft bestaan en dat de laatsten om deze reden de hofstede in de Hoge Waard in leen hielden van de ambachtsheer om hun aandeel bij te dragen aan de verdediging van zijn gebied. Bij het zoeken naar de geschiedenis van dit sinds lang vergeten huis, kwam echter eerst de vraag naar voren van welke parochie deze voorouders destijds deel hadden uitgemaakt. Blijkbaar niet van Koudekerk⁸⁸, maar van de naburige kerk van Alphen, waar in 1465, zowel in de grafkelder als in de zielbrief⁸⁹, hun namen en wapens werden gevonden, de laatste in het 'oude choer'⁹⁰, uit een lang geleden tijd. Die keuze hield waarschijnlijk verband met de ligging van Middelburg, het destijds⁹¹ nieuw verworven ambacht, van waar de daar wonende parochianen Alphen beter konden bereiken dan een andere bedelaarsplaats. Zulks zou echter in later jaren veranderd worden in zoverre, dat de Foreesten, na kerkbouw in het voornoemde ambacht, omstreeks 1350, 'versecyden' waren van die te Alphen, na het betalen van schadevergoeding⁹². Tot de 'rydderen van Foreest', die daar oudtijds ter aarde besteld waren, rekenen wij in de eerste plaats een 'heer Willem van Foreest', die geen ander geweest kan zijn dan de bekende heer Willem, ridder, wiens laatste wilsbeschikking bewaard bleef uit 1278⁹³. Wij wagen het om deze reden, voor wat het stamhuis aanbelangt, te denken aan een versterkte woning van omstreeks 1250, de tijd dus waarin voormoeder *Machteld* genoemd wordt als belendende heer Willem heer Van Brederode⁹⁴.

Wij namen al aan dat hun behuizing in de bewuste Hoge Waard destijds niet veel meer is geweest dan een bescheiden 'ridderhofstede'⁹⁵ en geenszins een zware fortificatie, gelijk de kastelen van machtiger heren. Misschien was ze goeddeels van

84 Het derde, thans nog bekend als de ruïne van Teylingen, staat in Voorhout bij Sassenheim. Zie Obreen (als in noot 13), kol. 289-299; W. C. H. Machen in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1927, kol. 10-14; S. J. Fockema Andreae, J. G. N. Renaud en E. Pelinck (als in noot 1), blz. 79, 89, 90.

85 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassuse Domeinraad inv. no. 6525, fol. 390, 395, 398; vgl. Repertorium van der Wateringe in: *Ons Voorgeslacht*, jaargang 1966, blz. 519, 521.

86 Idem, fol. 390: *dat Foycken Foyckenz, mijn neve hout van mij die woning, die Oude Symons van Teylingen was, opgaende van de Leede ende hout vijf mergen, luttel min of meer, in den ambocht van Warmonde ende leget tusschen Willem Foyckenz, woning ende Jans hofstede van Foreest*. Zie ook fol. 395. Zij voerden het wapen van Teylingen met een forse breukstreep: A.R.A. 's-Gravenhage, Archief abdij Rijsburg inv. no. 806, reg. no. 347 en Gemeente-archief Leiden, Archieven van de kloosters inv. 622, reg. no. 43.

87 Zie hiervóór, noot 25.

88 Deze kerk wordt het eerst genoemd in 1276; L. Ph. C. van den Bergh als in noot 21.

89 Ook 'sielboek', waarin de namen der overledenen waren geschreven, om die op de memoriedagen te kunnen herdenken.

90 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 182.

91 Kort na 1248; H. van der Linden (als in noot 26), blz. 89.

92 H. A. van Foreest (als in noot 5), blz. 35, 36.

93 Idem, Bijlage L.

94 Idem, als in noot 26 hiervóór.

95 Idem, blz. 4, noot 34.

hout getimmerd, waardoor er zonder grondiger onderzoek, niet meer van terug is gevonden dan een 'spaarzame rest van fundering', klaarblijkelijk uit de 14de eeuw⁹⁶. Het speuren naar een oudere grondslag, zou afvlakken van de bodem meebrengen, met de altijd maar flauwe kans, dat zich puinsleuven zouden voordoen, sporen van houten wanden of paalgaten, waardoor ten slotte de 'opzet in hoofdlijnen' van het huis nog te voorschijn zou komen: een veel te kostbare onderneming voor een zaak van zo weinig belang. Er zijn in ons land voldoende vondsten van veel belangrijker gebouwen dan deze in het verleden gedaan en wij zullen ons er bij neerleggen, dat de schijnbare tegenstelling: stichting in de 13de eeuw volgens historisch onderzoek en een vondst aan overblijfselen van een honderd jaar daarna, nooit zal worden opgelost.

Niettemin wil ik nog even stilstaan bij het wonderbaarlijke feit dat een mensenkind van mijn leeftijd door volharding en enig geluk ten slotte toch zijn doel kan bereiken. Dat ik hierin ben geslaagd en met twee volwassen zoons de rest van het 'Huis van Foreest' mocht aanschouwen, waar mijn voorouders hebben gewoond, dank ik aan mijn goede gezondheid en uiteindelijk aan het inzicht van mijn beste vriend De Jong, die op de aangewezen plek zijn schop de grond in heeft gezet en mij vervolgens juichend berichtte: 'mijnheer wij hebben Uw Huis gevonden'. Dat het zo lang heeft moeten duren vindt zijn oorzaak in drie redenen: het wantrouwen van de geleerde wereld tegen een ongeschoolde speurder, die zoekt waar niemand ooit van had gehoord, de niet te geloven, verkeerde lezing door oude, middeleeuwse schrijvers en door hedendaagse deskundigen en ten derde de overtuiging bij plaatselijk bekende lieden dat een vijftig jaar geleden, bij het effenen van het grondstuk, waarop het slot had moeten staan, alle restanten en zelfs sporen grondig waren opgeruimd. Zonder in details te vervallen, wil ik hier toch een paar woorden van zeggen, waarvan het nageslacht iets kan leren en er later zijn voordeel mee doen. Bij het zoeken naar de ligging van ons voormalig voorvaderlijk slot, was ik allereerst aangewezen op het noteren van belendingen met andere goederen of percelen, waarvan voldoende gegevens bestonden in de middeleeuwse acten. Een richtlijn daarbij was de wetenschap, dat het erf, waar het huis had gestaan, in latere eeuwen had gegrensnd aan een bezitting van de abdij Rijsburg. Mij bleek uit het archief van dit klooster dat op 4 maart 1371 een half perceel in de Hoge Waard, dat de 'Boetercamp' werd genoemd, aan zijn Oostzijde was gelegen naast: 'Jans hofstat van Foreest'⁹⁷. Het was ook duidelijk dat de acte in het Leenregister van Holland uit 1353, waar 'Hartbern van Foreest' wordt vermeld, als palende aan een zeker land, betrekking heeft op hetzelfde bezit, gezien ook de namen van zijn belenders⁹⁸. Daarna volgen meer gegevens over: 'Jans woning van Foreest', steeds in de indirecte zin als van naastgelegen land, bovenal in het repertorium van de heer van der Leck en Polanen, maar ook in andere kloosterarchieven. Zo wordt het bewuste goed genoemd in een belending van januari 1379⁹⁹ alsmede op 25 april 1380 en 3 januari 1392¹⁰⁰. Toen het leen van de hand was gedaan en geruild voor een ander goed, zoals blijkt uit de

96 H. Sarfatij, 'Archeologische kroniek van Zuid-Holland', in: *Holland*, 10de jaargang 1978, blz. 310.

97 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief abdij Rijsburg inv. nrs. 129 fol. 74 en 130 fol. 25 v.-26, reg. no. 414. Vgl. Maria Hüfler, *Bronnen voor de geschiedenis der Abdij Rijsburg*, 1, 1e stuk. 's-Gravenhage 1951; blz. 169 onder no. 415.

98 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Leenkamer Holland inv. no. 23, fol. 21.

99 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. no. 6461, fol. 321.

100 J. C. Overvoorde, *Gemeente-archief Leiden: Archieven van de Kloosters*, 2 dln. Leiden 1917; inv. nrs. 1287, 1288, reg. nrs. 52, 94.

transactie van 1461¹⁰¹, grensde het nog aan die 'Buttercamp' en in zuidelijke richting aan een stuk land, genaamd: 'De Vincke'.

Hier begon de grote verwarring, want 'Jans woning van Forest' strekte zich zuidwaarts tevens uit tot aan 'De Buick' of 'Grote Buick' en het bleek een onmogelijkheid deze twee aanwijzingen te verenigen. Ook Dr. Drossaers, die 'De Vincke' opnam in haar standaardwerk¹⁰², kon mij (toen ik haar deswege aansprak) geen oplossing geven voor deze puzzle. Er stond in het Repertorium nu eenmaal overduidelijk 'Vincke' en zij kon weinig belangstelling opbrengen voor mogelijke naamsverwarring. Pas toen ik mijn boek al had voltooid¹⁰³, is er een licht bij mij opgegaan, begreep ik dat 'de Vinck' en 'de Buick' in het Middeleeuwse schrift nauwelijks van elkaar verschillen en dat de klerk van 'Leck en Polanen' vermoedelijk uit een oudere acte het woord verkeerd had afgeschreven, waarvan ik sindsdien op andere plaatsen verscheidene voorbeelden heb ontmoet¹⁰⁴. Contrôle daarop bleek uiterst eenvoudig met hulp van latere leenregisters¹⁰⁵, waarin de fout inderdaad niet herhaald is.

Terwijl ik nog zocht, was in '52 het werk van Fockema Andreae en andere auteurs verschenen, *Kastelen in Rijnland* enz. waarin het Huis Forest werd genoemd, met mijn boek als de enige bron¹⁰⁶. De beschrijving gaf dan ook geen nieuws, behalve enkele onjuistheden. Dat de woning zou dateren uit de 14de-15de eeuw was zuivere fantasie van de schrijver (die de resten nooit heeft aanschouwd) en ook dat het mogelijk is verwoest in 1420, want in mijn boek was al gemeld dat het in 1461 verkocht werd met 'de timmering' en daartoe rekent men geen ruïnes¹⁰⁷. Toch vroeg ik mij af wat het lot is geweest van later gevonden overblijfselen¹⁰⁸ en hoe het mogelijk kon zijn, dat er nimmer taal noch teken, laat staan een schets of plattegrond in de archieven is achtergebleven. Mij bleek dat in 1482 de nieuwe eigenaar van de hofstede, de helft ervan (met goede bedoelingen) vermaakt heeft aan een ander klooster, dat van de Regulieren te Leiden¹⁰⁹. Wanneer dan in 1544 het morgenboek voor Koudekerk de eerste maal wordt opgesteld¹¹⁰, vinden wij daar in de Hoge Waard na elkaar een aantal percelen, beginnende met 'die Regulieren buyten Leyden', met Jan Paedts eigenaar voor 10 morgen 155 roeden, dat is precies de oppervlakte van ons vroegere bezit¹¹¹. Het klooster Rijnsburg volgt daarop met nog steeds de ruim twee morgen die de 'Buttercamp' hielpen vormen en die in 1465 had 'an die

101 Idem, inv. no. 659, reg. nrs. 1208, 1257, 1258.

102 S. W. A. Drossaers, *Het archief van den Nassauschen Domeinraad*, 1-5. 's-Gravenhage 1949 blz. 64 onder no. 190.

103 In 1950; zie H. A. van Forest (als in noot 5), blz. 88, noot 3.

104 Ik noem daarvan de enormiteit, gepresenteerd door W. A. Beelaerts van Blokland in: *De Ned. Leeuw*, jaargang 1914, kol. 358, alwaar een 'bewijststuk' is afgedrukt inzake Egmond van Merenstein. Door zich te baseren op een afschrift van een eigentijdse copie (Archief Leenkamer Holland inv. no. 37), in stede van een afschrift van het origineel (Archief Leenkamer Holland inv. no. 38), heeft hij onder II gedrukt: 'die onse baeliu' is' (baljuw waarvan? Wat had deze met de zaak van doen?), terwijl er moet staan: 'die onse ballinc' is' wat alles verklaart.

105 A.R.A. 's-Gravenhage, Archief Nassause Domeinraad inv. nrs. 6462 en 6463 Leenregisters van de Leck en Polanen resp. fol. 71 en fol. 61 v.

106 S. J. Fockema Andreae, J. G. N. Renaud en E. Pelinck als in noot 1 hiervóór.

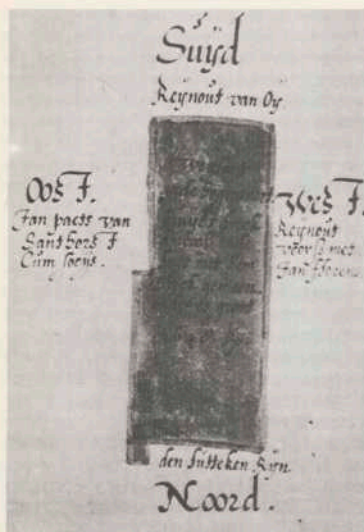
107 H. A. van Forest (als in noot 5), blz. 88, noot 5.

108 Zie hierna, blz. 163.

109 J. C. Overvoorde (als in noot 100), inv. nrs. 659, 848, reg. nrs. 1666, 1726.

110 Archief van het hoogheemraadschap Rijnland te Leiden inv. no. 5281.

111 Een Rijnlandse morgen bedraagt 0,8516 ha. Het betrokken erf had de gebruikelijke afmetingen.

Afb. 3 Kaartbeeld van een weiland in de Hoge Waard te Koudekerk met aanduiding van de belendingen.

A.R.A. 's-Gravenhage, Kaartboek L getekend door Simon Aertszoon voor de abdij van Rijsburg in de jaren 1596-1598, fol. 38. De contouren van het aangrenzende riddersgoed zijn op deze foto niet zichtbaar.

Oestzijde' zekere Diert Dirksz. (van Meerburch) die destijds koper was geweest van het oude goed der Foreesten¹¹².

In het begin van de 16de eeuw zijn de bovengenoemde belenders geworden Gijsbrecht van Lodensteyn (aan wie het merendeel onzer hofstede klaarblijkelijk is overgegaan) en Jacob van Noorden's erfgenamen¹¹³. Meer en beter uitsluitend geeft evenwel het Kaartboek L (van Rijsburg afkomstig) in 1596, waarop de eerder genoemde percelen vrij nauwkeurig zijn afgebeeld¹¹⁴. Het geeft de voormalige 'Buttercamp' als 4 morgen 248 roeden: *int Oosten belendende Jan Paets van Santhorst cum soeys*, blijkbaar een nazaat van de Jan Paedts¹¹⁵ die het oude bezit van Foreest in 1544 gedeeld had met de Regulieren en die het van Lodensteyn destijds moet hebben overgenomen¹¹⁶. Kort daarna, in elk geval vóór 1635, moet dit perceel uit het complex van het klooster Rijsburg zijn verkocht, want in het kaartboek van dat jaar van Jan Pietersz. Dou, treffen wij het niet meer aan¹¹⁷.

112 J. C. Overvoorde; *Gemeente-archief Leiden: Archieven van de Kerken*, 2dln. Leiden 1915; inv. no. 1370, reg. no. 2453.

113 Idem, inv. no. 322 fol. 72, 74 v., reg. nrs. 446, 447; inv. no. 1370, reg. no. 2453.

114 A.R.A. 's-Gravenhage, Kaartboek L getekend door Simon Aertsz, fol. 38; zie afb. 3.

115 Archief van het hoogheemradschap Rijnland te Leiden, morgenboek van 1544 als in noot 110; Paedts was een bekende Leidse familie.

116 Jan Paets van Santhorst bezit het goed in 1597, samen met zekere Joost Claesz., volgens het Morgenboek van dat jaar.

117 A.R.A. 's-Gravenhage, Kaartboek M fol. 34.

In deze kaartenboeken en ook elders, in nieuwe en vroegere landschapskaarten, zal de onderzoeker vergeefs naar een riddergoed gaan speuren en zeker zonder enig succes naar de vroegere 'timmeringhe', waardoor het vrijwel vast komt te staan, dat deze het lot heeft moeten lijdten van zo menige, oude bouwval die de landman heeft gebruikt als een haast onuitputbare mijn van stenen, kalk, en ander puin¹¹⁸. Meer is er echter overgebleven van de contouren in het veld, die nog zeer wel overeenkomen met de schets, die Aerns er van gaf in 1596. Mede dank zij de luchtkartering, waarvan mij een afdruk werd vereerd¹¹⁹ zien wij de 'hofstede' voor ons liggen als een duidelijke uitsparing in de grillige figuur van de oude blokverkaveling, naast het terrein 'De Grote Buick', soms genoemd 'De Hoge Buick', met zijn onmiskenbare naam, mooi voorbeeld van een 'sprekende aanduiding', die kennelijk bij de omgeving afstak, als het eerst droogvallende punt, toen zich de Hoge Waard ging vormen, lang voordat de historie aanving.

Eenmaal op dit punt gekomen, had ik locale hulp van node, die ik hier gaarne in dank herdenk. Geraden door dr. W. C. Braat, destijds conservator te Leiden, kreeg ik de naam van *Gijs Fieret* als een kenner van zijn omgeving, waarbij anderen verbleekten. Nog denk ik aan zijn eerste woorden: 'Een oud kasteel hier in de buurt? Mijnheer, ik heb er nooit van gehoord; ik heb hier mijn leven lang gewoond en zpu het zeker vernomen hebben'. Maar twee weken later schreef hij mij juichend: 'Mijnheer, ik heb Uw huis gevonden, waar niemand in Koudekerk iets van wist. Het lag in het nu totaal verdwenen 'Pankenbos' of 'Bos van Pieck'. U bent echter een kwart eeuw te laat, in 1928 is dit terrein geëgaliseerd en zijn de elzenbosjes verdwenen, die dienden voor de steenbakkerijen; ik zal U twee getuigen bezorgen. Nu begrijp ik, waarom het land, dat aan de boerderij hier grenst, sinds oude tijden 'De Burcht' wordt genoemd, ook in notariële acten, en niemand wist de reden daarvan.' De getuigen traden reeds op in 1954, van wie de ene, Kobus Verbree, met hulp van twee assistenten alle bomen had omgehakt, waarna het overblijvende land een bult van 40 vierkante meter en circa 1 meter boven het maaiveld, door Hendrik Kraan en Karel de Jong, toen pas 22 jaar oud, helemaal werd afgegraven, de resten van muren inbegrepen, die door modder overdekt waren. De vele stenen, die men vond, werden in de sloten gesmeten en een onbeschadigd kruikje vond zijn weg naar de eigenaar¹²⁰. Van daar uit was de stap naar Leiden, naar het Kadaster niet zo ver, waar ik spoedig een uittreksel kreeg van het kadastrale plan 1835, dat een gedeelte van het 'bosch, genaamd De Burg' bleek te bevatten¹²¹. Het bleef echter uiterst onwaarschijnlijk of men van de fundamenteën nog ooit een steen terug zou vinden. Maar zonder geluk vaart niemand wel en wie geduld heeft, wordt eens beloofd. In 1976 kreeg ik de oproep van Karels zoon Kees de Jong, dat de fundering was gevonden met het verzoek zo spoedig als mogelijk het resultaat te komen bezichtigen. Wie zou de voldoening kunnen beschrijven, waarmee ik na vijf en twintig jaar van doorlopend vorsen en nadenken, vergezeld van mijn beide stamhouders, van twee bekende archeologen en van een deel der familie de Jong de oude plaatsen heb kunnen bewandelen, om een paar voorwerpen mee te nemen, die eens aan het voorgeslacht hebben behoord. Vader Karel de Jong verraste mij bij deze gelegenheid met een beschrijving en een bijbehorende schets van de vroegere situatie uit 1928¹²².

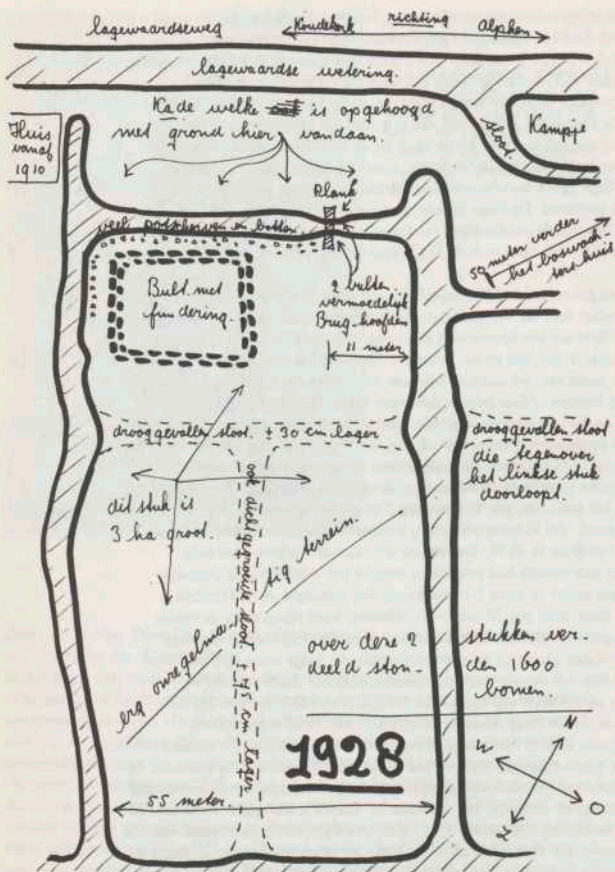
118. Vgl. H. A. van Foreest, 'Oosterwijk in Kennemerland' (als in noot 29), blz. 537.

119. Door Ir. von Frijtag Drabbe; vergel. noot 65.

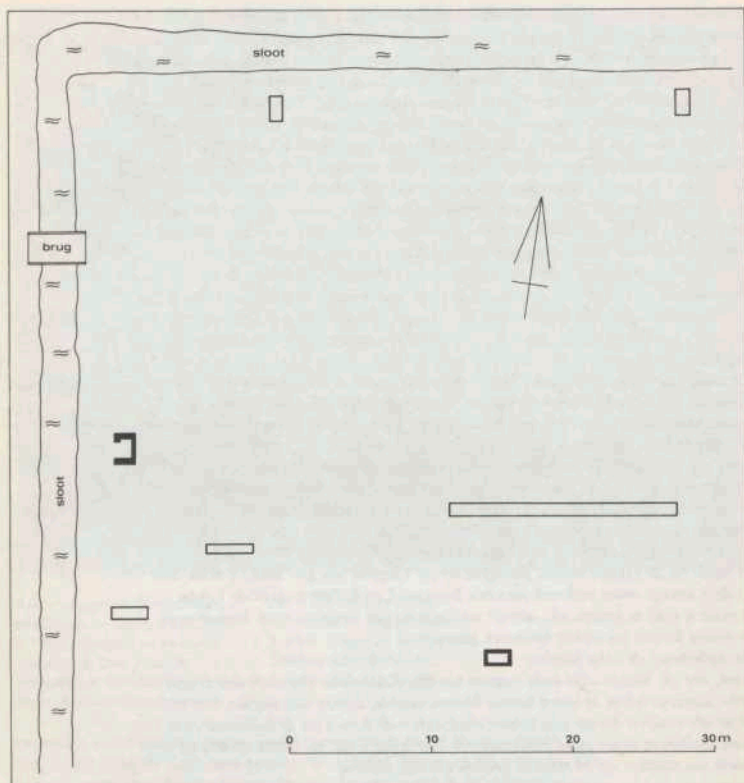
120. Destijds Mevrouw Pieck te Alphen aan den Rijn.

121. Uittreksel van het kadastrale plan te Koudekerk, Sectie B, schaal 1: 2500.

122. Zie voor de schets van K. de Jong; afb. 4.

Afb. 4 Schets door Karel de Jong, gemaakt in 1977 uit zijn herinnering van de situatie in 1928, alvorens met de afgraving van de 'Burcht' op de Hoge Waard te Koudekerk een aanvang werd gemaakt.

Afb. 5 Afbeelding van het resultaat van het onderzoek naar de overblijfselen van het Huis van Foreest te Koudekerk, met zoekseuven en baksteenresten (zwart). Tek. AWN-Afd.

Rijnstreek/ROB; afb. 32 van de 'Archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1977', in: *Holland*, 10de jaarg.-1978, blz. 309. Hier met toestemming overgenomen.

Aan het slot van dit verslag gekomen wil ik gaarne in dankbaarheid de familie de Jong gedenken, die ons destijds - in februari 1976 - zo charmant heeft ontvangen, bovendien allen, die op welke wijze dan ook tot de goede uitslag hebben bijgedragen.

Hertenjacht in Noord-Kennemerland

J. Belonje

In onze eeuw, nu de hertenjacht sterk geconcentreerd en plaatselijk beperkt is, kunnen wij er ons nauwelijks een voorstelling van maken, hoe een kleine vierhonderd jaar geleden herten nog in uitgestrekte terreinen van ons land in betrekkelijke vrijheid voorkwamen. In Holland was dat in het duingebied langs de Noordzee, in de zogenaamde 'Wildernisse' van Holland tussen Maas en Zijpe. Een duidelijke en gedetailleerde omschrijving van dit gebied komt voor in het 'Placaat op 't stuck van de Wildernisse' van 27 maart 1503¹ (27 maart 1502 voor Paesschen) in artikel 7: *Pettemer duynen ende aen d'ander zyde met Schoerler²duyn. Pettemer duynen langs de zee treckende aen Camper duyn, Schoerler duynen palende aen de voorszeyde duynen van Camp tot Berger duyn, en voorts opwaerts tot aen de Scoerler kercke toe, ende neffens de binnelandsche weyden ende eenige bouwlanden tot aen de Gheest. Hieraen paelt ende begint Berger duyn, loopende tot aen de Wynnenommer duyn na de zee³ . . . Wynnenommer duyn neemt zijnen aenvang aen Berger duyn, loopende westwaerts tot aen Egmonder duynen, naer welcke men comt al naer 't westen in Heemskercker duynen ende Wycker duynen, die sich strecken aen Breezaep naer Brederoeder duynen . . .⁴. Terstont daeraen vindt men Langevelder duyn, Luchter duyn . . .*

De oudste wettelijke bepalingen inzake de jacht op grof of groot wild waren strikt en duidelijk. Zo hield de pachtbrief van het opper-houtvestersambt in Holland, door keizer Maximiliaan en Maria van Bourgondië 9 juli 1478 gegeven, een verbodsbepaling in voor de jacht op groot wild:

Hier uytghesondert alle onse groote wildt in de voorschreven onse wildernisse, dat niemandt, wie hij zij, en sal moghen vanghen, noch doen vanghen, dat wij on ons onsen propren persoon daer jeghenwoordich wesende, oft onse voorschreven houtvester, oft deghene die hij des machtigen ende bevelen sal.

Deze bepaling is aangevuld door het plakkaat van 26 december 1517:

Is mede bij dit placaet verders gedisponeert op 't jaghen van grof wildt, 't welck zich in dese landen meest onthoudt tusschen Beverwijk ende Petten als in de Venen. Sodanich wildt te jaghen was, sonder verclaringhe van eenighe penen, lang tevoren verboden bij den pachtbrief hierboven ghestelt⁵.

En naderhand als volgt herzien:

Item, soo wie buyten wille ende consent van (de) Keyserlicke Majesteit eenich grof wildt jaecht of schiet, te weten herten, hinnen, reeden, deynen ofte swinen, van wat staet ofte condicie hij zij, uytghedaen alleenlicken de herten die de banreheeren te leen houden, te weten elcke banreheer een hart 's jaers, dat sal wesen telcken op de boete van hondert vijf en twintich gouden Carolus guldens⁶.

Jelles kwam in een studie over deze jacht⁷ tot de conclusie, dat het hert in Noord-Kennemerland al voor het midden van de 17e eeuw verdwenen was. Op de bekende gedrukte kaart van Blaeu, getiteld 'Territorii Bergensis accuratissima descriptio' van

1 P. G. F. P. N. Merula Dordracenus, *Placaten ende Ordonnancien op 't stuck van de Wildernissen*. 's-Gravenhage 1605, blz. 52 (hierna: Merula).

2 In de tekst wordt consequent 'Schoeler' gebruikt; hier verbeterd.

3 Volgt verwijzing naar ARA. Arch. Rekenkamer, Register A. 2: Eerste Geluwe register P, beginnende 1460, fol. 106 en 108.

4 Volgt verwijzing naar ARA. Arch. Rekenkamer, Reg. 5, Graauw (ruige) Bonte Register, beginnende 1494, fol. 33 en 34.

5 Tit. I van het 'Opper-houtvesteramt, deur den Princen des Landts ghedaen maken ten behoeve van heer Wolfaert van der Vere . . .' dd. 9 juli 1478.

6 Merula, blz. 10 evv., 22, 29, 53.

7 J. G. J. Jelles, *Geschiedenis van Beheer en Gebruik van het Noordhollands Duinreservaat*. Arnhem 1968, blz. 38.

Jelles meende te mogen concluderen, dat slechts aan enkelen, met name aan baanderheren de vergunning tot het jagen op grof wild toekwam, geldende voor slechts één stuk wild per jaar, waarbij behoudens dispensatie het schieten of vangen alleen mocht worden verricht door de gezworen wildschut vangen moge . . .¹¹

Deze opvatting is maar ten dele juist. Het beginsel waarvan Jelles uitging dekt de wettelijke regel slechts voor de heff. De volledige clausule luidde:

*Op grof wild, als harten, rheen, swijnen, jaegt niemant, als specialijk met harten verleid, die een hart 's jaers door een gesworen wildschut vangen moge . . .*¹¹

Hugo de Groot verklaart dit nader met *alleenlicken de harten, die de baanreheeren te leen houden*. Dit betekent, dat alleen die vrij- of baanderheren deze jacht mochten uitoefenen, die daartoe krachtens het denombrement in hun leenbrieven gerechtigd waren. Eerst aan de hand van de in deze documentatie – ook wel verleibrieven genoemd – voorkomende gegevens valt pas met zekerheid op te maken, wie in Noordelijk Holland van dit bijzondere en strak gereserveerde voorrecht kon genieten¹².

Reeds in de middeleeuwen hebben bewoners, eigenaars en gebruikers van langs de duinkant van Holland gelegen terreinen – door schade en schande wijs geworden – paal en perk gesteld aan schade in de gewassen door herten en willekeur van de jagers.

Dit geschiedde trouwens op allerlei plaatsen in het land door het aanbrengen van 'wildvallen, wildgraven en landweren' en brede sloten¹³. Rendorp van Marquette schreef dat men in zijn tijd nog steeds moest omrasteren, omheinen of omgraven, wilde men de jagers van zijn land houden¹⁴.

Het toezicht op de handhaving van de verordening 'de erven van de Wildernissen te beheynen' was speciaal in handen gelegd van de luitenant-houtvester in de houtvesterij van Holland, voortvloeiende uit de ordonnantie van het opperhouthvesterambt, door keizer Maximiliaan en Maria van Bourgondië in 1477 gegeven¹⁵. In Noord-Kennemerland was over een grote uitgestrektheid een hertenheining aangelegd, waarvan het verloop nauwkeurig bekend is uit een MS-kaart uit 1614 van de hand van de bekwame Alkmaarse landmeter Gerrit Dirksz Langedijk¹⁶. Op de kaart toont de landmeter een langs de rand van de wildernis opgetrokken palissadenrij, beginnend in het zuiden ter hoogte van Beverwijk en eindigend in het noorden terzijde van de ruïne van de Abdijkerk en het restant van de Buurkerk onder Egmond-Binnen. De heining heeft zich aan beide zijden van de afbeelding veel verder uitgestrekt. Voor het doel waartoe de kaart moest dienen had de landmeter reeds

11 Onder aanhaling van de plakkaten van 1517, art. 19; 19 maart 1586, art 22, en 1684, artt. 33/4. E. van Zurk, *Codex Batavus II*. Rotterdam 1738, blz. 117, O sub § 4; J. Kusters, *Eenige mededeelingen over het Oud-Nederlandsch Jachtrecht*. Arnhem 1910, passim; J. Bent, *Verhandeling van het Jagtrecht der Westvriezen*. Hoom 1761, blz. 193; S. van Leeuwen, *Redenigh over de Oorspronck. Reght ende onderscheyt der Edelen, ende Wel-Borenen in Hollandt*. 's-Gravenhage 1659, blz. 50 sub 8.

12 Deutz, blz. 81 en 127 sub b.

13 W. Meyercluwen, 'Wildwallen en Wildgraven op de Veluwe', in: *De Wandelaar V* (1933) blz. 44-46 en daar aangehaalde literatuur.

14 Rendorp, blz. 148.

15 P. G. F. P. N. Merula, *Synopsis Praxeos Civilis Maniere van Procederen*. 's-Gravenhage 1619, blz. 103; zie ook noot 1 en 6.

16 Gerrit (Gerardus) Langedijk, zoon van Dirk Jansz en Alijdt Gerritsdr, als landmeter geadmitteerd door het Hof van Holland op 28.10.1592, gehuwd met Aeff Cornelisdr, begr. St. Laurenskerk Alkmaar 2.1.1624. Hij verrichtte diensten bij de herdijsing van de Zijpe, was poldermeester in polder G en heemraad van 1619-1621; ook bekend als zijden-lakenkoper. Vgl. mijn *Gedenkswaardigheden. N.-Holland*. Utrecht 1928, blz. 215 sub 869 (grafsteen). Zie Jelles, bijlage II, kopie van de kaart door de landmeter Willem van Regenmorter, 1797.

genoeg afgebeeld. De palissadenreeks van de hertenheining wordt onderbroken door een 13-tal N-vormige klaphekken op onderling sterk uiteenlopende afstanden. Opvallend is de onregelmatige lijn van de hertenheining. Enige meer rechtlijnige gedeeltes zouden zonder twijfel kostenbesparend geweest zijn. Vanouds was het echter zo gesteld, dat de vakken van de heining, die op het territoire van verschillende rechtsbannen waren aangelegd, ieder onder een afzonderlijk contributie-systeem ressorteerden, terwijl vermoedelijk ook het toezicht op de werken in de overeenkomstige bannen werd uitgeoefend¹⁷.

De structuur van de palissadenwal blijkt uit de betreffende keuren en ordonnantiën in de betrokken bannen, als bijvoorbeeld uit die van Heemskerck van 10 juli 1659, waar de bepaling als volgt luidt:

Weri mede gekeurt, dat alle die gelant zijn aen de Wildernisse, dat selve sullen gehouden zijn van de blauwe steen af tot de Maerdyck toe de onderwal bequaem te maecten met zoden ofte hout, ter hoogte van vier voeten, tot prijs van schepenen, opte boete van twaelf ponden, ende sal 't selve altijd mogen beschouwen werden van May tot Allerheyligen toe¹⁸.

Ook de hogere wetgever heeft zich met deze aangelegenheid beziggehouden. In de eerder aangehaalde pachtbrief van het opper-houtvestersambt van 9 juli 1478 komt de verplichting van de luitenant-houtvester voor om de erven van de wildernissen te beheinen¹⁹. Uitdrukkelijk werd tegen afbraak van hertenheiningen gewaakt. Met boete van 20 Carolus-guldens werden degenen bedreigd, die *onse wildernisse ontheynden*²⁰. De bedoeling van de heining zou teniet gedaan worden als door onachtzaamheid de hekken geopend bleven. Daarom kwam de eerste renovatie van het plakkaat van 1517 in artikel 13 met de volgende ordonnantie:

Ghebieden voorts alle de waghenaers die deur de hecken van de wildernisse van de Houtvesterie varen ende keeren, dat zij deselve hecke wederom sluyten in 't passeeren. Ende waer 't alsoo dat deghene, die daarop bevonden werden dat heck niet geslooten te hebben, allegerende dat sij 't selve heck ongesloten ghevonden hadden, soo sal hen dat gheen onschuld wesen, maer men sal dat houden aen den laetsten, die daerdeur ghepasseert sal wesen²¹.

Zeker zijn er nog heiningen buiten de officieel genoemde werken gemaakt. Een zekere Reijn Huijgen verklaarde op 6 mei 1609 voor een notaris te Alkmaar ten behoeve van de ingelanden van de ban van Egmond, dat zij vóór de 'troubles' – de ommekeer van zaken in 1573 in het Noorderkwartier – om de voorlanden, tegen de duinvoet in de ban van Egmond gelegen,

tot haerlieder eygen costen een houten heyninge gestelt hebben gehadt ende onderhouden, beginnende van ontrent Heijn Bommen arff, ende streckende tot dicht aen Wimmennum toe, uytgeseyt ter plaetsen daer de wijde slooten waren . . . waar

-
- 17 VROA XLVIII-1 (1924) blz. 228 no. 190, Stukken opgemaakt door – en ingekomen bij de substituu-houtvester betreffende een wildheining bij Castricum, 1597-1601 (één omslag).
- 18 W. G. Lams, *Het Groot Privilegie- en Handvest-Boeck van Kennemerlandt en Kennemer-Gevolgh*. Amsterdam 1664, blz. 468. De Maar- of Korendijk vormt de scheiding tussen de Heemskerker Noordbroek en het Castricumveld; zie G. de Vries Az, *De Zeeweringen en Waterschappen van Noordholland*, bewerkt door J. W. M. Schorer. Haarlem 1894, blz. 402; Zie gedrukte kaart J. Dou, Hoogheemraadschap Uitw. Sluizen in Kennemerland en West-Friesland. Op de Chromo-Topografische Kaart van het Kon. d. Nederl., schaal 1 : 25.000, verk. 1877, blad 294, Castricum is de naam Maardijk vervangen door Heemstede dijk.
- 19 Merula, blz. 22.
- 20 Merula, blz. 72, 76, 82, 92, 98, 108 en 124.
- 21 Op 27 maart 1524 secundum cursum curiae Hollandiae. De bewuste clause is in alle achttien renovaties gehandhaafd, evenals de vermelding van het delict van het 'ontheynen' (zie noot 20).

*een hartenheyning was ghemaect*²².

Dit wordt bevestigd door een verklaring van Reyn IJsbrantsz, buurman te Rinnegom, die ten dele een herhaling is van de verklaring van Heijn Bommen. Hij voegde daaraan toe, dat de 'achterlanden' moesten meebetalen en dat de houten heining per voet twee stuivers kostte, soms wel drie blank, tegen welke vergoeding Claes Neeltes de heining dikwijls had hersteld. Zijn grootmoeder ('bestemoeder') had voor de heining naast haar landen deze prijs moeten betalen zonder enige hulp van de achterlanden te ontvangen²³.

De hertenheining te Egmond wordt ook genoemd in een akte van 4 augustus 1635, waarin de ingelanden van de oude landen in de Egmonder Meer – de landen die voor de bedijking eilanden hadden gevormd – verklaarden, dat op 9 juni 1632 in de herberg 't Moeriaenshoofd te Alkmaar een regeling was getroffen over de contributie aan de hertenheining²⁴.

Wel schijnt sedert de tijd dat de Spaanse oorlog ook in het Noorderkwartier woedde, aanvankelijk een hoogst verwarde toestand op dit punt geheerst te hebben. Blijkbaar troffen belanghebbenden daarna en ook nog wel later hun maatregelen elk voor zichzelf of hoogstens tezamen met enige medestanders. Uit de verklaring van Reyn IJsbrantsz blijkt dat het maken en onderhouden van de hertenheining een kostbare aangelegenheid was.

Kennelijk had deze verklaring echter vooral ten doel aan te tonen, dat niet alle ingelanden voor voldoening van aanslagen in de kosten van de hertenheining in aanmerking dienden te komen, zoals ook de eigenaars van de oude landen in de bedijkte meren betoogden in hun exceptief verweer, waarin bij antwoord op uitzonderingen werd gewezen. Blijkbaar waren de met invordering belaste personen slordig, willekeurig en onvoldoende gedifferentieerd te werk gegaan. Dit blijkt uit een op 6 augustus 1609 ten huize van de schout van Castricum afgelegde verklaring, *dat anders gheene landen in den banne van Castricum gelegen tot de hertenheyninghe gelden ofte contribuieren, dan degheene die gelegen zijn tusschen de dymen aldaer en de Croonenburger dijk, beginnende van 't gescheyt tusschen Baccum en Castricum ende streckende tot 't gescheyt van den banne van Castricum en Eemskerck toe, sonder dat de landen buyten d' voorsz Croonenburgerdijk gelegen in 't alderminste yet daertoe gelden ofte contribuieren*²⁵.

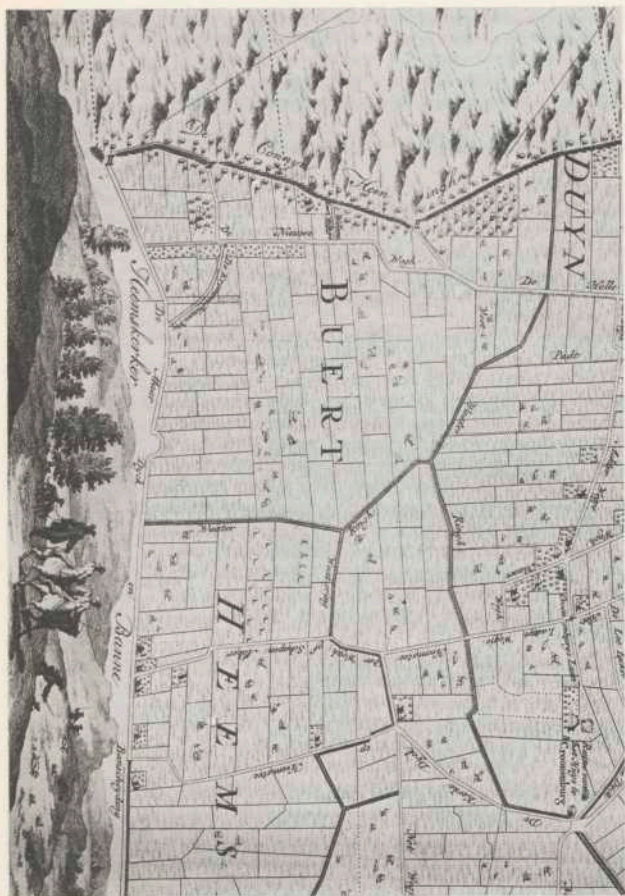
Ook te Heemskerck werd een soortgelijke verklaring ten huize van de waard Louis Jansz afgelegd, namelijk *dat anders gheene landen in den banne van Heemskerck gelegen tot oprichtinge en*

22 GA. Alkmaar, notarieel arch. 37, notaris H. J. van der Lijn. Getuige Heijn Bommen oud 48 jaar.

23 Idem, nr. 37 fol. 25vo; getuige Reyn IJsbrantsz, oud 54 jaar. Strikt genomen heeft zijn verklaring betrekking op de tijd 'voor den troubles' maar is tesamen met verklaringen over de periode daarna afgelegd, waarom hier het verklaarde zonder splitsing is gebruikt.

24 Idem, nr. 107.

25 Idem, 37 fol. 73. Verklaring Jan Cornelisz, schout te Castricum, 46 j., Thyman Claesz, 66 j., Pancreas Gerritsz, 53 j. en Jacob Jacobsz Vachtecooper, poorteren tot Alkmaar. Op een door J. Rollerus gemeten en getekende kaart 'De Heerlykhyd van Castricum', die door de Amsterdamse uitgevers J. Covens en C. Mortier in 1737 is gedrukt en opgedragen aan Mr. Lieve Geelvinck, toenmalig heer van Castricum, is de toen nog geheel intact gebleven heining afgebeeld. Kaart ARA. Hingman 1e suppl. nr. 4218; UB. Leiden, Coll. Bodel Nijenhuis port. 29 nr. 51; UB. Amsterdam, krtn. coll. afd. I.2.A. nr. 5 bl. 67. Bespr. J. Westenbergh. *Kennemer Dijkgeschiedenis*, 1974. De Croonenburgerdijk vormde de toegangsweg naar het adellijke huis 'Croonenburg'. Voor beschrijving van huis en omgeving kan verwezen worden naar Mattheus Brouërius van Nidek, *Het Zegepraalant Kennemerlant*. Amsterdam z.j., blz. 3-4 en A. J. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* VI, Gorinchem 1845, blz. 656 en naar Rollerus' kaart van de heerlijkheid Castricum uit 1737.

Afb. 2 Fragment zuidzijde van de heerlijkheid Castricum met aangrenzende duinen, gescheiden door de 'Connijn Heininghe'. Aan de zuidzijde de Maardijk, tevens banscheiding met Heemskerck. Rechtsboven de 'Ruine van het Huys te Croonenburg'. Kaart 'De

Heerlijkheid van Castricum gemeeten door J. Rollerus', met opdracht aan Mr. Lieve Geelvinck uitgegeven door J. Covens en C. Mortier, 1737. Fragm. n. exempl. RA. Haarlem A(492.629.052)1, kopergravure, 62 x 90 cm).

*maeckinge van den hartenheyninghe aldaer en gelden ofte contribuieren, dan de saetlanden, maer dat de saetlanden gelegen besteven de Houtwech met het polderken genaemt de Santvennen – sijnde mede saetlandt – beginnende van Noordorp aff en lopende lanx de wildernisse ofte duynen heen, tot de banscheyd van Castricum toe, voor den tijt van vijftien jaeren gehouden zijn dselve hartenheyninghe te repareren en onderhouden*¹⁶.

Te Wijk aan Zee, op het Hofland ten huize van Jacob Claesz, werd vastgelegd, dat alle landen

*gelegen in de banne van Wijk an Duyn, contribuirende tot de molens, dijcken en Uytwaterende Sluysen, vrij ende exempt zijn van den contributie van hartenheyninge aldaer, sonder dat dselve in 't minste yet daertoe gelden ofte contribuieren*¹⁷.

Uit deze verklaringen blijkt tot aan de Breesaap of Brederode-Duin – het zuidelijk grensgebied van het in de akten genoemde terrein – een algemeen ongenoegen over de willekeurige wijze van belastinginning van de landen, die zich langs de gehele Noord-Kennemer hertenheining uitstrekten.

Bij deze verklaringen voegden zich de kopers van landen, die vroeger eigendom van de graven van Egmond waren geweest, namelijk Louis Pietersz Schouten, Jan Aeriansz Snouck, Abraham Jaspersz Verdoes, Jan Jacobsz Ypsteyn van Heiloo als voogd over Adriana Fransdr en de weduwe van Jacob Claesz Melcker, Claes Jacobsz Melcker mede van Heiloo, Hans Staes vanwege Ysaac Lamere, Reynier Crijsz Elssenbeeck, Mr Pieter Oloffsz van der Oort, Gerrit Arisz Grootlandt, Lieven van Dooreslaer als regenten van het Weeshuis te Alkmaar, Jacob Maertsz Clercq en Ponciaen Jacobsz van Heiloo¹⁸. Zij machtigden Cornelis Claesz Limmen en Aelbert Jansz Vachtecooper, mede-eigenaars in deze gronden, om de verdediging te voeren van Dirk Jansz, pachter van Cornelis Claesz Limmen, in een proces dat Joost Aeriaensz, collecteur van de omslagen inzake de hertenheining tegen hem had aangespannen voor het gerecht te Egmond. Op hun beurt gaven Cornelis Claesz Limmen, Aelbert Jansz Vachtecooper en de pachter Dirck Jansz, wonend in de Egmondermeer, de Alkmaarse procureur Maerten Pietersz van Persijn volmacht de verdediging voor het gerecht van Egmond te voeren¹⁹.

Helaas ontbreken uit deze periode de civiele schepenrollen en sententieregisters van Egmond, zodat niet valt na te gaan hoe het proces is afgelopen²⁰. Het opbrengen van gelden voor de hertenheiningen in Noord-Kennemerland schijnt daarmee nog niet tot een einde gekomen te zijn. Reeds vóór 1605 heette een bekende herberg te Egmond aan den Hoef, op de hoek van de Dorpsstraat-noord en de westzijde van de Hereweg 'Dat Rohart'. Deze naam is daar als herinnering aan het voorkomen van de edele diersoort in Noord-Kennemerland tot heden ten dage bewaard gebleven²¹.

26 Idem, 37 fol. 74, Verklaring van Willem Lourisz van den Maer, schout te Heemskerk, 63 j., Jan Woutersz, oud-schepen aldaar, 70 j., Louis Jansz van Veen, waarschap, 59 j. en Heyndrick Lourisz, oud-schepen aldaar, 49 j., ten verzoeke van Cornelis Claesz Limmen en Aelbert Jansz Vachtecooper c.s.

27 Idem, 37 fol. 75, Verklaring van Paenz Cornelisz, 40 j., Cornelis Dirxsz alias Klaas Gijzen, 42 j., Jacob Claesz, 37 j., alle wonende op 't Hoflandt onder de jurisdictie van Wijk op Zee, ten verzoeke van Cornelis Claesz Limmen en Aelbert Jansz Vachtecooper c.s.

28 Idem, 37 fol. 55vo. De akte werd gepasserd op de Oude Schutters Doelen te Alkmaar in tegenwoordigheid van de kastelein Bartholomeus Woutersz en Willem Jansz Safi, bode van de Zijpe en Hazepolder. H. Schoorl, *Isaac Le Maire, koopman en bedijker*. Haarlem 1969, blz. 73, 147-148; Hans Staessen, dienaar van Le Maire.

29 Idem, 37 fol. 56vo.

20 B. M. de Jonge van Ellemeet, *Inventaris der Oud-Rechterlijke en Weeskamer Archieven*. 's-Gravenhage 1932, blz. 44 sub 2082.

31 GA. Alkmaar, notarieel arch. 13, notaris W. P. van Limmen, akten 28.9 en 8.10.1605.

Regionaal-historische bibliografie van Holland over 1978 (met aanvullingen uit voorgaande jaren)

Rob Rentenaar en Ellen Palmboom

De redactie heeft ons dit jaar verzocht de bibliografie vroeg uit te brengen. Zij had daar goede redenen voor. Voor ons betekende het echter dat wij misschien niet zo volledig konden zijn als andere jaren. Soms verschijnen boeken en tijdschriften die nog wel op 1978 gedateerd zijn zo laat dat zij niet in zo'n bibliografische voorjaarsjacht gevangen kunnen worden. Om nu

te voorkomen dat er titels tussen kade en schip gaan vallen, willen wij de lezers vriendelijk verzoeken eventuele ontbrekende boeken of artikelen aan ons op te geven. Deze kunnen dan in de bibliografie over 1979 opgenomen worden. Voor het overige zijn de uitgangspunten voor de bibliografie ongewijzigd gebleven.

Lijst van afkortingen

Berichten ROB	Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Broeker Bijdragen	Broeker Bijdragen. Uitgave van de vereniging 'Oud Broek in Waterland'
Bulletin KNOB	Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond
Bulletin KZG	Bulletin van de werkgroep historie en archeologie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen
Heemtijdinghen	Heemtijdinghen. Orgaan van de Stichts Hollandse Historische Vereniging
Heyloover Cronyck	Heyloover Cronyck, uitgave van de Vereniging Oud Heiloo
H.E.K.	Historische Encyclopedie Krimpenerwaard H.E.K.
In het land van Brederode	In het land van Brederode. Historisch tijdschrift voor het land van Vianen
Jaarverslag ROB	Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek Amersfoort
Molennieuws	Molennieuws. Orgaan van de 'Hollandsche Molen' Vereniging tot behoud van molens in Nederland
Oud Alkmaar	Oud Alkmaar. Periodiek van de historische vereniging Oud Alkmaar (1925)
Oud-Nieuws	'Oud-Nieuws', Tweemaandelijks geïllustreerd orgaan van de Nederlandse vereniging 'Vrienden van Antiek'
Oud Nuus	'Oud Nuus'. Uitgave van de Stichting 'Oud Aalsmeer'
Het Peperhuis	Het Peperhuis. Uitgave van de Vereniging Vrienden van het Zuiderzeemuseum
Syedam	'Syedam'. Uitgave van de Historische Vereniging Schiedam
Suetan	Suetan. Mededelingenblad van de Stichting 'Oud Zoeterwoude'

TvSG	Tijdschrift voor sociale geschiedenis
TVE	Tussen Vecht en Eem
WFON	West-Frieslands Oud en Nieuw

HOLLAND (algemeen)

- Abma, R.: Jacob Cats en de raadpensionarisverkiezing in het gewest Holland en West-Friesland in de jaren 1630 en 1631. in: *Bulletin KZG*. 1978, afl. 28, blz. 62-71, 93-96.
- Bergvelt, E.: Het Hollandse landschap in de kunst. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 135-160.
- Blok, D.P.: De Vikingen in Friesland. in: *Naamkunde*. 1978, jrg. 10, nr. 1-2, blz. 25-47.
- Borger, G. J.: Vorming en verandering van het Hollandse landschap. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 86-100.
- Carasso, D.: Het land van Holland. Ontwikkelingen in het landschap van Noord-Holland en Zuid-Holland. in: *Ons Amsterdam*. 1978, jrg. 30, nr. 6, blz. 178-179.
- Doorn, M. van: De Nationale Jeugdstorm in Holland. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 2, blz. 41-56.
- Doove, J. A. F.: Hollandse luitmuziek rond het jaar 1600; muziek om naar te luisteren en te kijken. in: *Mens en Melodie*. 1978, jrg. 33, nr. 8, blz. 263-275.
- Doove, J. A. F.: Muzikale uitwisselingen tussen Nederlandse steden in de Middeleeuwen en de invloed van de Maria-devotie daarop. in: *Mens en Melodie*. 1978, jrg. 33, nr. 10, blz. 315-320.
- Fox, J.: De oorsprong van de Patriottenbeweging. in: *Jaarboek Amstelodamum*. 1978, dl. 70 (Liber amicorum I. H. van Eeghen), blz. 250-262.
- Gottschalk, M. K. E.: Historische geografie van Noord- en Zuid-Holland 1960-1977 (fragment van een artikel). in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 5, blz. 277-280.
[Fragment van het artikel: Historische geografie, een interdisciplinair vak. Eenheid in verscheidenheid. in: *Geografisch Tijdschrift NR*. 1977, jrg. 9, nr. 3, blz. 206-213.]
- Harten, J. D. H.: Stedelijke invloeden op het Hollandse landschap in de 16de, 17de en 18de eeuw. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 114-134.
- Heyne, M. J. M.: 'Leven, wonen en werken in Holland, aan het einde van de dertiende eeuw'. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 108-111.
[Verslag van het gelijknamige symposium gehouden te Muiderberg op 29 en 30 sept. 1978]
- Huussen Jr., A. H.: Kartografie en rechterlijke archieven. in: *Nederlands Archiefblad*. 1978, jrg. 82, nr. 1, blz. 7-15.
- Knippenberg, H.: De groei van de bevolking in Holland na 1850. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 167-176.
- Lieburg, M. J. van: Reinier de Graaf (1674-1717) en de Rijkskroniek van Klaas Kolijn. in: *Documentatieblad van de Werkgroep 18e eeuw*. 1977, nr. 37.
- Linden, H. van der: Iets over de wording, ontwikkeling en landschappelijk spoor van de Hollandse waterschappen. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 101-113.
- Meischke, R.: Buitenverblijven van Amsterdammers voor 1625. in: *Jaarboek Amstelodamum*. 1978, dl. 70. (Liber amicorum I. H. van Eeghen), blz. 82-106.
- Noordam, D. J.: De bevolking van Holland in de pre-industriële tijd. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 161-166.

Poelhekke, J. J.: Jacob Cats als raadpensionaris van Holland. in: *Bulletin KZG*. 1978, afl. 28, blz. 73-85.

Ratsma, P.: Het topografisch tekenwerk van Gerrit Groenewegen (1754-1826). in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 1, blz. 17-31.

Rentenaar, R.: De vroegste geschiedenis van het konijn in Holland en Zeeland. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 1, blz. 2-16.

Rentenaar, R. en E. Palmboom: Regionaal-historische bibliografie van Holland over 1977 (met aanvullingen uit voorgaande jaren). in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 4, blz. 220-245.

Rowen, H. H.: John de Witt, grand pensionary of Holland, 1625-1672. Princeton, Princeton university press, 1978, XIV, 948 blz.

Schaap, D.: Halen en brengen. Visserij door de eeuwen heen. Alphen aan den Rijn, 1978, 128 blz.

Sierksma, Kl.: De moord op Floris V. Het verslag van Lustigh, in: *Jaarboekje 'Nijfark' 1977*. 1978, blz. 24-29.

Veldink, J. G.: Agrarische ontwikkelingen in Holland. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 177-184.

Vrooland, V.: Vorst en volk. Een schedel met een gaatje; Floris V. in: *Een schedel met een gaatje. Uit de geschiedenis van arm en rijk in Amsterdam*. Z.p., Sjaloom, [1978], blz. 14-30.

Waal, R. van de: Het Hollandse landschap en het ruimtelijke beleid. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 3, blz. 185-192.

Water als vijand, water als vriend; onbekende schatten uit de waterschappen. [Tentoonstelling] museum 'Het Prinsenhof' Delft, 25 nov. 1977 - 29 jan. 1978. Delft, Meinema, 1977, 91 blz., ill.

Noordholland

Balk, J. Th.: Water, vriend en vijand. Het waterrijk gezicht van het Noorderkwartier. [Alkmaar], Verenigde Noordhollandse Dagbladen, 1978, 72

blz., ill.

Carter-Le Mesurier, A. C.: Amsterdam and the 'onbekend soort van zee worm'. in: *Jaarboek Amstelodamum*. 1978, dl. 70 (Liber amicorum I. H. van Eeghen), blz. 239-249.

Danner, H. S.: De waterschappen in Noord-Holland tot de tweede helft van de 20e eeuw en hun archieven. in: *Nederlands Archiefblad*. 1978, jrg. 82, nr. 2, blz. 139-152.

Dorleijn, P.: Geen moed vist ook; fragmenten uit de Zuiderzeeverij. Bussum, 1977, 159 blz., ill.

Ergens in Noord-Holland, gewassen inkt-pen-tekeningen van Ariën van Waterland. Wogmeer, [1978], 94 blz., ill.

Hoek Ostende, J. H. van den: Poldermolens rond Amsterdam. in: *Jaarboek Amstelodamum*. 1978, dl. 70 (Liber amicorum I. H. van Eeghen), blz. 360-392.

Jong, O. J. de: De eerste drie Noord-Hollandse synoden. in: *Nederlands archief voor kerk-geschiedenis*. 1978, Nieuwe Serie, dl. 58, nr. 2, blz. 190-204

Laffra, P.: De dreiging van de Afsluitdijk. in: *Spiegel der Zeilvaart*. 1978, jrg. 2, nr. 2, blz. 46-49.

Molen, S. J. van der: O, welk een ontzettende waterplas. Vergeten epistels over de Waddenzee. Baarn, 1978, 230 blz., ill.

De noordelijke Vechtplassen. Z.p., Stichting Commissie voor de Vecht en het Oostelijk en Westelijk Plassengebied, 1976, 393 blz., ill.

Een plezierreisje naar de rede van Texel. in: *Spiegel der Zeilvaart*. 1978, jrg. 2, nr. 6, blz. 20-26.
[Uitstapje met een jacht in 1797 van Amsterdam naar Texel]

Project Noord-Holland. in: *Jaarverslag ROB 1977*. 1978, blz. 11-29.

De provincie Noord-Holland. in: *Gens Nostra*. 1978, jrg. 33, nr. 3-4, blz. 69.
[Over de stichting van deze provincie]

Rövekamp, A. J. M.: Schinkel-Nieuwe Meer-Schiphol, rond de eerste tien jaren van onze eeuw. in: *Ons Amsterdam*. 1978, jrg. 30, nr. 7-8, blz. 237-239.

Schilstra, J. J.: 125 jaar Kamer. Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Hollands Noorderkwartier 1853-1978. [Alkmaar], [1978], 56 blz., ill.

Schilstra, J. J., L. Brandts Buys en C. de Jong: De stolp te kijk. Wogmeer, Martin Lammes, 1978, 124 blz., ill.

Schuijtemaker, D.: Zomerstallen in Noord-Holland, in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 81-85.

Sprenger, J. en V. Vrooland: Arbeid. De zeewegen naar Amsterdam. De aanleg van het Groot-Noordhollands kanaal. in: *Een schedel met een gaatje. Uit de geschiedenis van arm en rijk in Amsterdam*. Z.p., Sjaloom, [1978], blz. 14-30.

Waal, J. J. F. de: Samenwerking tussen zes Noord-hollandse steden op het gebied van het verkeer, 1660-1927. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 2, blz. 57-63.

[samenwerking tussen Amsterdam, Edam, Monnikendam, Purmerend en Hoorn]

Woltering, P. J.: Archeologische kroniek van Noord-Holland over 1977. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 5, blz. 251-276.

Woltering, P. J.: Verslag van de provinciaal archeoloog van Noord-Holland. in: *Jaarverslag ROB 1977*. 1978, blz. 111-116.

Amstelland

Brood, H.: Het stroomgebied van de Vecht in de voortijd. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 102-107.

Erpers Royaards, F. van: Amstelporselein. in: *Amstelporselein 1784-1814. Catalogus van de tentoonstelling in Museum Willet-Holthuysen te Amsterdam van 17 sept. -4 dec. 1977*. Amsterdam, Museum Willet-Holthuysen, 1977, blz. 3-5.

Zappey, W. M.: Porcelainwerkers aan de Amstel. in: *Amstelporselein 1784-1814. Catalogus*... Amsterdam, Museum Willet-Holthuysen, 1977,

blz. 6-41.

Het Gooi

Boetzelaer, R. W. C. van: Verleden en toekomst van het Goois Museum. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 23-26.

Renou, F.: Bewoners van de streek Tussen Vecht en Eem gevonnist door de Raad van Beroerten, Brussel 1567-1572. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 118-121.

Zie ook Amstelland, Brood, H.

Het Grootslag

Zie Noordholland, Project

Tessel

Bontekoe, G. A.: Het wapen van het waterschap Texel. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 12, kol. 445-446.

Keunen, G. H.: Uit de geschiedenis van een honderdjarige: de molen van de polder Het Noorden op Texel. in: *Jaarboekje van 'De Hollandsche Molen' 1978*, blz. 41-53.

Koorn-Kikkert, N.: Verhaal van een oud kerkje (Den Hoorn); met tek. van de schrijfster. Z.p., z.j., [32 blz.]

Moete ze d'r uut burgemeester? Drieënveertig Texelse Volksverhaaltjes verzameld en opgeschreven door F. Witte en Th. Timmer en geïll. door M. Maas. Den Burg, Het Open Boek, 1978, 56 blz., ill.

Paagman-Bakker, A.: Dagboek van een kerk op Texel. Uitgegeven ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Rooms-katholieke kerk Francisca Romana te De Cocksdorp en Eierland. Z.p., 1977, 44 blz., ill.

Zie ook Noordholland, Project.

Waterland

Bos, J.: Nieuws uit Waterland. in: *Het Profiel. Mededelingenblad van de AWN, afdeling Amsterdam e.o. 1977-1978*, nr. 3, blz. 10-11. [Over een pelgrimsbeeldje opgegraven bij het voormalige Poppendamme]

Bos, J. M.: Een pelgrimsbeeldje uit Waterland. in:

Westerheem. 1978, jrg. 27, nr. 2, blz. 66-67.

Engelenburg, W. van: Voor drie eeuwen. De droogmaking der Waterlandsche Meeren. in: *Broeker Bijdragen*. 1978, nr. 16, blz. 96-103. [Herdruk van artikel verschenen in de Provinciale Noord-Hollandsche Courant van 1928]

Westfriesland

Kölker, A. J.: Bibliografie van West-Friesland 1977. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 163-167.

Kok, J.: De stoomtramlijn Hoorn-Venhuizen-Enkhuizen. in: *Op de rails*. 1976, jrg. 44, nr. 10, blz. 239-242.

Molenaar, K.: De fistelpot. Een geheim recept van een Westfries familie. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 70-80.

Paap, N. A.: Coprolites: Preliminary Results of the Investigation of Prehistoric Faeces from Westfriesland (Province of North Holland, the Netherlands). in: *Berichten ROB*. 1976, jrg. 26, blz. 127-132.

Uren-dagen-maanden-jaren. Momentopname uit West-Friesland van toen en thans. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 3-6.

Zeeman, J.: Kanttekeningen bij een oud 'Stuurmansboek'. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 37-38.

Zaanstreek

Lambalgen, [L.] v[an]: Wat Zaanse molenaars in 1891 vertelden. in: *De Molenaar*. 1978, jrg. 81, nr. 51-52, blz. 1790-1792.

Neuhaas, A. F.: Molens in de Zaanstreek II. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978.

Schutte, O.: Het wapen van de gemeente Zaanstad. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 1-2, kol. 56-57.

Zeevang

Lenstra, C.: Over de Zeevang gesproken . . . Episoden uit de historie van het Oude Land. Purmerend, Nooy, 1978, 265 blz., ill.

Aalsmeer

Bij, C.: De gedenksteen aan de Dorpskerk. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 21-22.

Bij, C.: Nogmaals de gedenksteen aan de dorpskerk. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 17.

Bij, C.: Een vriendenrol. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 9, nr. 1, blz. 17-19. [Een album waarin vrienden een opdracht schrijven uit 1821]

Csizik, A. P.: Tentoonstellingsvaria uit de 19e eeuw. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 28-30; jrg. 9, nr. 1, blz. 23-24.

Hart, M. J. 't: Aalsmeer in vogelvlucht. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 18-23.

Hart, M. J. 't: Boerderij Geylwijck en de Geylwijcker vondsten. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 28-34.

Hart, M. J. 't: 300 jaar lijnbaan? in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 23-25.

Hart, M. J. 't: De droogmakers en de voorbereiding tot de droogmaking van de Stommeer. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 10-18; nr. 3, blz. 19-23; nr. 4, blz. 16-18

Hart, M. J. 't: Nog steeds Lubberdens in de Verenigde Staten. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 9, nr. 1, blz. 10-15.

Hart, M. J. 't: Het oude Schiphol gelokaliseerd. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 27-31. [waarin opgenomen een artikel van B. J. Hekket: Wat betekent Schiphol?]

Jonge, A. de: De spoorwegen in en rond Aalsmeer. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 33-34; nr. 4, blz. 12-16; jrg. 9, nr. 1, blz. 20-22.

Knook, B.: De gedenksteen aan de dorpskerk. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 16-17.

Lunenburg, J.: De Dorpskerk van Aalsmeer. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 8-15.

Lunenburg, J.: Nogmaals de Ned. Herv. Kerk. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 15-16.

- Lunenburg, J.: De Stommeerkaart. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 23-25.
- Monumenten in tekening. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 12-15; nr. 4, blz. 23-26.
- Noordam Sr., A.: De boerderijen in Stom- en Hornmeer. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 24-27.
- Noordam Sr., A.: Boerderijen langs de Aalsmeerderdijk. in: *'Meerhistorie'*. 1978, nr. 21, blz. 8-10. Ook verschenen in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 19-20.
- Peereboom, A.: Enkele historische gegevens betreffende Schrevelsgerecht. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 26.
- Slob, W.: De aardbeiencultuur. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 31-32.
- Vooges, Th.: Schiphol in oorlogstijd. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 31-32; nr. 4, blz. 21-22; jrg. 9, nr. 1, blz. 24-28.
- Zijverden-van Reeuwijk, S. van: Merklappen-tentoonstelling in Aalsmeer 14-29 oktober 1977 in het Oude Raadhuis. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 3-8.
- Zijverden-van Reeuwijk, S. van: Merklappen uit Aalsmeers bezit. in: *Neerlands Volksleven*. [1978], jrg. 28, nr. 3, blz. 125-131.
- Abbekerk**
Knaap, J. P. H. van der: Sloot, huis, midden! Wat geschied is in Abbekerk en Lambertschaag. Hoorn, Edeca, 1978, 168 blz., ill.
- Akersloot**
Kalkovens van Akersloot naar Zuiderzeemuseum. in: *Het Peperhuis*. 1978, nr. 1, blz. 6-8.
- Alkmaar**
Alkmaar vóór 1300. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 3, blz. 208-209.
- Belonje, J.: Het Hout van Rubempré. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 186-192.
- Belonje, J.: Kunstwerken en tulpebollen. in: *Gens Nostra*. 1978, jrg. 23, nr. 12, blz. 325-327.
- Belonje, J.: Na de moord op Willem Bicker (1597). in: *Jaarboek Amstelodamum*. 1978, dl. 70 (Liber amicorum I. H. van Eeghen), blz. 69-81.
- Boer, P.: Fnidsen 89. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 194-197.
- Boer, P.: Luifels. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 175-176.
- Cordfunke, E. H. P.: Alkmaar in prehistorie en middeleeuwen, tien jaar stadskernonderzoek; met bijdragen van A. T. Clason, W. Groenman-van Waateringe en D. C. Brinkhuizen (Alkmaarse Historische Reeks II). Zutphen, Walburg Pers, 1978, 192 blz., ill.
[De bijdrage van W. Groenman-van Waateringe is ook verschenen als I.P.P. Publikatie nr. 225]
- Drunen, S. H. van: De marine van Alkmaar in 1521. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 163.
- Fasel, W. A.: Heer George van Cats en de Zandersloot. in: *Heyloer Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 13-17.
- Fasel, W. A.: De 'ondergrond' van het Cultureel Centrum. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 182-185.
- Fasel, W. A.: Raadselen rond de stadsapothek? in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 3, blz. 203-205.
- Komen, K.: Taal en teken. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 167-176.
- Koolwijk, H.: Het stadhuis. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 164-166.
- Het mooiste hondje van Alkmaar. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 3, blz. 213.
- Pedroli, G. N. M.: Het geslacht Pedroli. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 3, blz. 201-202.
- Toonkunst-perikelen. in: *Oud Alkmaar*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 193.
- Amsterdam**
Zie de bibliografie in: *Ons Amsterdam*.

Andijk

Kistemaker, P.: In Andijk stond gedurende één jaar een 'slabonenfabriek'. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 59-60.

Anna Paulowna

Bremer, J. T.: Rondom het Oude Veer, fragmenten uit de geschiedenis van de Anna Paulownapolder. Schoorl, Pirola, 1978, 136 blz., ill.

Assendelft

Stuurman, H. W.: Een chaotische inheemse vindplaats uit de Romeinse keizertijd in Assendelft. in: *Westerheem*. 1978, jrg. 27, nr. 2, blz. 81-107.

Blarikum

Bakker, P.: De tafel van de tafelberg. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 98-102.

Blokker

Keunen, G. H.: Korenmolen 'De Krijgsman' te Blokker. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 121-128.

Broek in Waterland

Bruigom, A. P.: Een vermeend handvest van Broek in Waterland. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 6, blz. 331-332.

Niemeijer, J. W.: Het interieur van 'Ditmarsch' huis. in: *Broeker Bijdragen*. 1978, nr. 15, blz. 90-95.

Bussum

Heyne, M. J. M.: Heeft Bussum wel monumenten? in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 82-90.

Out, J. V. M.: Bussum op de topografische kaart. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 46-49.

Vrankrijker, A. C. J. de: Jong leven in een oude dorpskern. De jaren 1907-1925 uit mijn levensverhaal. Zeist, Kerckebosch, 1977, 126 blz., ill.

Edam

Koeman-Poel, G. S.: De Zuidpoldermolen bij Edam. in: *De Molenaar*. 1978, jrg. 81, nr. 45, blz. 1540-1542; nr. 46, blz. 1584-1586.

Egmond

Egmond aan Zee 1000 jaar... een terugblik; onder red. van G. A. Belleman en N. Bleeker. Egmond, Stichting 'Egmond aan Zee 1000 jaar',

1978.

Hof, J.: De abdij van Egmond en haar relatie tot Heiloo. in: *Heyloover Cronyck*. 1977, jrg. 2, nr. 2, blz. 2-9.

Hof, J.: Egmond en zijn abdij. Egmond-Binnen, Regale Abdij van Egmond, [1978], 23 blz., ill.

Hof, J.: Het graafschap Egmond leen van de abdij? in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 5, blz. 281-284; nr. 6, blz. 340.

Schutte, O.: Het wapen van de nieuwe gemeente Egmond. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 12 kol. 444-445.

Enkhuizen

Vroom, U. E. E.: Het Enkhuizerzand. Bolwerk en barrière voor de stad Enkhuizen. in: *Spiegel der Zeilvaart*. 1978, jrg. 2, nr. 5, blz. 10-20.

Zie ook Spaarndam

's Gravenland

Mensch, P. J. A. van en E. E. van Mensch: Frans Ernst Blaauw en Gooilust. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 66-71.

Out, J. V. M.: Een veiling op 'Gooilust'. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 72-74.

Haarlem

De bibliografie in het *Jaarboek Haerlem* is helaas weer niet verschenen.

Haarlemmermeer

125 jaar geleden. in: *'Meer-Historie'*. 1978, nr. 22, blz. 6-7.

[Gedichten van Nicolaas Beets over de Haarlemmermeer]

Sl[ob, W.]: De barre winter van 90. Zoals aangetekend door Dirk Spaargaren. in: *'Meer-Historie'*. 1978, nr. 20, blz. 9-13.

[Slob, W.]: Het geslacht De Clercq en de Meer. in: *'Meer-Historie'*. 1978, nr. 21, blz. 14; nr. 22, blz. 7-10.

Slob, W.: Uit het weekblad van Haarlemmermeer anno 1878. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 4, blz. 30-31.

Wat advertenties ons vertellen . . . in: *'Meer-Historie'*. 1978, nr. 22, blz. 13.
[Twee advertenties uit 1878]

Zie ook Aalsmeer, Noordam Sr., A.: Boerderijen langs . . .

Haringhuizen

Janse, H.: De Hervormde kerk te Haringhuizen. in: *Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken*. 1978, nr. 6, blz. 1-8.

Heemskerk

Groesbeek, J. W.: Heemskerk onderweg van verleden naar heden. Heemskerk, Gemeentebestuur, 1978, 224 blz., ill.

Zie ook Heilo, Veer, A. A.: Iets . . .

Heilo

Admiraal, W. A. M.: Vijftig jaar Willibrorduskerk. in: *Heyloover Cronyck*. 1977, jrg. 2, nr. 2, blz. 13-18.

Bertrand, J.: Gerrit van den Bosch en de Willibrordusput. in: *Heyloover Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 8-12.

Bos, D.: Antje, de warme bakkersvrouw van Heiloo. in: *Westfries families*. 1978, jrg. 19, nr. 2, blz. 40-47.

Dorpsroddel. in: *Heyloover Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 17-18.

Loon, P. H. J. van: De brandspuit (1823). in: *Heyloover Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 12-13.

Loon, P. H. J. van: De gemeentelijke bestuurders vanuit het heden naar het verleden II. De Schouten. in: *Heyloover Cronyck*. 1977, jrg. 2, nr. 2, blz. 18-19.

Majolee, N.: Van nog maar 40 jaar geleden . . . in: *Heyloover Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 13-15.
[Enkele berichten uit het 'Advertentie- en Nieuwsblad voor Heiloo' uit 1937]

Speur, N. J.: Korenmolen 'De Blinker'. in: *Heyloover Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 3-8.

Veer, A. A.: Beknopte bibliografie van Heiloo, samengesteld uit tijdschriftartikelen. in: *Heyloover*

Cronyck. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 15-19.

Veer, A. A.: Iets over het oudste archiefstuk uit het archief van de gemeente Heiloo. in: *Heyloover Cronyck*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 6-13.
[1456, verzoek van de ingezetenen tot vermindering van het aantal schepenen]

Veer, A. A.: Het Raadhuis. in: *Heyloover Cronyck*. 1977, jrg. 2, nr. 2, blz. 9-12.

Zie ook Alkmaar, Fasel, W. A.: Heer George . . . en Egmond, Hof, [J.]: De abdij . . .

Hem

Goesinnen, J.: Een stukje historie rond de verdwenen kerk van Hem. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 61-62

Hensbroek

Bouhuijs, M.: Het dorp van Maarten. Amsterdam, Antwerpen, Kosmos, 1978, 55 blz.
[Bevat tekeningen van Hensbroek rond 1900]

Hilversum

Lange, P. W. de: Hilversummers uit vroeger eeuwen. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 49-57.

Hoofddorp

K[looster]man, B. G.: Korenmolen 'De Eersteling' te Hoofddorp kan weer draaien en malen. in: *De Molenaar*. 1978, jrg. 81, nr. 8, blz. 280-282

Prins, D.: De Eersteling. Korenmolen in Hoofddorp. Haarlemmermeer, 1978, 32 blz., ill.

Sl[ob, W.]: Het Fort te Hoofddorp. in: *'Meer-Historie'*. 1978, nr. 22, blz. 10-12.

Hoogwoud

Voets, B.: Omzien in verwondering. Een verhaal van de katholieke gemeenschap van Hoogwoud. Hoorn, 1977, 108 blz.

Hoorn

Borger, G. J.: De oudste topografie van Hoorn: de wording van een stad. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 7-19.

Braasem, W. A.: Uit een Hoorns Regentengeslacht: Lucas de Dragonder Regent, Krijgsman en Collectioneur. in: *Oud-Nieuws*. 1978, jrg. 11, nr. 2, blz. 106-113.

Saaltink, H. W.: Eten in het Hoornse verleden. in: *Jaarboekje Oud-Andijk, Oud-Hoorn, Oud-Medemblik*. [1978], jrg. 2, blz. 28-35.

Huisduinen

Suchtelen, H. van: De lange Jaap 100 jaar! in: *Spiegel der Zeilvaart*. 1978, jrg. 2, nr. 3, blz. 35-37.
[Over de vuurtoren 'Kijkduin']

Rolle, S.: Een uitstapje naar IJmuiden, in: *Op de Korrel, maandblad voor het personeel werkzaam bij de Unie van Kunstmestfabrieken B.V. (UKF)*. 1977, jrg. 6, nr. 4-7.

Kastrikum

Zie Heilo, Veer, A. A.: Iets ...

Kudelstaart

Hart, M. J. 't: De kerk van Kudelstaart. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 7-8.

Lunenburg, J.: De oude kerk van Kudelstaart. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 8-10.

Zanten, Th. van: De pastoors van Kudelstaart. in: *Oud Nuus*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 10-12

Lambertschaag

Zie Abbekerk

Landsmeer

Timps, W. S.: Landsmeer in oude ansichten deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Lisserbroek

Bouwmeester, N., M. Doedes en A. Donker: Zo was het in Lisserbroek. Leiden, NDB-Leiden, 1978, VII, 176 blz., ill.

Medemblik

Hallewas, D. P.: Archeologisch nieuws. Medemblik. in: *Bulletin KNOB*. 1978, jrg. 77, nr. 1, blz. 57-58.

Kramer, W.: Onder de pannen in een oud weeshuis. in: *Jaarboekje Oud-Andijk, Oud-Hoorn, Oud-Medemblik*. [1978], jrg. 2, blz. 38-40.

Leverink, J. C. van: Schoolvakantie en de dijk. in: *Jaarboekje Oud-Andijk, Oud-Hoorn, Oud-Medemblik*. [1978], jrg. 2, blz. 36-37.

Midwoud

Smit, P.: Midwoud en Oostwoud in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1977.

Muiderberg

Sierksma, Kl.: Kerkgeschiedenis in Beeld. Kerk en toren van Muiderberg in 6 eeuwen. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 11-23.

Sierksma, Kl.: Per motor-kabel-schip naar Muiderberg? in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 90-92.

Naarden

Besemer, J. W. C.: Enige vondsten in Bastion Nieuw-Molen te Naarden. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 2, blz. 38-45.

Schaftenaar, H.: De bodem van Naarden. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 3, blz. 75-81.

Scheltema-Vriesendorp, E. A. M.: 25 jaar Stichting Vrienden van de Vesting Naarden. in: *TVE*. 1978, jrg. 8, nr. 1, blz. 2-10.

Werkhooven, P. J. K. van: Van Weeshuis naar Kazerne. in: *Gens Nostra*. 1978, jrg. 33, nr. 9, blz. 229-231.

Niedorp

Fluit, Th. P. M. van der: De Tjaddinxpolder (1632); onderdeel van het waterschap de Nedorperkogge. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 97-101.

Noordscharwoude

Archiefsprokkelingen: Schandaal in Scharwoude. in: *Westfriesse families*. 1978, jrg. 19, nr. 3, blz. 86.

Oostwoud

Zie Midwoud

Oostzaan

Boer, J. de: Oostzaan in oude ansichten deel 3. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1977.

Opferdoes

Avis, P. C.: De familie Pijper te Opferdoes van begin 17e eeuw tot eind 18e eeuw. in: *Westfriesse families*. 1978, jrg. 19, nr. 1, blz. 2-7.

Ouderkerk aan de Amstel

E[vers], M. [G. B.]: Excursie naar Beth Haim de Portugees-Israëlietische begraafplaats te Ouderkerk aan de Amstel. in: *Maandblad Amstelodamum*. 1978, jrg. 65, nr. 3, blz. 50-52.

E[vers], M. [G. B.]: Excursie naar de Portugees-Israëlietische begraafplaats te Ouderkerk. in: *Maandblad Amstelodamum*. 1978, jrg. 65, nr. 4, blz. 89-90.

Pieterse, W. Chr.: De restauratie van het Metaherhuisje op de Portugees-Israëlietische begraafplaats te Ouderkerk aan de Amstel. in: *Maandblad Amstelodamum*. 1978, jrg. 65, nr. 3, blz. 63-66.

Oudorp

Janssen, H. L.: Archeologisch nieuws. Het kasteel Nieuwburg Oudorp (gem. Alkmaar). in: *Bulletin KNOB*. 1978, jrg. 77, nr. 1, blz. 58-59.

Purmerend

Jugendstil uit Purmerend. Aardewerk van om de eeuwwisseling 1895-1908. in: *Oud-Nieuws*. 1978, jrg. 11, nr. 4, blz. 298-299.

Jugendstil uit Purmerend; [Catalogus van de] tentoonstelling van Purmerender aardewerk. Z.pl., 1978, 103 blz., ill.

Schagen

Buisman, J.: Op klompen door Schagen. Schagen, 1977, 96 blz., ill.

Zie ook Noordholland, Project

Schoorldam

Fox, J.: De brug van Schoorldam onder vijandelijk vuur. in: *Holland*. 1978, jrg. 10, nr. 1, blz. 32-34; nr. 6, blz. 329-330.
[Teunis Kragt Visscher gesneuveld bij de Engels-Russische invasie van 1799]

Spaarndam

Beldt, G. J. W. van den: 75 jaar 'op stapel' de geschiedenis van een Nederlandse scheepswerf, 1903-1978; uitgegeven t.g.v. het 75-jarig bestaan van Scheepswerf Stapel B.V. [Spaarndam], 1978, 95 blz., ill.

Spanbroek

Pannekeet, J.: Een singulier boekje. Egbert

Koning, Spanbroek 1860. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 26-36.
[Autobiografie van Egbert Koning]

Spierdijk

Duin, J. J.: 300 jaar timmerde Klaver; 'n geschiedenis van ambacht, huis en familie op Spierdijk en de Wogmeer. Z.p., 1977, 16 blz., ill.

Twisk

Nobel, V. J.: 'Uitspanning door Inspanning': een unieke, ruim 100 jaar oude vereniging in Twisk. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 105-109.

Uitgeest

Kol, J.: De dorpskerk van Uitgeest (In en om een dorpskerk I). Uitgeest, Restauratiecommissie Hervormde Kerk, 1977, 24 blz., ill.

Velzen

Bogaers, J. E.: Wat staat er op het vat van Velsen? in: *Westerheem*. 1978, jrg. 27, nr. 1, blz. 8-12.

Wijngaarden-Bakker, L. H. van: Vondst van uitgestorven Reuzenalk te Velsen. in: *Westerheem*. 1978, jrg. 27, nr. 2, blz. 110-111.

Venhuizen

Schoenmaker, M.: Nei de V'nuzender kermis in 1903. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 66-69.

Volendam

Leeuwenburgh, Th.: De oorsprong van de botter. in: *Spiegel der Zeilvaart*. 1978, jrg. 2, blz. 8-11.

Wadwaai

Zie Wognum

Warmenhuizen

Schermer, A. en J. Westra: Oud-Warmenhuizen op terpen. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 208-230.

Zie ook Noordholland, Project

Weesp

Brood, H.: Register op de Kerkeeraadsboeken 1706-1836 van de Gereformeerde gemeente te Weesp, dl. 2 en 3. Weesp, eigen uitgave, 1978, 164 en 120 blz.

Heeckeren van Waliën, F. baron van: Weesper

porselein. in: *Oud-Nieuws*. 1978, jrg. 11, nr. 3, blz. 179-185.

Koeman-Poel, G. S.: Molen 'De Eendracht' te Weesp. in: *Jaarboekje 'Nijfjarlake' 1977*. 1978, blz. 7-16.

Koeman-Poel, G. S.: Windkorenmolen 'Het Anker' de reus van Weesp. in: *De Molenaar*. 1978, jrg. 81, nr. 13, blz. 456-460.

Krevelen, D. A. van: Weesper porselein. in: *Antiek*. 1978, jrg. 12, nr. 8, blz. 529-554.

Salomons, Jac.: 'De eensgezindheid' te Weesp, oftewel de rijke geschiedenis van een onaan-trekkelijk gebouw . . . in: *Jaarboekje 'Nijfjarlake' 1977*. 1978, blz. 33-38.

Weesp wil zijn molen 'Het Anker' terug. in: *De Molenaar*. 1978, jrg. 81, nr. 37, blz. 1238.

Zie ook Amstelland, Erpers Royaards en Zappey.

Weesperkarspel

Brood, H.: Het Huis te Capelle te Weesper-carspel. in: *Jaarboekje 'Nijfjarlake' 1977*. 1978, blz. 47-53.

De Were

Gulik, J. J. van: De Weere in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978.

Wervershoof

Kraakman, J. Th. M.: Korenmolen 'De Hoop' - Wervershoof: weer een functioneel monument. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 20-25.

Vessem, H. A. van: Werenfried en Wervershoof: de waarde van een overlevering. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 86-90.

Westzaan

Jong, S. de: De Fries Doopsgezinde vermaning in Westzaan. in: *Bulletin van de Stichting Oude Hollandse Kerken*. 1978, nr. 6, blz. 9-24.

Sol, A.: Westzaan in oude ansichten deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1977.

Wieringen

Bremer, J. T.: Lichterschipperij bij Wieringen. in: *Geografisch tijdschrift*. 1978, N.R., jrg. 12, nr. 5,

blz. 413-420.

Bremer, J. T.: De schout en het misdrijf op Wieringen in de periode van ± 1460 tot ± 1560. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 110-120.

Bremer, J. T.: De visserij van Wieringen. in: *Waddenbulletin*. 1978, jrg. 13, nr. 1, blz. 434-440.

Krug, H.: Het onbekende Wieringen. in: *Het Peperhuis*. 1978, blz. 2-55.

Zie ook Noordholland, Project

Winkel

Belonje, J.: Het sluisje in de Kromme Gouw. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 139-140.

Wognum

Raat, J. H. N. W.: Een schoolreglement uit 1833. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 129-138.

Wormerveer

Neuhaus, A. F.: Kent U ze nog . . . de Wormerveersd. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978¹.

Tjeertes Sr., J.: De kermis in Wormerveer. in: *Neerlands Volksleven*. 1978, jrg. 28, nr. 4, blz. 202-207.

Zaandam

Hottentot, J.: Kent U ze nog . . . de Zaandammers deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978.

Zijpe

Belonje, J.: Het Wapenzegel van De Zijpe. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 10-11, kol. 363-368.

Reactie op het artikel van:

Bontekoe, G. A.: Het wapen van het waterschap 'De Zijpe en Hazepolder'. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 7-8, kol. 251-252.

Dekker, P.: Van kooikers en commandeurs. De families Colterman en Hopman actief bij de vogel- en walvisvangst. in: *WFON*. 1978, bundel 45, blz. 41-58.

Zuidholland

Bontekoe, G. A.: Het wapen van het waterschap 'De Proosdijlanden'. in: *De Nederlandsche Leeuw* 1978, jrg. 95, nr. 7-8, kol. 250-251.

Bos, J.: Wegens de veepest, 1865-67; van aantekeningen voorzien door B. de Leeuw. in: *Heemtijdinghen* 1978, jrg. 14, nr. 1, blz. 1-7.

Bosman, W.: 100 jaar spoorlijn Leiden - Woerden. in: *Suetan* 1978, nr. 31, blz. 5-10.

Catalogus van de tentoonstelling 'Beknopte lantmeet-konst, de Dordtse landmeter Mattheus van Nispen ca. 1628-1717' [gehouden in de] Gemeentelijke Archiefdienst Dordrecht van 2/9-14/10 1978; samengesteld door P. J. Horsman. Dordrecht, Gemeentelijke Archiefdienst, 1978, 48 blz. ill.

Goote, M.: Ds. C. E. van Koetsveld (1807-1893): Een dominee met singuliere gaven. in: *Nederlandse Historiën* 1978, jrg. 12, nr. 5-6, blz. 170-176.

Harmsen, Th. W.: De Beknopte Lant-Meet-Konst, beschrijving van het leven en werk van de Dordtse landmeter Mattheus van Nispen (circa 1628-1717); met een voorwoord van C. Koeman. Delft, Delftse Universitaire Pers, 1978, 183 blz., fig., ill., + krt.

Hoek, C.: De leenkamers van de heren van Wassenaar. in: *Ons Voorgeslacht* 1978, jrg. 33, nr. 271, blz. 53-144; nr. 272, blz. 149-233; nr. 278, blz. 461-557; nr. 279, blz. 561-665.

Hoek, C.: De leenkamer van de hofstad te Liesveld te Groot-Ammers (circa 1341-1650). in: *Ons Voorgeslacht* 1978, jrg. 33, nr. 275, blz. 301-364.

Kikkert, J. G.: De Zuidhollandse eilanden in de negentiende eeuw. Uithoek en centrum tegelijk. in: *Intermediair* 1978, jrg. 14, nr. 39, blz. 55-63.

Kort, J. C.: Repertorium op de lenen van de Merwede 1319-1801. in: *Ons Voorgeslacht* 1978, jrg. 33, nr. 269, blz. 1-29.

Ontginningen en publieke organisatie in het gebied aan weerszijden van de Oude Rijn tussen Utrecht

en Zwammerdam. [Verslag van de] doctoraal werkgroep middeleeuwse geschiedenis, cursus 1976-1977. Amsterdam, Historisch Seminarium Universiteit van Amsterdam, 1977, gestencild.

Plomp, N.: Het verkeer van weleer. Overzicht van de inhoud van de tentoonstelling die de Stichtshollandse Historische Vereniging houdt naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van de spoorlijn Leiden-Woerden. in: *Heemtijdinghen* 1978, jrg. 14, nr. 3, blz. 33-39.

Sarfati, H.: Archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1977. in: *Holland* 1978, jrg. 10, nr. 6, blz. 297-312.

Sarfati, H.: Verslag van de provinciaal archeoloog van Zuid-Holland. in: *Jaarverslag ROB 1977* 1978, blz. 117-121.

Stockman, C.: Het buitendijks landschap van het Hollands Diep en Haringvliet. [Middelburg], Deltadienst Rijkswaterstaat, 1977, 66 blz., ill.

Vijftig Jaar Stad en Landschap. In: *Jaarboek van Stad en Landschap, adviesbureau voor ruimtelijke ordening en vormgeving BV 1978*, blz. 2-27.

Vliet, B. J. van: De aanleg van de spoorlijn van Leiden naar Woerden 1856-1878. in: *Leids Jaarboekje 1978*, dl. 70, blz. 157-173.

Vos, A. de: Met Herman de Man op de Lekboot. in: *H.E.K.* [1978], jrg. 3, nr. 3, blz. 70-71.

Zie ook Noordholland, Project

Alblasserwaard

Visser, H. A.: De molens van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden. Zierikzee, Zeeuwsche Boekhandel en Uitgeverij, 1978, 80 blz., 38 foto's.

Delfland

Leeuwen-Canneman, M. C. van: Zegel, wapen en vlaggen van het hoogheemraadschap van Delfland. in: *Holland* 1978, jrg. 10, nr. 4, blz. 193-219.

Dordrecht (Eiland van-)

Zie IJselmonde

Goeree-Overflakkee

Visser, H. A.: De molens van het eiland Goeree-Overflakkee. Zierikzee, Zeeuwsche Boekhandel, 1978, ill.

Hoeksewaard

Visser, H. A.: De molens van de Hoeksche Waard in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978.

IJsselmonde

Visser, H. A.: De molens van het eiland IJsselmonde, het eiland van Dordrecht en de Zwijndrechtse Waard in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978.

Krimpenerwaard

Aesch, F. H. J. van: De nakoop. in: *H.E.K.* [1978], jrg. 3, nr. 1, blz. 17-20.

Bakker, J. H. J. M.: De heren van Arkel in de Krimpenerwaard. in: *H.E.K.* [1978], jrg. 3, nr. 1, blz. 1-9.

Rijnland

Hart, G. 't: Graven van Holland, stadhouders en andere vorstelijke personen welke betrekkingen met Rijnland hebben onderhouden. [Leiden], 1977, 32 blz., ill.

De Rijn door Rijnland. [Catalogus bij de] voorjaartentoonstelling van de Gemeentelijke Archiefdienst van Leiden, 3-29 april 1978. Leiden, Gemeentelijke Archiefdienst, 1978.

Rijn en Rijnland. 'n Lichtvoetige terugtocht naar vroeger tijden. T.g.v. de opening van de nieuwe vestiging van drukkerij Rutgers. Leiderdorp, 1978, 24 blz., ill.

Stein (Land van-)

Zie Reewijk

Vijfherenlanden

Zie Alblasserwaard

Voorne-Putten

Klok, J. [C.]: Voorne, Putten en Rozenburg in oude ansichten deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1969.

Kort, J. C.: Repertorium op de lenen van de hofstede Voorne op het eiland Voorne, 1230-

1650. in: *Ons Voorgeslacht*. 1978, jrg. 33, nr. 276, blz. 386-432.

Meijer, R. G.: De molens van Voorne, Putten en Rozenburg. Zierikzee, Zeeuwsche Boekhandel en Uitgeverij, 1978, 80 blz., 38 afb.

Westland

Zijl, Th. P. van: Het Westlandse geslacht van Zeijl, dl. 2. Het nageslacht van Cors Jansz. van Zijl en Leuntje Bancken van Veen. Duivendrecht, eigen uitgave, 1978, 94 blz., ill.

Zwijndrechtsewaard

Zie IJsselmonde

Abbenbroek

Hoek, C.: De heerlijkheid Abbenbroek en het geslacht Van Abbenbroec. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 10-11, kol. 350-352. [Vervolg van het gelijknamige artikel in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1968, kol. 240-253]

Ammerstol

Leeuwis-van Geloven, A.: 'Van ouds het Raadhuis' aan de Lekdijk 172 te Ammerstol. in: *H.E.K.* [1978], jrg. 3, nr. 3, blz. 65-68.

Arkel

Horden, A.: Arkel in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Asperen

Kalveen, C. A. van: Hoe een schenking aan de St. Joriskerk verloren ging. in: *Flehite*. 1978, jrg. 10, nr. 4, blz. 64-66.

Bergsenhoek

Louwe Kooijmans, L. P.: Archeologisch nieuws. Bergschenhoek. in: *Bulletin KNOB*. 1978, jrg. 77, nr. 3-4, blz. 201-202.

Metselaar, B.: Ontstaan der Hervormde Gemeente te Bergschenhoek. in: *De Hoeksteen*. 1978, jrg. 7, nr. 3, blz. 110-113; nr. 4, blz. 135-137.

Berkel-Rodenrijs

Sonneveld, W.: Fragmenten uit de historie van Berkel en Rodenrijs. Berkel en Rodenrijs, Gemeentebestuur, 1977-78, 2 dln., 136, 130 blz., ill.

Bodegraven

IJdo, W.: Orgel Willibrorduskerk Bodegraven uniek in Midden-Holland. in: *Heemtijdingen*. 1978, jrg. 14, nr. 2, blz. blz. 23-26.

Delft

De betekenis van de vaarweg via Delft. Delft, 1975, 8 blz., ill.

Bonebakker, J. W.: De militaire school te Delft, 1814-1828, Oude Delft 49, verbeterd. Delft, 1978, 5 blz.

Daalen, A. P. A. van: Delftse poorthistorie; doe open de poort. Delft, Gemeentelijke Archiefdienst, 1978, 56 blz., ill.

Daalen, A. P. A. van: Vervoer in, naar, van Delft. Korte historie. Delft, Gemeentelijke Archiefdienst, 1978, 44 blz., ill.

Eekhout, L.: Van Heilige Geestkapel tot Sint Hippolytuskerk. [Delft, De Stad, 1978], 20 blz., ill.

[Uitgegeven door de Stichting St. Hippolytuskerk bij de viering van haar eerste lustrum]

Een van de oudste Nederlandse octrooien waarvan een afbeelding bestaat, is deze watermolen van Cornelis Muys, stadstimmerman te Delft. . . in: *Sociaal economisch management*. 1978, jrg. 6, nr. 10, blz. 13.

Fietsen in Delft; samengesteld door H. Savenije en H. de Ruiters. Delft, E.N.W.B., 1978, 31 blz. ill.

Groningen, C. van: Meer dan brood alleen. [Delft, Meinema, 1978], 108 blz., ill.
[Uitgave t.g.v. het vijftigjarige bestaan van sociale werkvoorziening te Delft]

Houtzager, H. L.: Uit het verleden van de Delftse anatomie. in: *Aere Perennius; verslagen en mededelingen uit het medisch-encyclopedisch instituut van de V.U.* 1978, nr. 29-30, blz. 40-45.

Houtzager, H. L.: Nicolaas van Assendelft en de ontdekking van de bloedsomloop. in: *Medisch Contact. Weekblad van de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Geneeskunde*. 1978, jrg. 33, nr. 51-52, blz. 1620-1622.

Montias, J. M.: New documents on Vermeer and his family. in: *Oud Holland*. 1977, nr. 4, blz. 267-288.

Olst, E. van en H. Boekwilt: Delftse windmolens van de 13e eeuw tot heden (Serie van het Genootschap Delfia Batavorum 4). Amsterdam, Rodopi, 1978, 88 blz., ill.

Stalman, A. A.: Groeten uit Delft. Delft enz., Paagman enz., 1978, 158 blz., ill.

Vries Wzn., W. de: J. C. van Marken en 'Het Agnetapark' te Delft. in: *TvSG*. 1978, jrg. 4, nr. 10, afl. 1, blz. 3-34.

Dordrecht

Albert Cuyp en zijn familie; schilders te Dordrecht; tentoonstellingscatalogus van het Dordrechts Museum. [Dordrecht], 1977.

Alleblas, J.: De Calvinistische vreemdelingenkerk te Praag en haar archief te Dordrecht. in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 1-3.

Alleblas, J.: 125 jaar Boekhandel Revers 1853-1978. in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 3, blz. 1-5.

De archiefbibliotheek en haar voorgangers. in: *Gids voor het gebruik van de archieven en verzamelingen*. Dordrecht, 1978, blz. 115-126.

Archiefzorg te Dordrecht. in: *Gids voor het gebruik van de archieven en verzamelingen*. Dordrecht, 1978, blz. 10-25.

Bos, P. J.: Hendrikus Neerings. in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 11-14.

Busch, A. J. en W. Veerman: De Vereniging Oud-Dordrecht. in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 3, blz. 8-11.

Cossee, E. H.: De Remonstrantse Gemeente te Dordrecht. in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 1, blz. 5-12.

Dordrecht, gem. Dordrecht (Z.-H.). Stadskernonderzoek. in: *Jaarverslag ROB 1977*. 1978, blz. 40-41.

Eenheid in het nodige; gedenkboekje samen-
gesteld t.g.v. het 80-jarig bestaan der
Remonstrants Gereformeerde Gemeente te
Dordrecht, 1897-1977. [Dordrecht, 1977].

Erkelens, J.: De gebroeders Abraham en Jacob
van Strij; een biografie van twee Dordtse
schilders. in: *Oud Holland*. 1976, jrg. 90, nr. 3,
blz. 186-200.

Gids voor het gebruik van de archieven en
verzamelingen. [Dordrecht], Archiefdienst
gemeente Dordrecht, [1978], 136 blz., ill.

Historisch-topografische atlas. in: *Gids voor het
gebruik van de archieven en verzamelingen*.
Dordrecht, 1978, blz. 101-105.

Horsman, P. [J.]: De Dordtse Oostindië-vaarder
uit de 19e eeuw. in: *Kwartaal en teken van
Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 1, blz. 13.

Horsman, P. J.: Van oever tot oever (Dordtse
veerponten tussen 1865 en 1977). Dordrecht,
Gemeentelijke Archiefdienst, 1977.

Jansen, M. S.: Van dockenspul tot Poppenspel-
centrum. in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*.
1978, jrg. 4, nr. 3, blz. 7-8.

Jansma, T. S.: Het economisch leven van
Dordrecht in de zestiende eeuw. in:
*Ondernemende Geschiedenis. 22 opstellen
geschreven bij het afscheid van Mr. H. van Riel
als voorzitter van den vereniging Het
Nederlandsch Economisch-Historisch Archief.* 's-
Gravenhage, 1977, blz. 50-64.

Jensma, Th. E.: Graven in de Grote Kerk. in:
Kwartaal en teken van Dordrecht. 1978, jrg. 4,
nr. 3, blz. 12-13.

Kort overzicht van de ontwikkeling van de wijk-
indeling en huisnummering binnen de stad
Dordrecht. in: *Gids voor het gebruik van de
archieven en verzamelingen*. Dordrecht, 1978,
blz. 108-110.

Nauta, J.: Het Genootschap Diversa Sed Una. in:
Kwartaal en teken van Dordrecht. 1978, jrg. 4,
nr. 2, blz. 3-10.

O.L.Vrouwe-Kerk te Dordrecht in het zilver;

gedenkboekje 25-jarig bestaan R.K.kerk
Brouwersdijk, 1952-1977. [Dordrecht, 1977].

Smook, R. A. F.: De Koornbeurs te Dordrecht
een architectuur-historische beschrijving.
Z.p., 1977.

Veerman, W.: 'Den Sodiack'. in: *Kwartaal en
teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4, nr. 1, blz. 1-5.
[Over een nu verdwenen uurwerk uit 1616 in het
stadhuis]

V.V. Merwedebouws 60 jaar, 1917-1977; jubileum-
uitgave. Z.p., 1977.

Een voorbeeld van genealogisch archiefonderzoek.
in: *Gids voor het gebruik van de archieven en
verzamelingen*. Dordrecht, 1978, blz. 92-100.

Voorbeeld van een onderzoek naar de nummering
van een huis in Dordrecht. in: *Gids voor het
gebruik van de archieven en verzamelingen*.
Dordrecht., 1978, blz. 111.

Wel, W. H. N. van: De Dordtse Kermis in 1892.
in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4,
nr. 3, blz. 6.

Wel, W. H. N. van: Iets over het gymnasium, de
latijnse school en de grote-school te Dordrecht.
in: *Kwartaal en teken van Dordrecht*. 1978, jrg. 4,
nr. 4, blz. 1-17.

Zie ook Zuidholland, Catalogus en
Harmsen, Th. W.

Dubbeldam

School met de Bijbel Dubbeldam; jubileum-
uitgave t.g.v. het 75-jarig bestaan, 1902-1977.
[Dubbeldam, 1977].

Everdingen

Eck, G. M. van: Everdingen, Hagestein en
Zijdeveld in oude ansichten. Zaltbommel,
Europese Bibliotheek, 1977.

Gorkum

Busch, A. J.: Molens in Gorinchem. Wetenswaar-
digheden over de plaatselijke molens in de loop
der eeuwen (Merewade 1). Gorinchem, De
Mandarijn, 1978.

Wissels, L.: Hollandse vrouw - 1594. in:

Heidebloemke. Orgaan van de Heemkring Genk. 1978, jrg. 37, nr. 2-3, blz. 41-46.

Gouda

Geselschap, J.: Het Amsterdamse rijpad. in: *Maandblad Amstelodamum*. 1978, jrg. 65, nr. 2, blz. 43-44.

Klerk, G. de, Th. de Jong en W. Post: Goudse gevelstenen. Gouda, 1977.

Laansma, S.: Pijpmakers en pijpmerken 1724-1865. Arnhem, Gysbers en van Loon, 1977, 98 blz.

Matthijs, C. J.: Raadsels rond raam 18 in de St.-Janskerk te Gouda. in: *Gens Nostra*. 1978, jrg. 33, nr. 1, blz. 1-6.

Puffelen, A. E. van: Immigratie te Gouda, tweede helft achttiende eeuw. 's-Gravenhage, 1977.

Schouten, J.: Het stadhuis te Gouda. Gouda, 1977.

Goudriaan

Graaf, A. van der: Goudriaan Gisteren of de geschiedenis van de hoge en vrije heerlijkheid Goudriaan, gelegen in de Alblasserwaard van de prehistorie tot omstreeks negentienhonderd. Goudriaan, De Groot, 1978, 407 blz., ill.

Goudswaard

Bos, P. J. en G. Schilperoord: Goudswaard in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Grootammers

Zie Zuidholland, Hoek, C.: De leenkamer van de hofstad...

Den Haag

Zie de bibliografie in: *Jaarboek Die Haghe*.

Haastrecht

Bakker, J. H. J. M.: Het Ambacht Roosendaal. in: *H.E.K.* [1978], jrg. 3, nr. 3, blz. 57-64.

Hagestein

Zie Everdingen

Hazerswoude

Kroon, C.: Hazerswoude zoals het was van

1890-1930. Hazerswoude, De Witte Merel, 1978, 80 blz. ill.

Heenvliet

Kort, J. C.: De heren van Heenvliet tot 1400. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 4-5, kol. 108-121.

Hillegom

Hulkenberg, A. M.: 't Hof van Hillegom. Alphen aan den Rijn, Repro-Holland, 1978, 91 blz., ill.

Hoek van Holland

Laak, P. J. ter: Hoek van Holland in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Kapelle aan de IJssel

Voet, H. A.: Capelle aan den IJssel in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Ketel

Groenewegen, Th. A. M.: Watersnood Kethel 1903. in: *Scydam*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 3-10.

Scholte, M. C. P.: Polderenburg. in: *Rotterdams Jaarboekje 1978*. 1978, 8ste reeks, jrg. 6, blz. 243-304.

Koudekerk

Swaan, J.: Koudekerk aan den Rijn. Een studie van het artefactiële milieu. Amsterdam, 1978.

Leerdam

Berg, R. van den: Leerdam in de Gouden Eeuw. Ameide, Crezée Ameide, [1978], 147 blz., ill.

Leiden

Andriesen, S. K.: Johan Luzac, zijn Gazette de Leyde en Amerika. in: *Spiegel Historiae*. 1978, jrg. 13, nr. 9, blz. 534-541.

Bangs, J. D.: A converted 'rabbi and doctor' in Leiden (1553-1561). in: *Jewish Social Studies*. 1978, vol. 40, nr. 3-4.

B[o]sm[a]n. [W.]: Leids zilver. in: *Suetan*. 1978, nr. 29, blz. 5-7.

[Naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in Museum 'de Lakenhal' te Leiden]

Brand, A.: Gezondheidszorg en gezondheids-toestand te Leiden tegen de achtergrond van maatschappelijke omstandigheden (1900-1940). Leiden, 1978, 35 blz., 5 grafieken.

Doove, J. A. F.: Kom, bel de cymbalen. in: *Mens en Melodie*. 1977 jrg. 32, nr. 11, blz. 368-369.
[aanvulling op het art. 'Het nijvere klokkenspel van de Leidse Jacobstoren'. in: *Mens en Melodie*. 1977. nr. 6]

Doove, J. A. F.: Leiden-Leeuwarden v.v.; op reis met een paar onbekende organisten uit de 17e eeuw. in: *Mens en Melodie*. 1978, jrg. 33, nr. 1, blz. 18-19.

Doove, J. A. F.: Sweelinck op bezoek, een onbekend verblijf van de Amsterdamse organist in Leiden in 1617. in: *Mens en Melodie*. 1978, jrg. 33, nr. 6, blz. 177-178.

Doove, J. A. F. en G. Hemmers: Vijf eeuwen kerk aan de gracht. Leiden, 1977.
[Over de Lodewijkkerk]

Ekkart, R. E. O.: Familiekroniek Van Heemskerck en Van Swanenburg I. in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconographisch Bureau*. 1978, dl. 32, blz. 41-70.

Ekkart, R. E. O.: Het grafmonument van Scaliger. in *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz 81-90.

Endhoven, J. G.: Bedevaart als straf. Door het Leidse Gerecht opgelegde bedevaarten van 1370-1500. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz. 33-68.

Fock, C. W.: De Leidse zilversmid 'Bl' definitief geïdentificeerd. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz. 97-99.

Fransen en Walen in Leiden. [Catalogus van de] Tentoonstelling Gemeentelijke Archiefdienst t.g.v. de start van de Tour de France, van 23 juni-14 juli 1978. [Leiden, 1978]

Geudeke, P. W.: Leiden. in: *Geografisch Tijdschrift*. 1978, Nieuwe Reeks, jrg. 12, nr. 2, blz. 168-170.
[Bij een luchtfoto van deze stad]

Hemert, C. van: Lambinon (Leiden). in: *Gens Nostra*. 1978, jrg. 33, nr. 2, blz. 46-48.

Henzen, H.: Een halve eeuw K en G. Een verhaal over vijftig jaar muziekmaken in de Sleutelstad. Meppel, KripsRepro, 1978.

Heuvel, H. M. van den: De criminele vonnisboeken van Leiden, 1533-1811 (Rijnland, tijdschrift voor sociale genealogie en streekgeschiedenis voor Leiden en omstreken nr. 14 en 15). Leiden, 1977-78, 588 blz.

Houtzager, H. L.: Petrejus Tiara, de eerste rector magnificus van de Leidse Universiteit. in: *Arts en Wereld*. 1978, jrg. 11, nr. 5, blz. 8-11.

Idenburg, P.: De Leidse Universiteit 1928-1946. Leiden, Universitaire Pers, 1978.

Jonge, H. J. de: Grafsteen en graf van Scaliger. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz. 91-96.

Jonge, H. J. de: Ouderdom en herkomst van het devies der Leidse Universiteit. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz. 143-146.

Kuyper, W.: Een onuitgevoerd korenbeursontwerp. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz. 134-142.

[Lambalgen, L. van]: Molennieuwtjes: Nieuwe roeden voor museummolen De Valk. in: *De Molenaar*. 1978, jrg. 81, nr. 40, blz. 1338-1340.

Leget, J. N., A. P. H. Leget en J. A. Ph. Laguet: Leget in de Noordelijke Nederlanden. Oss, Vught, Grave, 1978, 307 blz.

Luyendijk-Elshout, A. M.: Dr. Gottlieb Salomon jubileert. Arts en praktijk in het jaar 1847. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70, blz. 147-156.

Maanen, R. C. J. van: De vermogensopbouw van de Leidse bevolking in het laatste kwart van de zestiende eeuw. in: *B en M betreffende de geschiedenis der Nederlanden*. 1978, dl. 93, nr. 1, blz. 1-42.

De Magt der Vriendschap. De Leidse student-
auteur in de negentiende eeuw. [Catalogus van de] Tentoonstelling in het Academisch Historisch

Museum van 7 nov. 1978 t/m 4 jan. 1979.
[Leiden, 1978], 48 blz.

Mathijssen, M.: Schandaal in Leiden. in: *De Revisor*. 1975, jrg. 2, nr. 3, blz. 24-30.
[Over De Schoolmeester]

Mathijssen, M., H. Eijssens en D. Welsink:
Schandaal in Leiden. Brieven over de lotgevallen
van de theologiestudent Gerrit van de Linde
(Amsterdamse smaldelen 8). [Amsterdam],
Thespa, [1978], 136 blz., 20 ill.

Moerman, I. W. L.: Een tinnen servies uit het
midden van de 16de eeuw. in: *Leids Jaarboekje*
1978, dl. 70, blz. 69-80.

Riegen, M. T. P., S. P. M. L. de Roo en H. A.
Stek: Clerck en werck te Leiden. Een onderzoek
naar pensionarissen en secretarissen tijdens de
Republiek. Leiden, 1978.

Sanders, W.: Leidener Humanisten und die
Anfänge der Germanistik. in: *Nachbarn*. [1977],
nr. 22, 26 blz.

Sarlatij, H. en S. Bokma: Leiden, gem. Leiden
(Z.H.). Laat-Middeleeuwse bebouwing. in:
Jaarverslag ROB 1977. 1978, blz. 41-42.

Schrama, N.: 75 jaar Schrama Veevoeders.
Leiden, 1978.

Een stad in achteruitgang; sociaal-historische
studies over Leiden in de achttiende eeuw.
Leiden, Sociale geschiedenis R.U.L., 1978,
215 blz.

Suurmond-van Leeuwen, H.: Archeologisch
nieuws. in: *Leids Jaarboekje* 1978, dl. 70,
blz. 174-177.

Terwen, G. A. J. M.: Het beleg en ontzet van
Leiden geïllustreerd. in: *Leids Jaarboekje* 1978,
dl. 70, blz. 100-121.

Verslag van de slacht. Fotoboek ter gelegenheid
van het 75-jarig bestaan van het Openbaar
Slachthuis te Leiden. Leiden, z.j., 1978.

Versprille, A. [J.]: Het memorandum van Jacob
Le Poole, fabrikant in greinen. in: *Leids*
Jaarboekje 1978, dl. 70, blz. 122-133.

Waag, H. J. van der: Het Leidse voorgeslacht van
Anna Kramer. in: *Ons Voorgeslacht*. 1978,
jrg. 33, nr. 270, blz. 50-51.

Wassink, A.: Ligt de oorsprong van de stad
Leiden bij het Romeinse castellum Matilo? in:
Westerheem. 1978, jrg. 27, nr. 6, blz. 294-298.

Zie ook Monster, Hoek, C. en . . .

Leiderdorp

Hobo, C.: Leiderdorp in vroeger dagen.
Hazerswoude, De Witte Merel, 1978.

Leidsendam

Zie Voorburg.

De Lier

Dijk Tzn., J. van: De gereformeerde kerk van De
Lier. Grepen uit haar 125-jarig bestaan. [De Lier],
z.j., 132 blz., 18 ill.

L[ussenburg], J.: Ds. Willem Hendrik Gispén
(1833-1909). in: *Gereformeerde Kerkhistorisch*
Tijdschrift. 1978, jrg. 14, nr. 4, blz. 59; jrg. 15,
nr. 1, blz. 13-16.

Uit het Liers verleden. [De Lier], Werkgroep Oud-
De Lier, 1978, 128 blz., ill.

Lisse

Hulkenberg, A. M.: Lisse; verleden-heden-
toekomst. in: *Wegwijzer voor Lisse*. 1976/77,
blz. 7-23.

Maasdijk

Laak, P. J. ter: Maasdijk in oude ansichten.
Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Maasland

Laak, P. J. ter: Kent U ze nog . . . de Maas-
landers. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1974.

Melisland

Zaaijer C. B. zn., M.: De drie hofsteden in de
Oud Kraaijerspolder in: *Ons Voorgeslacht*. 1978,
jrg. 33, nr. 273, blz. 237-247.

Molenaarsgraaf

Louwe Kooijmans, L. P.: Archeologisch nieuws.
Hazendonk, Molenaarsgraaf. in: *Bulletin KNOB*.
1978, jrg. 77, nr. 3-4, blz. 202-203.

Monster

Hoek, C. en H. K. Nagtegaal: Nachtegael. in: *Ons Voorgeslacht*. 1978, jrg. 33, nr. 273, blz. 249-256.

Stuurman, P.: Native Roman Pottery from the Site Known as 'Het Monsterse Geestje' near Monster, Province of South Holland. in: *Berichten ROB*. 1976, jrg. 26, blz. 175-179.

Nieuwerkerk aan de IJssel

Boer, A. M. den: Drie keer is scheepsrecht: Het dichten van de IJsseldijk in 1682, 1717 en 1953. in: *Nederlandse Historiën*. 1978, jrg. 12, nr. 1, blz. 7-9.

Boodschap in glas. Nieuwerkerk aan den IJssel, Kerkvoogdij der Hervormde gemeente, 1978, ill. [Over de glas-in-lood ramen van L. F. Asperslagh in de dorpskerk]

Nieuwetonge

Waal, Th. de: Nieuwe-Tonge in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Nieuwpoort

Hoff, W. A. van der: Nieuwpoort in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Noordeloos

Verbeek, A. M.: Ingezetenen van de heerlijkheid van Noordeloos en Slingeland. in: *Ons Voorgeslacht*. 1978, jrg. 33, nr. 273, blz. 247-248.

Noordwijk

Glasbergen, J. B.: Lijst van ouderlingen en diakenen van de Ned. Geref. Gem. te Noordwijk (binnen) 1620-1820. Drachten, eigen uitgave, 1978, 12 blz.

Glasbergen, J. B.: N.H. Kerk Noordwijk-Binnen, Lidmatenregister 1656. Drachten, eigen uitgave 1978.

Oostvoorne

Knaap, L. van der: Oostvoorne in oude ansichten deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Ottoland

Verrips, J.: En boven de polder de hemel. Een antropologische studie van een Nederlands dorp 1850-1971. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1977. Dissertatie G.U. Amsterdam.

Papendrecht

Bezemer, J.: Het wonder van emotionele bekeringen te Papendrecht in 1752. in: *De Hoeksteen*. 1978, jrg. 7, nr. 2, blz. 70-78.

Visser, H. A.: Papendrecht, dorp aan de rivier. Den Haag, Voorhoeve, 1977, 224 blz. Tweede herziene druk.

Visser, H. A. en J. van der Giessen: Papendrecht in oude ansichten deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Poortugaal

Boer, H. den en J. J. F. Lots: Poortugaalse geslachten. in: *Ons Voorgeslacht*. 1978, jrg. 33, nr. 277, blz. 437-460.

Reewijk

Bakker, J. H. J. M.: Het land van Stein. in: *H.E.K.* [1978], jrg. 3, nr. 2, blz. 40-46.

Rijnsburg

Coigneau, D.: Drie Rijnsburgse refreinen te Rotterdam (1561) en hun Franse bron. in: *Versl. en Med. v. d. Kon. Acad. voor Ned. taal en Letterkunde*. 1977, nr. 2, blz. 239-290. [Over de Rijnsburgse rederijkerskamer en haar bijdrage voor een wedstrijd in 1561]

Delft-de Weyer, T. van: Het gedenkteken van de graven van het Hollandse huis. in: *Jaarboekje Genootschap Oud Rijnsburg 1977*, dl. 1, blz. 6-10.

Delft-de Weyer, T. van: Rijnsburg. in: *Jaarboekje Genootschap Oud Rijnsburg 1977*, dl. 1, blz. 15-18.

Glasbergen, J. B.: Kohier van de geredresseerde verponding van landen, tienden, huizen en boomgaarden in Rijnsburg en Vrouwevenne, 1628. Drachten, eigen uitgave, 1978, 32 blz.

Glasbergen, J. B.: Kohier van het hoofdgeld over Rijnsburg, 1623. Drachten, eigen uitgave, 1978, 48 blz.

Glasbergen, J. B.: Trouwboek van de Nederd. Geref. Gem. van Rijnsburg, 1627-1654, geneal. bewerkt. Rijnsburg, Genootschap Oud Rijnsburg, 1978, 87 blz.

Rijswijk

Bloemers, J. H. F.: Rijswijk (Z.H.), 'De Bult' eine Siedlung der Cananefaten (Nederlandse Oudheden 8). Amersfoort, ROB, 1978, 3 dln, 513 blz., ill. Dissertatie RU Groningen. Deel I: Interpretation, deel II: Dokumentation, deel III: Beilagen.

Giphart, J.: Rijswijk in oude aspecten deel 2. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1975.

Rotterdam

Zie de bibliografie in: *Rotterdams Jaarboekje*.

Rozenburg

Bergwerff, J.: Rozenburg in oude aspecten deel 3; ingeleid door L. Brouwer. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1976.

Bergwerff, J.: Rozenburg in oude aspecten deel 4. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1977.

Tetteroo, A. J. M.: De Heereplaats te Rozenburg. Rozenburg, 1978; 32 blz., ill.

Zie ook Voorne-Putten

Rozendaal

Zie Haastrecht

Sassenheim

Hulkenberg, A. M.: Kent U ze nog . . . de Sassenheimers. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1978.

Hulkenberg, A. M.: Het Oude Koningshuys 1628/1978. Leiden, Spruyt, Van Mantgem en De Does B.V., 1978, 72 blz., ill.

Schiedam

Bokhoven, J.: Schiedams Kunstbezit. in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 2, blz. 15
[Over een stilleven van Gerrit van Vucht]

Bokhoven, J.: Schiedams Kunstbezit. in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 3, blz. 14-20.
[Over twee achttiende-eeuwse slabakken gemaakt in de Schiedamse aardewerkfabriek 'De Ondermeeming']

Broeze, F. J. A.: De stad Schiedam; De Schiedamse scheepsrederij en de Nederlandse vaart op Oost-Indië omstreeks 1840 (Werken

uitgegeven door De Linschoten-Vereeniging 80). Den Haag, Martinus Nijhoff, 1978, XVIII, 350 blz., ill. krtn.

Endenburg, P. J. T.: Lange Haven 103. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 16-17.

Feijst, G. van der: Het Gemeentearchief. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 5, blz. 3-11; nr. 6, blz. 4-9.

Fredriks, W. F.: Het weeshuis aan de Hoogstraat. in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 1, blz. 15-18; nr. 2, blz. 3-8; nr. 3, blz. 3-8.

Geer, C. van der: Jan van Diggelen. Een Schiedams fotograaf 1836-1925 (Schiedams Miniaturen). Schiedam, Historische Vereniging Schiedam, 1978, 96 blz., ill.

Geer, C. van der: Pieter Johannes Mak. in: *Scyedam*. 78, jrg. 4, nr. 5, blz. 13-19.

Geer, C. van der: Schiedams Kunstbezit. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 15.
[Over een schilderij van 'Het Proveniershuis']

Geer, C. van der: Schiedams Kunstbezit. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 3, blz. 17-19.
[Over een scharenslijperswagen]

Geer, C. van der: Schiedams Kunstbezit. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 4, blz. 9, 18.
[Over een schilderij voorstellende het Overschieplein]

Geer, C. van der: Schiedams Kunstbezit. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 6, blz. 11.
[Over de spitschriften omtrent drankgebruik]

Goedvolk, J.: Herinneringen aan de vroegere Plantagekerk (A-kerk) te Schiedam omtrent de jaren 1920-1930. in: *De Hoeksteen*. 1978, jrg. 7, nr. 4, blz. 156-158.

Gordijn, A.: Een straatnaamsteen. in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 3, blz. 11-12.

Hartog-Smit, den en D. Smit: Kaarsenfabriek 'Apollo'. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 19.

Henderickx, S.: Benen mesheft. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 6, blz. 13, 22.

Henri Hartog, Brieven aan Van Deysse. Leiden, De Vrije Vogel, 1978.

Horst, H. van der: Katastrofen 1936. De hel van de Petrarkis Nomikos. in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 1, blz. 9-13.

[Over een ontploffing op een Griekse tanker. Aangevuld met een herinnering hieraan van A. Gordijn.]

Jong, L. R. A. de: Havenkerk (1824-1964). in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 2, blz. 16-19.

Knaapen, J. C. en W. Eijsberg: De familie Eijsberg te Schiedam. Maassluis, eigen uitgave, 1977, 77 blz., ill.

Noordegraaf, J. en A. IJzerman: Hartog aan Verweij. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 11. [Brief van Henri Hartog aan Albert Verweij]

Pluijm, C.: Schiedamse postkantoren. in: *Scyedam*. 1976, jrg. 2, nr. 1, blz. 3-9; nr. 2, blz. 9-13, 19; nr. 3, blz. 15-19.

Poels, R. W.: De hoogwater-stenen van de Hoofdstraat. In: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 4, blz. 11-16.

Poll, Ch. A., G. van der Feijst en H. van der Sloot: Het verhaal van een vijftigjarige. Bijdragen tot de geschiedenis van de gezondheidszorg in Schiedam. Schiedam, 1978, 120 blz.

Roo, Chr. de: Brandijzers. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 2, blz. 20; nr. 3, blz. 20; nr. 4, blz. 20.

Schiedam-kwartetspel. Schiedam V.V.V., 1978. [Kwartetspel met foto's van oud en nieuw Schiedam met verklaring]

Smit, F.: Amandus Verschuieren en de relikwieën van de H. Liduina van Schiedam. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 1, blz. 3-24.

Tang, A. van der: Margrietie Kinjon. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 4, blz. 17-18. [Over de dochter van een uit Frankrijk uitgeweken protestantse vrouw in de 17e eeuw]

Tang, A. van der: Het Schiedamse Noachgilde. in: *Scyedam*. 1978, jrg. 4, nr. 3, blz. 3-15.

Verkade, M.: Sint Jans lot. in: *Scyedam*. 1978,

jrg. 4, nr. 4, blz. 3-7. [Over de Grote Kerk]

Schoonhoven

Schoute, C. R.: De Havenkazerne te Schoonhoven. in: *HEK*. [1978], jrg. 3, nr. 3, blz. 49-56.

Sliedrecht

Bos Jzn., W.: Van Hennepland tot Huizenzee (Geschiedenis van de Sliedrechtenaren).

Sliedrecht, Van Wijngaarden, 1978, 285 blz., ill.

Rijn, W. A. van: De herkomst en de oudste generaties van een geslacht Hofman te Sliedrecht. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 10-11, kol. 337-342.

Slingeland

Zie Noordeloos

Sommelsdijk

Waal, Th. de: Sommelsdijk in oude ansichten. Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1977.

Stolwijk

Aesch, F. H. J. van: De functies van een schoolmeester te Stolwijk. in: *HEK*. 1978, jrg. 3, nr. 2, blz. 25-26.

Valkenburg

Bloemers, J. H. F. en H. Sarfatij: A Roman Settlement at De Woerd, Valkenburg (South Holland). Report 1: The Potters' Stamps. in: *Berichten ROB*. 1976, jrg. 26, blz. 133-161.

Prummel, W.: Some reflections on the faunal remains of the Roman castellum Valkenburg, excavation 1962. in: *Varia Bio-Archaeologica*. nr. 46.

Veur

Kalmeijer, C. A.: De Kapellen te Veur. in: *Jaarboek Die Haghe 1978*, blz. 154-182.

Vianen

Heniger, J.: Lijst van de regerende heren en vrouwen van Vianen. in: *In het land van Brederode*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 8-10.

Heniger, J.: Willem van Duivenvoorde. in: *In het land van Brederode*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 3-7.

Leeuwenberg, H. L. Ph.: Gezicht op de

Landpoort. in: *In het land van Brederode*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 1-3.

Stouten, H.: Willem Anthonij Ockerse, een veelzijdig man uit de 18e eeuw, geboren te Vianen. in: *In het land van Brederode*. 1978, jrg. 3, nr. 1, blz. 10-15.

Verduin, G. A.: Vianen in oude ansichten deel 2, Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1975.

Vlaardingen

Admirant. M. den: De Vlaardingse Zangstrijd (1775-1778). in: *De Hoeksteen*. 1978, jrg. 7, nr. 4, blz. 138-141.

Koning, H. H. de: Kroniek van Vlaardingen 1927. in: *Historisch Jaarboek Vlaardingen 1978*, blz. 21-42.

Poelstra, Th. J.: Stad in wording, Vlaardingen 1574-1650. in: *Historisch Jaarboek Vlaardingen 1978*, blz. 71-124.

Voorburg

[Spiereburg-Hos, J.]: De geschiedenis van de openbare Dalton-scholengemeenschap Voorburg/-Leidschendam; jubileumnummer december 1978. Z.pl., 1978, 52 blz., ill.

Vries, W. B. de: Hofwijck, lusthof en speelweide: Huygens' spel met het georgische genre. in: *De Nieuwe Taalgids*. 1978, jrg. 71, nr. 4, blz. 307-317.

Vrouwevenne

Zie Rijnsburg

Waddinxveen

Neven, C.: De kerkspuit van Waddinxveen. in: *De Hoeksteen*. 1978, jrg. 7, nr. 5-6, blz. 180-183.

Neven, C.: Omme 't woort Gods; kerkhistorie van Waddinxveen van 1233-1657. Waddinxveen, Alphen aan den Rijn, Kerkvoogdij Hervormde gemeente Waddinxveen, Repro Holland, 1978, 155 blz., ill.

Schutte, O.: Het wapen van de polder Bloemendaal. in: *De Nederlandsche Leeuw*. 1978, jrg. 95, nr. 1-2, blz. 62-63.

Warmond

Steur, A. G. van der: De Warmondse kermis in het verleden. in: *Neerlands Volksleven*. 1978, jrg. 28, nr. 4, blz. 184-191.

Wassenaar

Kalmeijer, C. A.: Het Huis te Persijn. in: *Jaarboek Die Haghe 1978*, blz. 142-153.

Zie ook Zuidholland, Hoek, C.: De leenkamers ...

Woerden

Beunder, P. C.: Romeinse sporen van bewoning in de tuin van de oude pastorie aan de Groenendaalstraat. in: *Heemtijdinghen*. 1978, jrg. 14, nr. 1, blz. 8-12.

Bogaers, J. E. en J. K. Haalebos: Archeologisch nieuws. Woerden. in: *Bulletin KNOB*. 1978, jrg. 77, blz. 254-256.

Gravendaal, C. J. W.: Het volkspetitionnement van 1878 voor het bijzonder onderwijs. in: *Heemtijdinghen*. 1978, jrg. 14, nr. 3, blz. 39-41.

Haitsma, J.: Hoofdstukken uit de geschiedenis van de hervormde (gereformeerde) kerk van Woerden, van 1593 t/m 1963. Woerden, D. G. Zuijderdij, 1978, 471 blz., ill.

Kort, J. C.: Repertorium op de lenen van de hofstede Honthorst. in: *Ons Voorgeslacht*. 1978, jrg. 33, nr. 270, blz. 33-39.

Pfeters, L. C. M.: Het Christelijk Militair Tehuis in Woerden 1914-1919. in: *Heemtijdinghen*. 1978, jrg. 14, nr. 1, blz. 12-16.

Woubrugge

De Veendermolen, een stuk oud-Hollandse glorie. [Woubrugge], Stichting 'De Wijde Aa', z.j., 72 blz., ill.

Zijderveld

Zie Everdingen

Zoeterwoude

Bosman, W.: Horeca in de historie. in: *Suetan*. 1978, nr. 28, blz. 4-5, nr. 29, blz. 3-4.

B[osman, W.]: Een interessante vondst aan de Hoge Rijndijk. in: *Suetan*, 1978, nr. 30.

blz. 12-15.

B[osman,] W.: Een Rijndijk's huismerk. in: *Suetan*. 1978, nr. 30, blz. 4-6.

B[osm[a]n, [W.]: Vrouwenweg. in: *Suetan*. 1978, nr. 31, blz. 3-4. Aanvullingen bij B[osm[a]n, [W.]: Straatnamen. in: *Suetan*. 1977, nr. 26, blz. 9; nr. 27, blz. 11-12.

Bosman, W.,: Westhof's werf. in: *Suetan*. 1978, nr. 29, blz. 13-16.

Bosman, W.: De Windlust. Een industriële monopolist aan de Hoge Rijndijk. in: *Suetan*. 1978, nr. 30, blz. 9.
Met aanvulling in: *Suetan*. 1978, nr. 31, blz. 3.
[Over de korenmolen de Windlust]

Bosman, W.: De zaak Pierson. in: *Suetan*. 1978, nr. 28, blz. 11-15.

B[osman], W.: Zwetmolen - spookmolen. in: *Suetan*. 1978, nr. 31, blz. 11-12.

Zwammerdam

Akveld, L. M.: Zwammerdam - een bos van schepen. in: *Museumvisie*. 1977, jrg. 1, nr. 1, blz. 17-19; nr. 2, blz. 21-22.

G[lasbergen], W. en S. M. E. v[an] L[it]: Zwammerdam-Nigrum Pullum. Gids voor de expositie in het Raadhuis van de Hooge Burch. Zwammerdam, 1977, 7 blz.

De opgraving van een Romeins fort en de vondst van de schepen; museumles: opgravingen te Zwammerdam; berging en conservering van schepen. Rotterdam, Maritiem Museum Prins Hendrik, 1977, 13 blz., ill.
[Toelichting bij de tentoonstelling]

Weerd, M. D. de: Ships of the Roman period at Zwammerdam/Nigrum Pullum, Germania inferior. in: *CBA research report*. 1978, nr. 24, blz. 15-21.
Ook verschenen als I.P.P.-Publicatie 232.

Weerd, M. D. de: Transportschip uit Zwammerdam. in: *Zomerpostzegels 1977*.
Archeologische vondsten uit de Romeinse tijd (vouwblad van het) Staatsbedrijf der PTT, aangeboden op 19 april 1977 t.g.v. de eerste dag van

uitgifte van de zomerpostzegels 1977.

Zwijndrecht

Bezemer, J.: De kwartierstaat van Jan Bezemer te Zwijndrecht. in: *Mensen van vroeger*. 1977, jrg. 5, nr. 12, blz. 233-239.

Boekennieuws

Bronnenpublicaties

Al enige jaren ben ik voornamelijk door tijd-gebrek te kort geschoten in mijn taak om de lezers van *Holland* zo nu en dan wat nader te informeren over recente bronnenuitgaven van belang voor de lokale en regionale geschiedenis van Noord- en Zuid-Holland. Niettemin lijkt het nuttig alsnog aan enkele intussen niet meer zo erg recente uitgaven in het kort enige aandacht te besteden.

Willem Janszoon Verwer, *Memoriaelboek. Dagboek van de gebeurtenissen te Haarlem van 1572-1581*. Van aantekeningen, noten en index voorzien door J. J. Temminck, Schuyt en Co C.V., Haarlem 1973. XIV + 238 blz. (ISBN 90 6097 035 7)

Van de zeven belangrijkste ooggetuigeverslagen van het beleg van Haarlem zijn die van Pierre Sterlinx, Johannes Arceus en Nicolaas van Rooswijk kort na het beleg in druk verschenen. De beschrijvingen van Gerrit Stuver (Gemeente-archief Haarlem), Cornelis Bartholomeusz. (Stadsbibliotheek Haarlem) en een anonymus (Gemeentearchief Haarlem) bleven onuitgegeven. Hetzelfde gold tot voor kort voor het Memoriaelboek van de Haarlemse burger Willem Janszoon Verwer (geb. ca. 1533) dat ter gelegenheid van de 400-jarige herdenking van het beleg met steun van de Vereniging 'Haerlem' is uitgegeven door de gemeentearchivaris drs. J. J. Temminck nadat dr. G. H. Kurtz eerder in de jaren zestig een afschrift van het manuscript had vervaardigd. Van Verwers werk berust het oorspronkelijke manuscript in het archief van de Nederlandse provincie van de Dominicanen te Nijmegen.

Verwer heeft zijn chronologische overzicht van de Haarlemse geschiedenis over de periode 1572-1573 samengesteld in de loop van 1574, voor een belangrijk deel op basis van eigen aantekeningen uit de twee voorafgaande jaren. Het werk zal gezien de foliëring van het handschrift (t/m fol. 112) oorspronkelijk direct zijn gevolgd door een veel kortere - niet in de uitgave opgenomen - schets van zijn hand van het beleg van Alkmaar (fol. 113 t/m 123). Tussen beide tekstgedeelten is later een aantal katernen ingeschoven waarin Verwer dagboek heeft gehouden van de gebeurtenissen te Haarlem in de jaren 1574-1581. In deze volgorde is het geheel in de late 18e eeuw

ingebonden.

Na de dood van Verwer (tussen 1581 en 1595) is het handschrift door zijn erfgenamen geschonken aan de dominicanen, hoogstwaarschijnlijk aan de weinige ook in het Memoriaelboek zelf onder het jaar 1580 genoemde nog in Haarlem aanwezige broeders van het geconfiscerde dominicanenklooster aldaar. Het laatste is aannemelijk gezien het feit dat het manuscript tot in de 19e eeuw exact dezelfde omzwevingen heeft gemaakt als het restant van het archief van het Haarlemse dominicanenklooster: eerst naar het dominicanenklooster te 's-Hertogenbosch, daarna in 1629 naar het klooster te Mechelen en vandaar in de Franse tijd naar het dominicanenklooster te Gent. Vermoedelijk in 1889 is Verwers werk naar Nijmegen verhuisd.

Verwer, jurist - hij studeerde te Leuven - was te Haarlem werkzaam als procureur en bezat daar tevens een kleine bierbrouwerij. Zijn vader Jan Janszoon Verwer was wantsnijder en tot 1572 lid van de Haarlemse vroedschap waaruit hij in december van dat jaar - hij was rooms-katholiek - werd verwijderd. Kort na de val van de stad in juli 1573 bekleedde hij onder Spaans gezag nog enige tijd de functie van schepen. Zoon Willem is evenals zijn vader de oude confessie trouw gebleven en juist dit gegeven maakt zijn visie op het politieke gebeuren van zijn dagen en zijn positie temidden der diverse partijenschappen hoogst interessant. Het Memoriaelboek vormt op dit punt dan ook een waardevolle bron waarvan recente uitgave hopelijk de bestudering ervan door historici die zich met de Opstand bezig houden zal stimuleren. Wat overigens een leek als ik op het gebied van de Opstand-geschiedenis bij eerste lezing van het werk tref, is veel meer dan een breed gefundeerd partijstandpunt, de zeer lokaal gerichte betrokkenheid van de schrijver bij de ellende van de oorlog, het leed dat zijn stad overkomt. Verwers heel directe soms levendige beschrijving van wat vreemde soldaten of dat nu Geuzen, Walen, Duitsers of Spanjaarden zijn, zijn stadgenoten aandoen, zijn medeleven met armoede en honger - ... *ende den honger sacgser den oogen suijt. Ende zoe ghingen zij achter die straeten, dat een mensche zijn haerte mocht schooren, die dat allende moste aensijn.* -, zijn aandacht voor kleine menselijke zaken, maken het werk zowel tot een bron van belang als, voor hen die zich niet met historisch onderzoek bezig houden, tot zeer leesbare zeg gerust ontroerende

lectuur. Het valt dan ook te waarderen dat de uitgever zich heeft gericht op een breed publiek en de problemen die het lezen van het soms wel moeilijke zestiende-eeuwse Nederlands met zich mee kan brengen heeft proberen op te vangen door achterin de uitgave een verklarende woordenlijst op te nemen.

Een curieus citaat tot slot en wel uit het in 1574 door Verwer vervaardigde deel van het werk dat handelt over het beleg: *Een soldaet sittende op stats mijren (an scaepcaeskenstooren bij de Ramen) ende sijn schiltwacht aldaer hebbende ende nergens af wetende, mogelijk een liedecken zijgende aldus, want sij't dick in den mont hadden: Wilhelmus van Nassauwen ben ic van Duijtsen bloet etc. worden miraculoselijken zijn een been afghescooten ende daerof ghestorven. Zijn zijel in't evighe leeven.* (Vergelijk voor het laatste, volgens Temminck overigens naderhand toegevoegde zinnetje het vierde couplet van het Wilhelmus).

Verwer kende dus in 1574 het Wilhelmus en weet te melden dat het door soldaten in de tijd van het beleg veel werd gezongen. Mij dunkt een interessant gegeven voor de Wilhelmus-kenners! Bovendien lijkt Verwer met dit verhaaltje bijkans onverholten te laten zien aan welke kant hij staat: het *liedecken* schijnt niet zijn sympathie te hebben en een stilzwijgend 'verdiende loon' is men licht geneigd te beluisteren.

J. Hof (ed.), *Egmondse kloosterrekeningen uit de XIVe eeuw*; H. D. Tjeenk Willink BV, Groningen 1976. Fontes Minores Medii Aevi XVII onder redactie van de afdeling Middeleeuwen van het Instituut voor Geschiedenis van de Rijksuniversiteit te Utrecht. XIV + 150 blz. (ISBN 90 01 31961 0) Prijs f 24,50.

In de reeks Fontes Minores Medii Aevi heeft pater J. Hof – bij de leden van onze vereniging vooral bekend door zijn studie over de abdij van Egmond in de middeleeuwen (*Hollandse Studien* 5) – de uitgave verzorgd van enkele veertiende-eeuwse rekeningen uit het Egmondse abdijsarchief. Voor het midden van de 14e eeuw wordt het belangrijkste deel van de financiële administratie van de abdij gevoerd door één persoon, een monnik welke waarschijnlijk heeft geluisterd naar de titel procurator. Uit deze periode is slechts één rekening bewaard gebleven en wel die van de procurator Willem van Rolland over het rekeningjaar St. Laurensdag (10 augustus) 1344 – St.

Laurens 1345 (afgehoord 6 augustus 1345). Deze in de uitgave van pater Hof als eerste opgenomen rekening levert onder de afdeling inkomsten een interessant overzicht van de diverse bronnen waaruit de abdij haar geldelijke ontvangsten put. De rekening is voor wat dit aspect betreft destijds nader geanalyseerd door Meilink in zijn inleiding op de inventaris van het abdijsarchief (P. A. Meilink, *Het archief van de abdij van Egmond*. Inleiding blz. 52-54). Opmerkelijk is volgens hem in het bijzonder het feit dat van alle ontvangsten 64% afkomstig is van de tienden die de abdij bezit in een aantal parochies in Kennemerland, Rijnland, Delfland en Schieland. Het belang van de tienden heeft kennelijk te maken met het feit dat de geldontwaarding op deze inkomstenbron geen invloed heeft, anders dan bijvoorbeeld het geval is bij de erfhuren: onveranderlijke bedragen, geïnd van veelal oude bezittingen.

De afdeling uitgaven van de rekening geeft een gevarieerd beeld van de kloosterhuishouding, zoals bijvoorbeeld de kosten verbonden aan de uithoven, aan de reizen van de abt, aan de kleding voor monniken en personeel en vooral aan voedselvoorziening en brandstof tot de uitgaven voor de regelmatige aankoop van gember en kaneel toe.

Rond het midden van de 14e eeuw komt in de financiële administratie van de abdij verandering. Voortaan bestaan er twee rentmeesterschappen: dat van Kennemerland, tot in de 15e eeuw beheerd door een monnik, en het rentmeesterschap 'Door den Hout', dat Rijnland, Delfland en Schieland omvat en wordt gevoerd door een leek. De belangrijkste bezwaarde gebleven financiële bescheiden uit deze periode worden afgezien van twee rekeningen van de rentmeester van Rijnland (1351/52 en 1383/84) gevormd door een band met oorspronkelijk losse katernen met staten van uitgaven en verrekeningen uit de periode van het abbatiaat van Jan de Weent, voor het overgrote deel uit de jaren 1388-1403 (Meilink, o.c., inv. 798). Deze stukken waarvan Hof die betreffende de rekeningjaren 1387/88, 1388/89 en 1389/90 uitgeeft, bevatten uitgaven van de abt, diens klerk, de rentmeesters en andere bij het financieel beheer betrokken monniken al dan niet gecombineerd met uit die uitgaven voortvloeiende onderlinge verrekeningen. De stukken zijn opgemaakt ten behoeve van het opstellen van de jaarrekeningen van de abdij welke echter zelf ontbreken zodat de wijze waarop jaarlijks het geheel van inkomsten en uitgaven wordt

verantwoord slechts indirect uit het bewaard gebleven materiaal kan worden gereconstrueerd. Zeker is dat jaarlijks rekening wordt gedaan door de rentmeesters van Door den Hout en Kennemerland. Dat er daarnaast een generale rekening heeft bestaan nemen Meilink (*o.c.*, blz. 52) en Hof *De abdij van Egmond*, blz. 194-195) niet aan. Beiden zien het financieel beheer tijdens abt Jan de Weent als een ingewikkeld en niet erg duidelijk systeem van verrekeningen tussen de abt en de rentmeesters waarbij van een centrale functionaris à la de procurator van enige decennia eerder geen sprake meer zou zijn geweest. Het laatste woord lijkt mij over deze kwestie niet gezegd. Het is mijn inziens niet onwaarschijnlijk dat door gedetailleerde bestudering van de nu voor een deel uitgegeven stukken de ingewikkelde financiële beheerspuzzel alsnog kan worden opgelost.

Evenals de rekening van Willem van Rolland geven ook de stukken van 1387/88-1389/90 een aardige kijk op het uitgavenpatroon van de abdij. Van belang zijn de uitgavenposten van de monnik Gerard van Ockenburg ten behoeve van het aandeel van de abdij bij de bedijking van de Zijpe in 1388, ook de zeer uitvoerige staten van uitgaven door de abt ten behoeve van bouw- werkzaamheden aan de kloostergebouwen tijdens de rekeningjaren 1387/88 en 1388/89. De uitgave van de teksten wordt voorafgegaan door een beknopte inleiding en is voorzien van een summere annotatie, echter zonder veel editie-technische pretenties.

Andries Vierlingh, *Tractaet van dyekagie*. Uitgegeven door J. de Hullu en A. G. Verhoeven, 's-Gravenhage 1920. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Kleine serie 20. Fotografische herdruk door de Nederlandse Vereniging kust- en oeverwerken, Rotterdam, Delftsestraat 9d, 1973. LVIII + 443 blz. + 14 kaarten.

Tenslotte zij gewezen op de herdruk van de in 1920 in de Kleine serie van de RGP gepubliceerde verhandeling van Andries Vierlingh over de praktijk van het inpolderen van buitenschorren en gorzen. Vierling schreef zijn traktaat ca. 1576-1579 en baseerde zich daarbij vooral op ruime eigen ervaring voornamelijk opgedaan bij bedijkingen in N.W. Brabant waarbij hij als rentmeester van Steenberg, als dijkgraaf of gezworene van diverse polders dan wel als grond-

bezitter was betrokken. Zijn werk is van grote betekenis voor onze kennis van zowel de techniek van het dijkwerk als van enkele maatschappelijke kanten daarvan: arbeidsmoraal en levensstijl van aannemers en dijkwerkers, een alom aanwezige corruptie en volslagen onvermogen van dijkgraven en polderbesturen schetst Vierlingh in zeer sombere kleuren.

P. A. Henderix

Cartografie

Kruikius' Kaart van Delfland, 1712 (met inleidend tekstdeel door C. Postma, chartermeester van het Hoogheemraadschap van Delfland, 94 blz.). Uitgave Canaletto, Alphen aan den Rijn, 1977. Fl. 125,—

De lezers van *Holland* zullen vertrouwd zijn met de twee bekendste gedrukte kaarten van het Hoogheemraadschap van Delfland, resp. door Floris Balthasars (1611) en door Nicolaas (en Jacob) Cruquius of Kruikius (1712). Van de oudste verscheen in 1972 een facsimile met toelichtende tekst, en het is verheugend dat in november 1977 de reproductie van de kaart van 1712 kon worden gepresenteerd. Over het uitvoerige tekstdeel straks; eerst de kaart in 25 bladen met boventitel in 2 bladen, waarbij geleverd worden de twee overzichtskaartjes uit resp. 1712 en 1750.

Wie zoals ik het voorrecht heeft, dagelijks met originele kaarten te mogen werken, kan de bruikbaarheid en overige kwaliteiten van een (verkleinde) reproductie slechts eerlijk beoordelen door zich zoveel mogelijk te distantiëren van alle charme die alleen de authentieke bladen kunnen hebben. Welnu, deze reproductie heeft tijdens het gebruik gedurende lange tijd, uitstekend voldaan. De technici hebben terecht de uiterste zorg besteed aan de weergave van de donkere partijen, met als resultaat dat het beruchte 'dichtlopen' vrijwel steeds kon worden vermeden. Dat dit nauwelijks ten koste is gegaan van de lichtere partijen, mag een bijzondere prestatie heten. En waar de reproductie af en toe toch nog een te lichte plek vertoont, blijkt de druk in 1712 óók al wat mager te zijn uitgevallen (bijv. bl. 4 r.o., en l.boven). Vergelijking met de bladen van het origineel toont trouwens keer op

keer aan, dat slechts zelden het origineel een detail beter weergeeft dan deze verkleinde reproductie.

Knap werk dus van het technisch team – en des te meer stoort het dan ook dat een dergelijke uitgave zonder enige colofon verschijnt. Drukkerij en uitgeverij zijn hier weliswaar één familiebedrijf, maar waarom niet vermeld dat de layout in handen van Fons van der Reep is geweest, en dat J. G. Vis de leiding van de reproductie heeft gehad. Het geheel is gedrukt bij de fa. Vis, de met kunstleer beklede kartonnen omslag werd verzorgd door de binderij Jansen te Leiden.

Voor reproductie moest men uiteraard een zo gaaf mogelijk exemplaar van de oorspronkelijke editie achterhalen. Uiteindelijk bleek alleen een exemplaar in (anoniem) particulier bezit voldoende kwaliteit te bezitten om voor reproductie in aanmerking te komen. Een curieus feit dat helaas onvermeld blijft, evenals de oplage van de reproductie (1.000 ex.).

En dat men tenslotte zelfs de schaal van de verkleinde reproductie niet aangeeft, is een grote nalatigheid bij de begeleiding van zo'n heruitgave. Het is jammer dat de overigens zo zorgvuldige begeleidende tekst van de heer Postma op dit punt ook een enkele leemte vertoont. Een paar voorbeelden: langs de kust ziet men 'Schutpalen' staan, aangeduid met de nrs. 1-142 en 1-20. Ik vind het onjuist dat de gebruiker nu in het werk van bijv. Dolk moet duiken om de betekenis van het begrip schutpalen op te zoeken: het tekstgedeelte had moeten toelichten dat deze palen bedoeld waren als oriëntatiepunten voor de duinmeiers, bijv. bij het trekken van kavels ten behoeve van de jacht, of voor het uitzetten van het bestek voor helmbeplanting.

En op blad 12 ziet de verbaasde lezer tussen Wassenaar en Voorburg locaties aangeduid als '2. Monster', '3. Voorburch', of '4. Naeldwijk'. Nergens wordt hem verklaard dat dit een registratie betreft van de onderhoudsplichten van elk ambacht, bijv. met betrekking tot landscheidingen of kaden. Ook een term als '5e besteding' (bl. 17 e.a.) blijft een raadsel, evenals de intrigerende asterixen (*Cloosterlaan, *Oyevaars Weij, *Kitboerslant, bl. 13 e.a.). Het is wat wonderlijk dat de heer Postma deze vanzelfsprekende vragen in zijn tekst niet aan de orde stelt, maar het is gelukkig het enige punt van kritiek op zijn belangrijke bijdrage.

Uitvoerig laat hij ons, met veel gevoel voor

sailante details, de 18e-eeuwse cartografische prestigeslag meebeleven. Tussen de offerte (ca. 1700) en het presenteren van de kaart (1713) liggen eerst jaren van karteren te velde, en na 1708 nog eens vijf jaren hard werken van de vaak vergeten assistenten. De auteur behandelt het gehele indrukwekkende scala van offertes, veldwerk en karteren, dan het overbrengen van de landmetingen op nettekeningen, de beschrijving van de kaart, het ontwerpen van de wapens en de versieringen, het werven van vakkrachten voor graven en etsen, het proefdrukken en corrigeren, en tenslotte het in de handel brengen. Daarbij heeft hij ook de sfeer in de relatie werkgever-werknemer niet vergeten: de berichten over de vele conflicten tijdens het jarenlange werk zijn, dankzij de beroepstrots en het zelfbewustzijn van vooral de vijf plaatsnijders, in het archief van het Hoogheemraadschap terechtgekomen, en de schrijver heeft daar dankbaar gebruik van gemaakt.

Het enige dat niet bevredigt, is de mededeling dat ondrent de landmeetkundige technieken bij de constructie van deze kaart, niets in de stukken is overgeleverd; maar het zij zo. Wellicht dat een historisch cartograaf nog eens in deze leemte kan voorzien?

Een belangrijk deel van het tekstboek wordt besteed aan het overige werk van Kruikius binnen Delfland en daarbuiten, en aan zijn werk in dienst van het Hoogheemraadschap van Rijnland (1733-1754). Ook deze hoofdstukken zijn goed gedocumenteerd en boeiend geschreven. Vanzelfsprekend ontbreken genealogische gegevens over de familie van Kruikius niet, en zijn in de bijlagen o.m. biografische gegevens opgenomen van de bestuurders wier wapens men op de kaarten aantreft.

De typografische vormgeving is ook in het tekstdeel geslaagd, de illustraties zijn zeer instructief. Conclusie: een technisch mooi verzorgde productie, begeleid door een met grote affiniteit geschreven, informatieve tekst. De prijs mag dan een groot bedrag zijn, het is zeker niet te duur voor het gebodene.

Tenslotte de schaal van de reproductie: de bladen 1 t/m 25 (oorsp. 1 : 10.000) zijn nu ca 1 : 14.400; de twee overzichtsbladen (oorspr. 1 : 45.000) nu ca 1 : 64.800.

Peter Wander

Kroniek van Hoorn

Velius, Th.: *Cronyck van de Stadt van Hoorn: heruitgave door S. Dijkstra en W. Vingerhoed*. Hoorn, Westfries Administratief Centrum, [1979], 217 blz. Oorspronkelijke uitgave 1604.

Werkloosheid is voor de meeste mensen geen pretje. Daarom dient de overheid ook naar uitbreiding of betere verdeling van het aantal arbeidsplaatsen te streven. Zolang dat nog niet goed geregeld is, blijft voor haar evenwel het probleem wat zij met al die werklozen moet doen. Vroeger was dat geen vraag. Je kon stempelen of sloten graven. Tegenwoordig is men er achter gekomen, dat dit misschien toch niet de beste oplossingen waren.

Er zijn andere bezigheden te vinden, die voor de werklozen zinvoller en voor de samenleving nuttiger kunnen zijn. Het coördineren van deze werkzaamheden geschiedt door de Administratieve Centra, die in vele plaatsen in Nederland gevestigd zijn. Van hieruit tracht men mensen die al langer zonder werk zijn, voorlopig op een voor hen passende plaats in bedrijven of instellingen onder te brengen.

Waarschijnlijk omdat de werkloosheidsbestrijding in de eerste plaats in een papierwinkel plaats vindt, zijn veel Administratieve Centra al enige tijd bekend om hun uitgebreide druktechnische outillage. Gelukkig is men er nu zo langzamerhand achter gekomen, dat al deze foto-, repro- en offsettoestanden niet alleen voor de productie van bureaucratisch proza, maar ook voor het vervaardigen van gewone boeken gebruikt kunnen worden. Vooral het lokaal- en regionaal-historisch onderzoek lijkt hiervan te profiteren. Ik heb al verschillende malen boeken onder ogen gekregen waarvan de vormgeving, de druk of de herdruk door het een of andere Administratieve Centrum verzorgd was. Kenmerkend voor deze uitgaven was het nette uiterlijk en de lage prijs. Dat geldt ook voor de herdruk van de Chronijk vande stad Hoorn van Velius uit 1604 die door twee amateur-historici is uitgebracht in samenwerking met het Westfries Administratief Centrum te Hoorn.

Het werk van Velius neemt een belangrijke plaats onder de zeventiende-eeuwse steden-geschiedenissen in. Het was dan ook een goede gedachte om het door middel van een reprint weer voor iedere onderzoeker toegankelijk te maken. Het origineel was evenwel in een

lettertype gedrukt dat niet het eenvoudigste om te reproduceren is. Door nu in plaats van het traditionele zwart, meer bruine tinten te gebruiken is de herdruk echter zeer goed leesbaar geworden.

In hun voorwoord schrijven de heruitgevers dat de Chronijk van Velius bedoeld is als eerste werk in een mogelijke reeks. Ik hoop dat ze zich aan hun belofte houden.

Het boek is te bestellen door overmaking van f 26,50 op bankrekeningnummer 3297.73.771 t.n.v. M. F. Dijkstra/Bajema en/of J. C. Vingerhoed-de Haan bij de Rabo-bank te Hoorn. Het gironummer van de Rabo-bank is 67968.

Rob Rentenaar

Medisch onderwijs in Rotterdam

M. J. van Lieburg, *Het Medisch Onderwijs te Rotterdam (1467-1967)*. Rodopi, Amsterdam, 1978. 114 blz., geïll., f 18,-.

Tot op heden waren er om geïnformeerd te worden over de geschiedenis van het medisch onderwijs te Rotterdam slechts een tweetal kleine monografieën voorhanden.

De eerste, *Historisch Verslag van de Geneeskundige School te Rotterdam* (1853), is geschreven door G. Ph. F. Groshans, die als lector aan de Klinische School verbonden is geweest; terwijl in 1912 J. Ph. Elias een voordracht in druk liet verschijnen, die als titel droeg: *Overzicht van de geschiedenis der geneeskunde te Rotterdam*.

De 65e dies natalis van de Erasmus Universiteit, welke op 8 november 1978 werd gevierd, was een goede gelegenheid om het medisch onderwijs in de Maasstad gegeven, opnieuw in een historisch perspectief te belichten; te meer daar dit 13e lustrum samenviel met het jaar, waarin het anderhalve eeuw geleden was, dat Rotterdam de eerste medische onderwijs instelling, de Klinische School, binnen haar muren opende. Dat er reeds vóór 1828, zij het met onderbrekingen en nog niet volgens een duidelijk omschreven curriculum, onderricht werd gegeven in de leer van Hippocrates, wordt in deze studie, *Het Medisch Onderwijs te Rotterdam*, door de schrijver op een overzichtelijke wijze nader belicht. Terecht is het jaartal 1467 gekozen als het jaar, waarin voor het eerst sprake is van een

zekere reglementering van het medisch onderwijs in Rotterdam; de gildebrieff van 1 september van dat jaar informeert ons namelijk over de exameneisen, die gesteld werden aan de toekomstige Rotterdamse chirurgijns. Kennis der voornaamste bloedvaten, het kunnen vervaardigen van lancetten voor de aderlating en een demonstratie van de toepassing der flebotomie, werd bij die gelegenheid van de kandidaat-chirurgijn geëist.

Bovendien diende, volgens een keur uit 1519, de examinandus een zekere astrologische kennis te bezitten, die noodzakelijk was om slechts bij gunstige sterrenstand een aderlating te doen. Het jaar 1967 als afsluiting zal door de schrijver slechts gekozen zijn als het vijfde honderdtal in jaren van onderwijs; het markeert verder geen duidelijk medisch-historisch feit.

In dit vlot geschreven boekje geeft de schrijver in de eerste vijf hoofdstukken niet alleen een overzicht van de opleiding, die de toekomstige chirurgijn, vroedvrouw en vroedmeester in Rotterdam te wachten stond, doch er wordt ook ruime aandacht geschonken aan het pharmaceutisch, chemisch en botanisch onderwijs zoals dit tot 1828 werd gegeven. Dat dit onderwijs beïnvloed werd door grote ontdekkingen, ideeën en nieuwe stromingen, die in de loop der eeuwen hun invloed uitoefenden op het gehele geneeskundig denken, spreekt vanzelf. Doch ook het geneeskundig onderwijs in Rotterdam zelf en niet te vergeten de leraren die dit onderwijs gaven, hebben een positieve bijdrage geleverd tot de verspreiding in ons land van deze nieuwe inzichten in de geneeskunde. De hoofdstukken zeven tot en met negen zijn gewijd aan de geschiedenis van de Klinische School, de Stichting Klinisch Hoger Onderwijs en de hier tussen gelegen periode van 1866 tot 1950, waarin het met het medisch onderwijs aanvankelijk maar pover was in Rotterdam.

Deze historische schets van een stuk gezondheidszorg in Rotterdam is geïllustreerd met een groot aantal prenten en portretten, die tevoren nimmer als foto zijn gepubliceerd. In zijn 'verantwoording' belooft de schrijver over dit onderwerp spoedig een uitvoeriger geannoteerde en van meer literatuur voorziene uitgave te publiceren. Dit boekje dient derhalve als een hors d'oeuvre beschouwd te worden van een doorwrocht medisch-historisch werk.

Actualiteiten

Algemeen

De Vereniging van archivariissen in Nederland zal op 18 en 19 oktober a.s. in het Jaarbeursgebouw te Utrecht een congres houden met als thema: dienstverlening, de relatie tussen archiefdienst en gebruiker. Belangstellenden kunnen een aanmeldingsformulier verkrijgen bij Mevrouw A. M. E. H. Leuring, Lekstraat 39, 's-Gravenhage (tel. 070-856753).

Monumentenzorg

In de reeks fotovouwbladen van de rijksdienst voor de monumentenzorg is het blad stads- en dorpsgezichten verschenen. De serie, die al eerder de molens, boerderijen, kastelen, kerken en woonhuizen omvatte, zal in april 1979 in boekvorm worden uitgegeven. Er is een speciale prijsafpraak voor particuliere verenigingen op het gebied van de monumentenzorg. Meer gegevens daarover verschaft de Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming, tel. 070-264426 toestel 2435 of 2363.

Zuid-Holland

Van de *Bibliografie van de geschiedenis van Zuid-Holland*, in 1972 uitgegeven door de Culturele Raad van die provincie, is bij de Vereniging Holland een aantal exemplaren verkrijgbaar. Men kan het boek bestellen door f 30,- (f 25,- + f 5,- administratie- en portokosten) over te maken op giro nr. 3593767 van de Penningmeester Ver. Holland, afd. verkoop publicaties, te 's-Gravenhage.

Alkmaar

Het *Register op het Alkmaars Jaarboekje I-X (1965-1974)* is verschenen. Het boekje maakt de artikelen én de jaarlijkse kronieken toegankelijk. Het is verkrijgbaar door storting van f 7,50 (inclusief porto) op bankrekening (ABN Alkmaar) 058.92.41.761 van de penningmeester van de Stichting Alkmaarse Historische Publicaties onder vermelding van 'register'.

's-Gravenhage

In het kader van de viering van het 75-jarig bestaan van de Scheveningse vissershaven en de Laakhaven, organiseren het Haags Gemeentearchief, het Gemeentemuseum en de Dienst van Haven- en Marktwezen in het Schevenings Museum een tentoonstelling over de geschiedenis van beide havens. De tentoonstelling duurt van 8 mei tot en met 28 juli.

Schevenings Museum, Neptunusstraat 92, Scheveningen. Openingstijden: dagelijks van 10.00 tot 17.00 uur. Gesloten op zon- en feestdagen.

Evenals vorige jaren organiseert het Haagse Gemeentearchief ook in 1979 weer een tentoonstelling in Pulchri Studio. Ditmaal wordt door middel van kaarten, tekeningen, prenten en foto's een beeld gegeven van Den Haag omstreeks 1900.

18 juli tot en met 23 augustus. Pulchri Studio, Lange Voorhout 15, Den Haag. Openingstijden: dinsdag tot en met zaterdag 10.00-17.00 uur, zondag 13.00-17.00 uur.

Grootebroek

In de herboren Stolphoeveereeks van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland is van de hand van B. Voets verschenen *Een kijkje in de geschiedenis van de Stede Broec*. Dit boekje wordt door het gemeentebestuur van Stede Broec (= Grootebroek) als welkomstgeschenk bij de gemeentenaren thuis bezorgd.

Haarlem

De afdeling Kennemerland van de Ned. Genealogische Ver. heeft t.g.v. het 30-jarig bestaan een boek uitgegeven met opstellen die ook voor niet-leden van genoemde afdeling interessant zijn. Uit de inhoud: De beoefening van de genealogie in Nederland sedert het midden van de 19e eeuw, zeevaart en genealogie, de Nederlandse adel in de 19e en 20e eeuw, te weinig bekende genealogische, heraldische en biografische archivalia bij Haarlemse instellingen, de verloren oom Henneman (een pionier der fotografie), de schilder Grabijn, Mr J. P. Amersfoort pionier

van de Haarlemmermeer, Hollandgangers uit Furstenau, een vervalst trouwboek van Spaarndam, de joodse voorouders van het koninklijk huis, de epidemische zinkingskoofts te Haarlem, Pieter Teyler van der Hulst, de Haarlemse schepenen en hun zegels, de oud- en Rooms-Katholieke bisschoppen van Haarlem en hun wapens.

Dit gedenkboek met tal van afbeeldingen, kost slechts f 29,75 en kan besteld worden via giro 3763376 of ABN 56.01.15.849, beide t.n.v. Gedenkboek NGV afd. Kennemerland te Haarlem.

In februari 1979 is in het Frans Halsmuseum het Jacobus van Looykabinet heropend. De hier permanent getoonde collectie is bezit van de Stichting het Huis van Looy en bestaat uit schilderijen, tekeningen, brieven, boeken, manuscripten en personalia uit belangrijke perioden van het leven van de schilder en schrijver Jacobus van Looy (1885-1930) die met vele bekende kunstenaars van zijn tijd contacten onderhield.

Leiden

Het museum Boerhaave, rijksmuseum voor de geschiedenis van de natuurwetenschappen en van de geneeskunde, Steenstraat 1a te Leiden, organiseert tot 16 september de tentoonstelling 'Christiaan Huygens 1629-1695; een quaestie van tijd'. Voor het eerst na Huygens' dood worden hier al zijn wetenschappelijke instrumenten, portretten en eerste drukken van zijn boeken bij elkaar getoond. Er is een gids voor de tentoonstelling à f 8,50, die op aanvraag toegezonden kan worden. Ook rondleidingen kunnen mits tijdig tevoren afgesproken verzorgd worden. Het museum is geopend op weekdays 10-16 uur, zondags 13-16 uur.

De Lier

Er is definitief besloten tot herdruk van het boekje *Uit het Lierse verleden*, verzorgd door de werkgroep Oud De Lier. De herdruk zal t.z.t. ook aan de balie van het gemeentehuis van De Lier verkrijgbaar zijn.

Oudewater

De vereniging Herman de Man te Oudewater publiceerde onlangs als eerste uitgave het boekje (93 p.) *Herman de Man; een poging tot reconstructie van zijn verhalend proza*, door Henri A. Ett. Dankzij een goede geste van de vereniging is deze studie voor de leden van de Stichts-Hollandse Historische Vereniging verkrijgbaar voor f 10,- + porto bij mevrouw De Leeuw, Marius Bauerstraat 40, Woerden.

Pijnacker

De Heer D. J. Wesselo, Bremlaan 5, 2641 CN Pijnacker was in de gelegenheid om uit particulier bezit een kopie te maken van het Gaarboek van het molengeld van de Zuidpolder van Delfgaauw van 1685. Het boekje bevat een opsomming van bewoners/gebruikers van de grond in genoemde polder met de oppervlakten en de daaraan ontleende aanslagen in het molengeld. De heer Wesselo heeft de getypte kopie aangevuld met een index op de namen (waarbij veel belangrijke Delfse geslachten), plaatsen, molens e.d. Hij is in voorkomende gevallen gaarne bereid aan belangstellenden informatie er uit te verschaffen.

Rotterdam

Na de archeologische symposia van 1966 en 1973 wordt door de archeologische coördinatie commissie van het ressort Rotterdam wederom een internationaal symposium georganiseerd onder de titel: 'De middeleeuwse stad en de kwaliteit van het bestaan'. De bijeenkomst wordt gehouden in het museum Boymans van Beuningen van 25-27 oktober 1979, op zaterdag 27 oktober worden uitsluitend lezingen in het Nederlands gehouden. Inschrijving voor alleen die dag zal mogelijk zijn. Tezelfder tijd is er in het museum Boymans de tentoonstelling 'Tin uit drie havensteden'. Nadere informatie wordt verstrekt door het secretariaat van het symposium: mevr. T. E. Henkes-Siertsema, Landswerf 1, 3211 BR Geervliet.

